

Σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών

ΠΜΣ: Δημόσια Ιστορία

Διπλωματική Εργασία

Η εφημερίδα *Ταχυδρόμος* ως πηγή δημόσιας ιστορίας στην
πόλη του Βόλου 1973/1975

Ελένη Επιδεξίου

Επιβλέπων καθηγητής: Αντώνης Αντωνίου

Λουξεμβούργο, Ιούνιος 2026

**Για μια βαθύτερη ματιά
στην ενημέρωση**

TACHYΔΡΟΜΟΣ

ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΜΑΤΙΝΟΣ

Γράφουμε από το 1916

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του/της φοιτητή/φοιτήτριας («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

Η εφημερίδα *Ταχυδρόμος* ως πηγή δημόσιας ιστορίας στην πόλη του
Βόλου 1973/1975

Ελένη Επιδεξίου

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπων Καθηγητής:

Αντώνης Αντωνίου

Συν-Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Παναγούλα Κουτσοπανάγου

Λουξεμβούργο, Ιούνιος 2026

Οι κυρίως ευχαριστίες, θερμές, απευθύνονται στον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Αντώνη Αντωνίου για την πολύτιμη βοήθεια και υποστήριξη σε όλη την διάρκεια της εκπόνησης της παρούσας εργασίας.

Ευχαριστώ επίσης τον κ. Γεώργιο Πώποτα, ιδιοκτήτη και εκδότη της εφημερίδας Ταχυδρόμος, για τη διάθεση του αρχείου, καθώς και τους κκ. Μάκη Μπαλλή, Χριστόδουλο Σπανό και Βασίλειο Δημητριάδη που είχαν την ευγενή καλοσύνη να μου παραχωρήσουν συνεντεύξεις οι οποίες αποτέλεσαν τον ιστό της εργασίας.

Τέλος ευχαριστώ την οικογένειά μου, τον Κώστα και τον Αλέξανδρο, για την κατανόηση και συμπαράσταση.

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία εξετάζει την εφημερίδα *Ταχυδρόμος* του Βόλου ως πηγή δημόσιας ιστορίας κατά τα έτη 1973/1975, μια κρίσιμη περίοδο μετάβασης από τη δικτατορία στη δημοκρατία στην Ελλάδα.

Το θεωρητικό πλαίσιο της μελέτης στηρίζεται στις έννοιες της δημόσιας ιστορίας, της συλλογικής μνήμης και της τοπικής ταυτότητας, όπως έχουν διατυπωθεί στη σύγχρονη ιστοριογραφία. Μεθοδολογικά, η έρευνα βασίζεται στην ποιοτική ανάλυση περιεχομένου επιλεγμένων φύλλων της εφημερίδας *Ταχυδρόμος* της περιόδου 1973/1975, με έμφαση σε άρθρα που αφορούν την τοπική ιστορία, τη δικτατορία, το Πολυτεχνείο, και κατόπιν τη Μεταπολίτευση και την εικόνα της πόλης.

Η επιλογή του *Ταχυδρόμου* ως αντικειμένου μελέτης συνδέεται αφενός με το επιστημονικό ενδιαφέρον για τη σχέση ιστορίας και μέσων ενημέρωσης και αφετέρου με τη δυνατότητα πρόσβασης σε εκτενές αρχειακό υλικό. Στο σημείο αυτό κρίνεται απαραίτητο να δηλωθεί ότι η εφημερίδα *Ταχυδρόμος* ανήκει στην ευρύτερη οικογένεια του συζύγου μου. Η προσωπική αυτή σχέση επηρέασε αναπόφευκτα τη θέση της ερευνήτριας απέναντι στο υλικό και κατέστησε αναγκαία μια αναστοχαστική στάση ως προς τα όρια και τις δυνατότητες της έρευνας, κυρίως για να αποφευχθεί η προβολή υποκειμενικών θέσεων, αλλά και για να μην περιοριστεί η κριτική σε θετικά μόνο ευρήματα. Κύρια βιβλιογραφική πηγή αποτέλεσαν, λόγω της φύσεως της συγκεκριμένης εργασίας τα φύλλα της εφημερίδας από το αρχείο του *Ταχυδρόμου*. Εδώ θα πρέπει επίσης να τονίσω ότι, όσον αφορά τη βιβλιογραφία και πρωτίστως την ελληνική, υπήρξε δυσκολία εντοπισμού πηγών καθώς το συγκεκριμένο αντικείμενο που αφορά στη στάση του Τύπου, ειδικότερα του περιφερειακού, πριν και μετά τη μετάβαση μεταξύ πολιτικών καταστάσεων, δεν έχει μελετηθεί επαρκώς. Πρέπει να αναφέρω επίσης ως εξαιρετική πηγή τις μαρτυρίες που είχαν την ευγενή καλοσύνη να μου παραχωρήσουν οι συνεντευξιαζόμενοι.

Συνολικά, η έρευνα ενισχύει την αίσθηση ότι η μελέτη του τοπικού Τύπου παρέχει πολύτιμα εργαλεία για την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι κοινότητες οικοδομούν, ανασυνθέτουν και βιώνουν τη δική τους ιστορική ταυτότητα.

Λέξεις-κλειδιά

Δημόσια ιστορία, τοπικός Τύπος, συλλογική μνήμη, ταυτότητα πόλης, Βόλος, εφημερίδα *Ταχυδρόμος*, Μεταπολίτευση, δικτατορία, Πολυτεχνείο, τοπική ιστορία.

The newspaper *Tachydromos* as a source of public history at the city of Volos 1973/1975

Eleni Epidexiou

Abstract

This thesis examines the newspaper *Tachydromos* of Volos as a source of public history during the years 1973/1975, a critical period of transition from dictatorship to democracy in Greece.

The theoretical framework of the study is based on the concepts of public history, collective memory and local identity, as formulated in modern historiography. Methodologically, the research is based on the qualitative content analysis of selected issues of the newspaper *Tachydromos* from the period 1973/1975, with an emphasis on articles concerning local history, the dictatorship, the Polytechnic University revolt, and then the post-dictatorship period and the overall image of the city.

The choice of *Tachydromos* as an object of study is linked, on the one hand, to the scientific interest in the relationship between history and the media and, on the other hand, to the possibility of accessing extensive archival material. At this point, it is necessary to state that the newspaper *Tachydromos* belongs to my husband's extended family. This personal relationship inevitably influenced the researcher's position towards the material and necessitated a reflective attitude towards the limits and possibilities of the research, mainly to avoid projecting subjective positions, but also to avoid limiting the criticism to only positive findings. The main bibliographical source was, due to the nature of this specific work, the newspaper's issues from the *Tachydromos* archive. Here I should also emphasize that, regarding the bibliography, and primarily the Greek one, there were difficulties in locating sources, as the specific subject concerning the attitude of the press, especially the regional press, before and after the transition between political situations, has not been sufficiently studied. I must also mention as an excellent source the testimonies that the interviewees were kind enough to provide me with.

Overall, the research reinforces the sense that the study of the local press provides valuable tools for understanding how communities construct, reconstruct, and experience their own historical identity.

Keywords

Public history, local press, collective memory, urban identity, Volos, newspaper *Tachydromos*, democratic transition, dictatorship, Polytechnic uprising, local history.

Πίνακας περιεχομένων

Περίληψη	vi
Λέξεις-κλειδιά.....	vii
Abstract	viii
Keywords	ix
Πίνακας περιεχομένων.....	x
Εισαγωγή	1
Κεφάλαιο Α.....	4
1. Δημόσια ιστορία, μια ιστορία προσβάσιμη στο ευρύ κοινό	4
1.1. Δημόσια ιστορία και δημοσιογραφία.....	5
1.2. Η εφημερίδα ως διαμορφωτής συλλογικής ιστορικής μνήμης	9
1.3. Καθορισμός Ατζέντας και επιλογή μνημονεύσιμων γεγονότων	9
1.3.1 Κατασκευή «επίσημων» αφηγημάτων.....	10
1.3.2. Συμβολική ανασυγκρότηση	10
1.3.3. Μεσολάβηση κατά τις πολιτικές μεταβάσεις	12
1.4. Η εφημερίδα ως «χώρος μνήμης» και η συμβολή της στη διατήρηση της τοπικής ιστορικής συνείδησης	12
1.5. Ο Ρόλος του Τύπου στις πολιτικές μεταβάσεις και τη συγκρότηση της ιστορικής μνήμης14	
1.6. Ο διακριτός ρόλος των περιφερειακών εφημερίδων	16
Κεφάλαιο Β.....	18
2. Εφημερίδα Ταχυδρόμος ιστορική διαδρομή και ο ιδρυτής της Αλέξανδρος Μέρος	18
2.1. Ο Ταχυδρόμος ως φορέας δημόσιας ιστορίας: φωνές, αφηγήσεις και ταυτότητες .22	
2.2. Η ιστορική εμπειρία του Ταχυδρόμου σε περιόδους κρίσης	24
Κεφάλαιο Γ	25
3. Αναδρομή στην εφημερίδα Ταχυδρόμος κατά τη διάρκεια της χούντας (1967/1974): λογοκρισία και απαγόρευση κυκλοφορίας	25
3.1 Η στάση της εφημερίδας Ταχυδρόμος τα τελευταία χρόνια της δικτατορίας και τα πρώτα χρόνια της Μεταπολίτευσης	33
3.1.1. Οι κρίσιμες εξελίξεις του 1973 και η δημοσιογραφική αντιμετώπιση	33
3.1.2 Η πορεία προς τη Μεταπολίτευση: οι μοιραίες εξελίξεις του 1974	54
Κεφάλαιο Δ.....	62
4. Μεταπολίτευση, περίοδος 1974/1975, σχολιασμός και ιστορικό πλαίσιο	62
4.1. Η κατάρρευση της δικτατορίας (Ιούλιος 1974)	62
4.2. Κρίσιμες θεσμικές αλλαγές (1974/1975).....	63
4.3. Στάση του Τύπου και ειδικότερα της εφημερίδας Ταχυδρόμος την περίοδο 1974/1975	64
4.1.1. Η επαναδιατύπωση των θέσεων του Ταχυδρόμου την περίοδο 1974/1975.....	65
Κεφάλαιο Ε.....	76
5. Το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο του Βόλου κατά τη μεταπολιτευτική περίοδο (1974/1975) μέσα από την εφημερίδα Ταχυδρόμος.....	76
5.1. Ο Βόλος κατά τη Μεταπολίτευση: κοινωνία, πολιτική και τοπικός Τύπος	76
5.1.1. Πολιτικό κλίμα και δημόσιος λόγος.....	76
5.1.2 Κοινωνικές διεκδικήσεις και εργατικό κίνημα	77

Συμπέρασμα.....	78
Ιστορικό φωτογραφικό υλικό της εφημερίδας Ταχυδρόμος	80
Πηγές και Βιβλιογραφία	84

Εισαγωγή

Στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης εξετάζεται η εφημερίδα *Ταχυδρόμος* ως φορέας δημόσιας ιστορίας στην πόλη του Βόλου, όπου και εκδίδεται, κατά την περίοδο 1973/1975. Η επιλογή της περιόδου 1973/1975 συνδέεται με τη σημασία της Μεταπολίτευσης ως καθοριστικής τομής στη σύγχρονη ελληνική ιστορία. Η κατάρρευση της δικτατορίας των συνταγματαρχών το 1974 και η αποκατάσταση του δημοκρατικού πολιτεύματος σηματοδοτούν την έναρξη μιας νέας ιστορικής περιόδου, η οποία χαρακτηρίζεται από τον επανακαθορισμό των πολιτικών θεσμών, την αποκατάσταση των δημοκρατικών ελευθεριών και την αναδιάρθρωση του δημόσιου λόγου. Η ιστοριογραφία έχει αναδείξει τη Μεταπολίτευση όχι μόνο ως πολιτική μετάβαση από ένα αυταρχικό καθεστώς σε μια κοινοβουλευτική δημοκρατία, αλλά και ως ευρύτερη διαδικασία κοινωνικού και πολιτισμικού μετασχηματισμού, κατά την οποία υφίστανται επαναδιαπραγμάτευση οι συλλογικές μνήμες και οι ερμηνείες του πρόσφατου παρελθόντος.¹ Στόχος της έρευνας είναι να αναδειχθεί ο ρόλος του τοπικού Τύπου στη διαμόρφωση της ιστορικής μνήμης αλλά και της ιστορικής συνείδησης στο πλαίσιο της μεταπολιτευτικής ελληνικής κοινωνίας. Σε μία τοπική κοινωνία όπου ένα σημαντικό τμήμα του πληθυσμού δεν βρίσκεται πια σε εγκύκλια εκπαίδευση, ο τοπικός Τύπος αναδεικνύεται σε βασικό φορέα παραγωγής, καταγραφής και διάχυσης γνώσης σχετικά με την κοινωνική πραγματικότητα. Μέσω της συστηματικής αποτύπωσης των καθημερινών γεγονότων, των κοινωνικών διεργασιών και των τοπικών εξελίξεων, συγκροτεί ένα διαχρονικό αρχείο το οποίο λειτουργεί ως αποθετήριο της συλλογικής ιστορικής μνήμης της κοινότητας. Πάνω σε αυτό το υπόβαθρο, ο τοπικός Τύπος, είτε με δημοσιογραφική αναδίφηση της ιστορικής του μνήμης, είτε αποτελώντας το πλαίσιο αναφοράς από τους πολίτες και ερευνητές, συμβάλλει στη διαμόρφωση της ιστορικής συνείδησης με την αξιολόγηση του παρελθόντος, την κατανόηση της ιστορικής του σημασίας και τη σύνδεση του με το παρόν.

Ειδικότερα, η μελέτη επικεντρώνεται στην ανάλυση του τρόπου με τον οποίο το παρελθόν της πόλης του Βόλου, καθώς και γεγονότα της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας, αναπαριστώνται στο δημόσιο λόγο της εφημερίδας *Ταχυδρόμος*. Παράλληλα, διερευνάται ποια στοιχεία του παρελθόντος επιλέγονται να αναδειχθούν, για ποιους λόγους προβάλλονται στον δημόσιο λόγο και με ποιους αφηγηματικούς και ερμηνευτικούς τρόπους συγκροτείται η αναπαράστασή τους.

¹ Γιάννης Βούλγαρης, *Η μεταπολιτευτική Ελλάδα 1974-2009*. (Αθήνα: Πόλις, 2013), 15-22.

Μέσα από αυτή τη διαδικασία επιχειρείται να κατανοηθεί ο τρόπος με τον οποίο ο τοπικός Τύπος συμβάλλει στη διαμόρφωση συγκεκριμένων ιστορικών αφηγήσεων και, κατ' επέκταση στην ανάδειξη και διατήρηση της τοπικής ιστορικής μνήμης.

Η έννοια της δημόσιας ιστορίας αναφέρεται στις μορφές εκείνες ιστορικής αφήγησης που απευθύνονται σε ευρύτερο κοινό και παράγονται εκτός του αυστηρά ακαδημαϊκού χώρου, όπως τα μέσα ενημέρωσης, τα μουσεία, οι επετειακές τελετές και οι δημόσιοι θεσμοί. Στο πλαίσιο αυτό, ο Τύπος συνιστά έναν από τους βασικότερους φορείς διάχυσης ιστορικών αναπαραστάσεων, καθώς λειτουργεί ως διαμεσολαβητής μεταξύ ιστορικής γνώσης και κοινωνίας, επιλέγοντας, ερμηνεύοντας και προβάλλοντας συγκεκριμένες όψεις του παρελθόντος.²

Η επιλογή της περιόδου 1973/1975, όπως προαναφέρθηκε, δεν είναι τυχαία, καθώς οριοθετεί τη Μεταπολίτευση, μια ιστορική συγκυρία έντονης πολιτικής και κοινωνικής αναδιάταξης, κατά την οποία επανεμφανίζονται στο δημόσιο λόγο ζητήματα μνήμης που είχαν αποσιωπηθεί κατά τη διάρκεια της δικτατορίας. Η δημόσια συζήτηση για τη δικτατορία των συνταγματαρχών έρχεται δυναμικά στο προσκήνιο, ενώ ταυτόχρονα επιχειρείται η συγκρότηση νέων αφηγήσεων για το παρελθόν, συμβατών με το νέο δημοκρατικό πλαίσιο. Στο τοπικό επίπεδο, οι διαδικασίες αυτές αποκτούν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς συντίθενται με την ιστορία και την ταυτότητα της πόλης.

Ο Βόλος, ως βιομηχανικό και προσφυγικό αστικό κέντρο, με έντονη κοινωνική και πολιτική δραστηριότητα,³ προσφέρει ένα πρόσφορο πεδίο για τη μελέτη της σχέσης μεταξύ τοπικής κοινωνίας, μνήμης και δημόσιου λόγου. Η εφημερίδα *Ταχυδρόμος*, μία από τις μακροβιότερες και επιδραστικότερες εφημερίδες της πόλης, αποτελεί βασική πηγή για την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο το παρελθόν του Βόλου αναπαρίσταται, αξιολογείται και εντάσσεται σε ευρύτερα αφηγήματα κατά τη μεταπολιτευτική περίοδο.

Η έρευνα βασίζεται στην ποιοτική ανάλυση επιλεγμένων φύλλων της εφημερίδας *Ταχυδρόμος* των ετών 1973/1975. Μέσα από τη θεματική κατηγοριοποίηση των σχετικών δημοσιευμάτων και την ανάλυση του λόγου τους, επιχειρείται η ανάδειξη των μηχανισμών με τους οποίους ο τοπικός Τύπος μετασχηματίζει το παρελθόν σε αντικείμενο δημόσιας συζήτησης και μνήμης.

² John Bodnar, *Remaking America: Public Memory, Commemoration, and Patriotism in the Twentieth Century*, (Princeton: Princeton University Press, 1993), 40-45.

³ «Βόλος στο πέρασμα του χρόνου», ειδική έκδοση της εφημερίδας *Πρώτη*, άνοιξη 2001, 45-46.

Η διασταύρωση με τις συνεντεύξεις που έχουν ληφθεί ενισχύουν την προσέγγιση της προφορικής ιστορίας η οποία επιτρέπει τη σύνδεση της τοπικής ή προσωπικής εμπειρίας με ευρύτερα ιστορικά και κοινωνικά φαινόμενα, αναδεικνύοντας τον τρόπο με τον οποίο οι ατομικές μνήμες ενσωματώνονται στις διαδικασίες ιστορικής αναπαράστασης που χαρακτηρίζουν τη μεταπολιτευτική Ελλάδα. Οι συνεντεύξεις που παραχωρήθηκαν τεκμηριώνουν επιπλέον ως ιστορικό υλικό τη λειτουργία της εφημερίδας κατά την εξεταζόμενη περίοδο. Με αυτή τη βάση, επιχειρείται παράλληλα, μέσω συγκριτικής έρευνας, να διαπιστωθεί κατά πόσον η περίπτωση του *Ταχυδρόμου* εκδηλώνει αντίστοιχα φαινόμενα με αυτά που παρατηρήθηκαν στην περίπτωση άλλων εφημερίδων κατά τη μετάβαση από απολυταρχικά καθεστώτα σε δημοκρατία.

Η εργασία οργανώνεται στα εξής κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο αφορά στη μεθοδολογία της έρευνας, όπου παρουσιάζεται το θεωρητικό της πλαίσιο, με έμφαση στις έννοιες της δημόσιας ιστορίας, της συλλογικής μνήμης και του Τύπου ως φορέα ιστορικού λόγου. Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται η ιστορία και η φυσιογνωμία της εφημερίδας *Ταχυδρόμος* καθώς και η συμβολή της ως φορέα δημόσιας ιστορίας στο Βόλο. Στο τρίτο κεφάλαιο εξετάζεται η στάση του *Ταχυδρόμου* κατά τη διάρκεια της χούντας, με έμφαση στη λογοκρισία και τους τρόπους επιχειρηματικής επιβίωσης μέσα στη δικτατορία, με αναφορά στα φύλλα του 1973. Το τέταρτο κεφάλαιο αφορά στη Μεταπολίτευση, τη στάση του Τύπου και του *Ταχυδρόμου* ειδικότερα, με ανάλυση των φύλλων του 1974/1975. Στα πέμπτο κεφάλαιο αναλύεται και κατηγοριοποιείται το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο του Βόλου κατά τη μεταπολιτευτική περίοδο. Τέλος, στα συμπεράσματα συνοψίζονται τα κύρια ευρήματα της μελέτης και διατυπώνονται προτάσεις για περαιτέρω έρευνα.

Κεφάλαιο Α

1. Δημόσια ιστορία, μια ιστορία προσβάσιμη στο ευρύ κοινό

Ο ορισμός της δημόσιας ιστορίας αποδεικνύεται ιδιαίτερα περίπλοκο έργο, δεδομένου ότι συνυπάρχουν διαφορετικές προσεγγίσεις. Αντί για έναν αυστηρό ορισμό, είναι ίσως προτιμότερο να κατανοήσουμε καλύτερα τι σημαίνει η προσθήκη του όρου «δημόσια». Οι διάφοροι ορισμοί συμφωνούν ότι πρόκειται για μια διαδικασία παραγωγής ιστορίας. Το Εθνικό Συμβούλιο Δημόσιας Ιστορίας (NCPH) στις Ηνωμένες Πολιτείες, καθώς και η Ιταλική Ένωση Δημόσιας Ιστορίας, δεν παρουσιάζουν τη δημόσια ιστορία ως αυτοτελή κλάδο, αλλά μάλλον ως πεδίο μέσα στην ιστορία.⁴

Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της έγκειται στην επιθυμία να αναπτυχθούν οι δημόσιες διαστάσεις της ιστορίας. Ο αρχικός στόχος ήταν να μετακινηθεί η ιστορία πέρα από τα αυστηρά όρια των πανεπιστημίων. Οι πρώτοι ιστορικοί που χρησιμοποίησαν τον όρο «Δημόσια Ιστορία» τη δεκαετία του 1970 στις Ηνωμένες Πολιτείες, όπως ο Μπομπ Κέλι, την όρισαν ως τη συμμετοχή ιστορικών και ιστορικής μεθοδολογίας εκτός της τάξης και, γενικότερα, εκτός του ακαδημαϊκού κόσμου. Αυτοί οι ιστορικοί αντιπαρέβαλαν τη δημόσια ιστορία με μια πιο παραδοσιακή και διαμερισματοποιημένη ακαδημαϊκή ιστορία.⁵

Σήμερα η δημόσια ιστορία είναι ο κλάδος της ιστορικής επιστήμης που διαχειρίζεται τον τρόπο με τον οποίο η ιστορική γνώση παράγεται, παρουσιάζεται και γίνεται κατανοητή εκτός του ακαδημαϊκού χώρου, στο ευρύ κοινό. Περιλαμβάνει όλες τις μορφές ιστορικής αφήγησης που συναντάμε σε μουσεία, τοπικές κοινότητες, μνημεία, μέσα ενημέρωσης, ντοκιμαντέρ, προφορικές μαρτυρίες, ψηφιακά αρχεία κ.ά. Η δημόσια ιστορία καταγράφει και αναδεικνύει την τοπική ιστορία μέσα από αρχειοθέτηση φωτογραφιών, εφημερίδων και τεκμηρίων, από συλλογή προφορικών μαρτυριών, από ιστορικές εκθέσεις και ντοκιμαντέρ, αλλά και από συνεργασία ιστορικών με την κοινωνία, τα σχολεία και τους τοπικούς φορείς.⁶

⁴ Thomas Cauvin, « Qu'est-ce que l'histoire publique ? », *Entre-Temps*, 8 novembre 2022 <https://entre-temps.net/quest-ce-que-lhistoire-publique-i/> (πρόσβαση, Ιανουάριος 2026).

⁵ Στο ίδιο

⁶ Στο ίδιο

1.1. Δημόσια ιστορία και δημοσιογραφία

Η δημόσια ιστορία ερμηνεύει, για το ευρύ κοινό, το ιστορικό παρελθόν με μέσο την αφήγηση των γεγονότων, όπως αυτά γίνονται αντιληπτά, ερμηνεύονται και μεταδίδονται στη συλλογική μνήμη.⁷ Ωστόσο, όλο και περισσότερο γίνεται αντιληπτό ότι η δημοσιογραφία κατέχει μια προνομιακή θέση σε αυτό το τοπίο, λειτουργώντας ταυτόχρονα ως συνεχής καταγραφείας της ιστορίας σε κάθε στιγμή, αλλά και ως ιστορικός αφηγητής μέσω της αναδίφησης των αρχείων των εντύπων και άλλων μέσων. Υπό την έννοια αυτή ο Τύπος και ιδιαίτερα οι εφημερίδες, λειτουργούν ως παραγωγοί ιστορίας, και καθώς διαμορφώνουν την κοινή γνώμη, συμβάλουν στη συγκρότηση της ιστορικής ταυτότητας μιας κοινωνίας.⁸

Παρά τις διακριτές μεθοδολογικές και χρονικές τους στοχεύσεις, τα δύο πεδία συναντώνται στην αφήγηση του παρελθόντος και στη διαμόρφωση της συλλογικής μνήμης. Ο τοπικός Τύπος μπορεί να θεωρηθεί εργαλείο της δημόσιας ιστορίας, καθώς συμβάλλει στη διατήρηση και προβολή της τοπικής ιστορικής μνήμης.

Η δημόσια ιστορία στηρίζεται στην ιστοριογραφική μέθοδο και στη χρήση πρωτογενών και δευτερογενών πηγών, προφορικών μαρτυριών και τεκμηρίων πολιτιστικής κληρονομιάς. Παράλληλα, προκρίνει τη συμμετοχικότητα και την πολλαπλότητα των αφηγήσεων, αντιμετωπίζοντας το παρελθόν ως πεδίο ερμηνείας και διαπραγμάτευσης νοημάτων.⁹ Ταυτόχρονα, η δημόσια ιστορία αξιοποιεί συνεχώς το παρόν φροντίζοντας να καταγράφει τις παροντικές εξελίξεις ώστε να αποτελέσουν δημόσια μνήμη. Η δημοσιογραφία, αν και προσανατολίζεται στο παρόν, αξιοποιεί ιστορικές αναφορές για να ερμηνεύσει την επικαιρότητα και να εντάξει τα γεγονότα σε ευρύτερα χρονικά και κοινωνικά πλαίσια.¹⁰

Κεντρικό σημείο σύγκλισης μεταξύ δημόσιας ιστορίας και δημοσιογραφίας αποτελεί η αφηγηματική τους διάσταση. Και τα δύο πεδία χρησιμοποιούν αφηγηματικές στρατηγικές προκειμένου να καταστήσουν προσβάσιμη τη γνώση στο κοινό. Ωστόσο, διαφοροποιούνται ως προς το χρονοπροσδιορισμό και τη μεθοδολογία. Η δημόσια ιστορία προϋποθέτει αναστοχασμό, κριτική των πηγών και ιστορική συγκυρία (contextualization), ενώ η

⁷ Paul Ashton & Hilda Kean Hamilton, *People and Their Pasts: Public History Today* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2008), 3–5.

⁸ Jürgen Habermas, *Αλλαγή δομής της δημοσιότητας*, μτφρ. Λ. Αναγνώστου (Αθήνα: Νήσος, 1997), 43–45.

⁹ Michael Frisch, *A Shared Authority: Essays on the Craft and Meaning of Oral and Public History* (Albany: State University of New York Press, 1990), 7–10.

¹⁰ Barbie Zelizer, *Remembering to Forget: Holocaust Memory through the Camera's Eye* (Chicago: University of Chicago Press, 1998), 22–25.

δημοσιογραφία λειτουργεί υπό το καθεστώς της αμεσότητας και της χρονικής πίεσης, γεγονός που μπορεί να οδηγήσει σε απλουστευτικές ή αποσπασματικές αναπαραστάσεις του παρελθόντος.¹¹

Η σχέση των δύο πεδίων μπορεί να ιδωθεί και μέσα από το πρίσμα της πολιτισμικής μνήμης. Σύμφωνα με τον Jan Assmann, η μνήμη συγκροτείται μέσω θεσμών και επικοινωνιακών πρακτικών που καθορίζουν ποια στοιχεία του παρελθόντος καθίστανται ορατά και ποια λησμονούνται.¹² Τα μέσα ενημέρωσης, και ειδικότερα η δημοσιογραφία, διαδραματίζουν κρίσιμο ρόλο σε αυτή τη διαδικασία, μέσω επετειακών αφιερωμάτων, ιστορικών ρεπορτάζ και αναδρομών στο παρελθόν. Σε αυτό το πλαίσιο, η δημόσια ιστορία μπορεί να λειτουργήσει ως μηχανισμός επιστημονικής εποπτείας και εμβάθυνσης των δημοσιογραφικών αφηγήσεων.¹³

Η τροφοδότηση της δημόσιας ιστορίας από τη δημοσιογραφική δραστηριότητα εντείνεται κατά τις περιόδους πολιτικών μετασχηματισμών, οπότε και η κυκλοφορία των εφημερίδων παρατηρημένα αυξάνεται.¹⁴ Σε περιόδους πολιτικών αναταραχών, τα μέσα ενημέρωσης καλούνται να προσαρμοστούν σε μεταβαλλόμενα καθεστώτα για να επιβιώσουν, να διατηρήσουν την ταυτότητά τους και τη δημόσια νομιμοποίησή τους, διαδικασία που συχνά οδηγεί σε αναπαραστάσεις των γεγονότων με ιστορικές στρεβλώσεις.¹⁵ Η μελέτη της στάσης μιας εφημερίδας απέναντι σε αυτές τις αλλαγές – είτε μέσω δραματικών στροφών, είτε λεπτών επαναπροσδιορισμών, είτε ηρωικής αντίστασης – αποκαλύπτει θεμελιώδεις δυναμικές στη σχέση μεταξύ δημοσιογραφίας, εξουσίας και ιστορικής μνήμης, και δίνει στον ιστορικό ερευνητή τη δυνατότητα να αναθεωρήσει την παρουσίαση των γεγονότων, όταν αναγνωρίζει

¹¹ John Tosh, *The Pursuit of History: Aims, Methods and New Directions in the Study of History*, 6th ed. (London: Routledge, 2015), 120–135.

¹² Jan Assmann, *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination* (Cambridge: Cambridge University Press, 2011), 36–40

https://www.academia.edu/38303747/Assmann_Jan_Cultural_Memory_and_Early_Civilization

(πρόσβαση Ιανουάριος 2026)

¹³ David Glassberg, “Public History and the Study of Memory,” *The Public Historian* 18, no. 2 (1996): 7–23

<https://www.jstor.org/stable/3377910> (πρόσβαση Ιανουάριος 2026)

¹⁴ Jürgen Habermas, *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*, trans. Thomas Burger (Cambridge, MA: MIT Press, 1989), 35–46.

¹⁵ Daniel C. Hallin & Paolo Mancini, *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics* (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), 21–44

https://www.academia.edu/28693536/Hallin_Mancini_Comparing_Media_Systems_1

(πρόσβαση Ιανουάριος 2026)

αποκλίσεις ή ανακρίβειες στις καταγραφές, καθώς και να προσαρμόσει τις ερμηνείες του υπό το φως νέων δεδομένων.¹⁶

Η εν λόγω μελέτη αξιοποιεί επίσης την προσέγγιση της «θεωρίας των δημοκρατικών μεταβάσεων» (transitology, Dobry, 2000; Dufy & Thiriot, 2013), η οποία αναλύει τις μεταβάσεις ως περιόδους κρίσης και αβεβαιότητας, βάσει ενός διαδραστικού μοντέλου (interactionist approach),¹⁷ εξετάζοντας τον τρόπο με τον οποίο επαναδιαπραγματεύονται οι σχέσεις μεταξύ πολιτικών δρώντων, μέσων ενημέρωσης και κοινού, οι συγγραφείς επισημαίνουν παράλληλα τα όρια αυτής της προσέγγισης, προειδοποιώντας για τον κίνδυνο τελεολογικών και εθνοκεντρικών προκαταλήψεων. Συγκεκριμένα, τονίζουν ότι η δημοκρατία δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται ως η «φυσική» και αναπόφευκτη κατάληξη της ιστορικής εξέλιξης, ούτε οι χώρες να αξιολογούνται αποκλειστικά με βάση την απόκλισή τους από τα δυτικά πρότυπα.¹⁸

Η «θεωρία των δημοκρατικών μεταβάσεων» ως πεδίο μελέτης αναπτύχθηκε κυρίως μετά το «τρίτο κύμα δημοκρατίας» και εστιάζει στις διαδικασίες μετάβασης από αυταρχικά σε δημοκρατικά καθεστώτα.¹⁹ Οι O'Donnell, Schmitter και Whitehead (1986) στο κλασικό τους έργο «Transitions from Authoritarian Rule» διακρίνουν τρεις φάσεις, φιλελευθεροποίηση, εκδημοκρατισμός και εδραίωση. Αυτές τις τρεις φάσεις θα μπορέσουμε στη συνέχεια να τις αντιστοιχήσουμε με τις φάσεις της μετάβασης στην ελληνική πρόσφατη ιστορία. Σε κάθε φάση, τα μέσα επικοινωνίας – και ιδιαίτερα ο Τύπος – διαδραματίζουν διαφορετικό ρόλο.²⁰

Η ανάλυση δείχνει ότι ο ρόλος των εφημερίδων στις δημοκρατικές μεταβάσεις είναι εξαιρετικά πολύπλοκος και εξαρτώμενος από το περιβάλλον. Δεν υπάρχει ενιαίο μοντέλο, αλλά πολλαπλές πορείες που καθορίζονται από το είδος του αυταρχισμού, τον τρόπο μετάβασης προς τη δημοκρατία, την οικονομική δομή και την πολιτική κουλτούρα. Η «θεωρία των

¹⁶ Hayden White, *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth Century Europe* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1973), 5-11.

¹⁷ Michel Dobry, «Les voies incertaines de la transitologie : choix stratégiques, séquences historiques, bifurcations et processus de path dependence», *Revue française de science politique* 50, no. 4-5 (2000) : 585-614. https://www.persee.fr/doc/rfsp_0035-2950_2000_num_50_4_395499 (πρόσβαση Ιανουάριος 2026)

¹⁸ Caroline Dufy και Céline Thiriot, « Les apories de la transitologie : quelques pistes de recherche à la lumière d'exemples africains et post-soviétiques », *Revue internationale de politique comparée* 20, αρ. 3 (2013) : 19-40. <https://doi.org/10.3917/ripc.203.0019> (πρόσβαση Ιανουάριος 2026)

¹⁹ Samuel P. Huntington, «Democracy's Third Wave», *Journal of Democracy* 2, no. 2 (1991): 12-34. <https://www.ned.org/docs/Samuel-P-Huntington-Democracy-Third-Wave.pdf> (πρόσβαση Ιανουάριος 2026)

²⁰ Guillermo O'Donnell, Philippe C. Schmitter, & Laurence Whitehead, *Transitions from Authoritarian Rule: Review Reviewed Work(s)*, 2026a.

δημοκρατικών μεταβάσεων» ως προσέγγιση προσφέρει χρήσιμα εργαλεία αλλά χρειάζεται προσαρμογή στην πολυπλοκότητα των μεταβάσεων.²¹

Ο τοπικός Τύπος (τοπικές εφημερίδες, περιοδικά, έντυπα ή ηλεκτρονικά μέσα) παίζει σημαντικό ρόλο στη δημόσια ιστορία ως πρωτογενής ιστορική πηγή για μελλοντική έρευνα, καθώς οι τοπικές εφημερίδες καταγράφουν την καθημερινότητα μιας κοινότητας μέσα από τα γεγονότα, τις κοινωνικές αλλαγές, τις οικονομικές δραστηριότητες, τις τοπικές διεκδικήσεις, τις πολιτιστικές εκδηλώσεις, τις προσωπικές ιστορίες και τα κοινωνικά στιγμιότυπα. Ο τοπικός Τύπος δεν είναι απλώς ένας φορέας ενημέρωσης, λειτουργεί ταυτόχρονα ως ζωντανός μηχανισμός διάδοσης της ιστορίας και της μνήμης μιας κοινότητας. Μέσα από την αρθρογραφία του, δεν καταγράφει μόνο τα γεγονότα της καθημερινότητας, αλλά δημιουργεί μια αφήγηση που συνδέει το παρελθόν με το παρόν, αναδεικνύοντας ιστορικές στιγμές, προσωπικότητες και τοπικές παραδόσεις που διαμορφώνουν την ταυτότητα της περιοχής.²² Με αυτόν τον τρόπο, ο τοπικός Τύπος συμβάλλει στη διαμόρφωση της συλλογικής μνήμης, αφού λειτουργεί ως γέφυρα ανάμεσα σε ειδικούς και κοινό: οι ιστορικοί, οι ερευνητές και οι δημοσιογράφοι φέρνουν στο φως στοιχεία και ιστορίες που διαφορετικά θα μπορούσαν να παραμείνουν ξεχασμένα. Σε συνθήκες ελευθερίας του Τύπου το κοινό αποκτά μέσω αυτών των διαδικασιών πρόσβαση σε μια βαθύτερη κατανόηση του τόπου του, όμως ελλείψει της ελευθερίας αυτής, η λειτουργία αυτή αναστέλλεται. Με τις ίδιες προϋποθέσεις, προβάλλοντας γεγονότα, πρόσωπα και τοπικά επιτεύγματα, ενισχύεται η αίσθηση της ταυτότητας και της υπερηφάνειας για την κοινότητα, καθώς οι αναγνώστες βλέπουν τη σύνδεση του προσωπικού τους βιώματος με τη συλλογική ιστορία. Η αξία αυτής της διαδικασίας δεν είναι μόνο πληροφοριακή, είναι κυρίως πολιτισμική και κοινωνική. Η αρθρογραφία του τοπικού Τύπου γίνεται εργαλείο δημόσιας ιστορίας, στο βαθμό που επιτρέπει στη γνώση και στις μνήμες να κυκλοφορούν πέρα από τα ακαδημαϊκά πλαίσια, και αν η λειτουργία του καθιστά την ιστορία ζωντανή και προσιτή σε όλους. Μέσα από τα δημοσιεύματα και το ευρύτερο υλικό των εφημερίδων, οι τοπικές κοινότητες αναγνωρίζουν, συζητούν και συνδέονται με το παρελθόν τους, δημιουργώντας μια αλληλουχία μνήμης που επηρεάζει τον τρόπο που βλέπουν το παρόν και σχεδιάζουν το μέλλον.²³

²¹ Huntington, «Democracy's Third Wave», 12-13.

²² Pierre Nora, "Between Memory and History: Les lieux de mémoire", *Representations* 26, 1989, σ. 7-24. https://www.academia.edu/20054544/Nora_pierre (πρόσβαση Ιανουάριος 2026)

²³ Maurice Halbwachs, *On Collective Memory* (Chicago: University of Chicago Press, 1992), 38-40. https://books.google.lu/books?id=GPhGukFWC84C&printsec=frontcover&hl=it&source=gb_s_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (πρόσβαση Ιανουάριος 2026)

1.2. Η εφημερίδα ως διαμορφωτής συλλογικής ιστορικής μνήμης

Οι εφημερίδες δεν αποτελούν απλούς καταγραφείς της επικαιρότητας, αλλά ενεργούς παραγωγούς της ιστορίας και «χώρων μνήμης». Λειτουργούν ως μεσολαβητές ανάμεσα στα γεγονότα και το κοινό, διαμορφώνοντας τη συλλογική συνείδηση και την ιστορική ταυτότητα μιας κοινωνίας. Η μελέτη τους, ιδιαίτερα μέσα από το πρίσμα της «θεωρίας των δημοκρατικών μεταβάσεων», αναδεικνύει πώς ο Τύπος επηρεάζει και ταυτόχρονα διαμορφώνεται από τις διαδικασίες μετάβασης από αυταρχικά σε δημοκρατικά καθεστώτα – και ενίοτε το αντίστροφο βεβαίως.²⁴

Κατέχουν έτσι μια ιδιόμορφη διττή ιδιότητα στον ιστορικό λόγο: παρέχουν σύγχρονη τεκμηρίωση γεγονότων και δημόσιου συναισθήματος, ενώ ταυτόχρονα συμμετέχουν στην κατασκευή της πραγματικότητας που περιγράφει. Αυτή η «μεσοποίηση της ιστορίας» σημαίνει ότι η ίδια η πράξη της δημοσιογραφικής κάλυψης διαμορφώνει τους όρους συγκρότησης μιας πρωτογενούς ιστορικής πηγής.²⁵ Επιδρά στον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία αντιλαμβάνεται, ερμηνεύει και μεταδίδει αφηγήματα στις μελλοντικές γενιές.²⁶

1.3. Καθορισμός Ατζέντας και επιλογή μνημονεύσιμων γεγονότων

Οι εφημερίδες καθορίζουν ποια γεγονότα θεωρούνται «ιστορικά σημαντικά» επιλέγοντας τι θα προβάλουν στην καθημερινή τους κάλυψη. Αυτός ο ρόλος του «καθορισμού της ατζέντας» (agenda-setting) (Mccombs & Shaw, 1972) επιτρέπει στον Τύπο, σε θετικό πολιτικό κλίμα, να μεσολαβεί ανάμεσα στα γεγονότα και το κοινό, παρέχοντας το ερμηνευτικό πλαίσιο μέσα από το οποίο κατανοούνται αυτά τα γεγονότα. Εξίσου όμως σε αυταρχικά καθεστώτα ο Τύπος είναι σε θέση να χρησιμοποιεί αυτή τη δυναμική του. Παραδείγματος χάριν, με την προώθηση ορισμένων θεμάτων και την υποβάθμιση άλλων στις εσωτερικές σελίδες, οι συντάκτες επηρεάζουν την πρόσληψη της σπουδαιότητας των σύγχρονων συμβάντων, τα χαρακτηρίζουν αρνητικά ή θετικά ανάλογα με την κοσμοθεωρητική τους τοποθέτηση και διαμορφώνουν αντίστοιχα την κοινή γνώμη.²⁷

²⁴ Guillermo O'Donnell, Philippe C. Schmitter, & Laurence Whitehead, *Transitions from Authoritarian Rule*, 3-10.

²⁵ Zelizer, *Remembering to Forget: Holocaust Memory through the Camera's Eye*, 10-15.

²⁶ James W. Carey, "A Cultural Approach to Communication," in *Communication as Culture: Essays on Media and Society* (Boston: Unwin Hyman, 1989), 13-36.

²⁷ Maxwell E. McCombs and Donald L. Shaw, "The Agenda-Setting Function of Mass Media," *The Public Opinion Quarterly* 36, no. 2 (1972): 176-187
<https://www.jstor.org/stable/2747787> (πρόσβαση Ιανουάριος 2026)

1.3.1 Κατασκευή «επίσημων» αφηγημάτων

Οι εφημερίδες συμβάλλουν στη δημιουργία εθνικής ταυτότητας και ιστορικής μνήμης. Το πλαίσιο αυτό υφίσταται προφανώς μεταμορφώσεις ανάλογα με τον χαρακτήρα της εξουσίας – δημοκρατικής ή αυταρχικής.

Μέσα από τη συνεχή επανάληψη και εμπέδωση των αφηγήσεων, οι εφημερίδες καθιερώνουν κυρίαρχες ή επίσημες εκδοχές του παρελθόντος. Αυτή η διαδικασία συμβάλλει σε αυτό που ονομάζεται θεσμική μνήμη —τη θεσμοποιημένη διάσταση της συλλογικής ανάμνησης που καθορίζει την ταυτότητα μιας ομάδας διαγενεακά.²⁸ Είναι προφανές ότι τα απολυταρχικά καθεστώτα προσπαθούν να εργαλειοποιήσουν τον Τύπο. Αυτό περιορίζει την αυτονομία των εφημερίδων να καθορίζουν την ατζέντα, καθώς μεγάλο μέρος των ειδήσεων υπαγορεύεται από το καθεστώς ή από εξαρτώμενες από αυτό πηγές. Παρά ταύτα, υπάρχει ένα έμμεσο αναφορικό πλαίσιο ιστορικής συνέχειας, καθώς η εφημερίδα, επιλέγοντας ποιες όψεις του παρελθόντος θα καταδικάσει, θα αναπλαισιώσει ή θα αποκαταστήσει, συνδιαμορφώνει τα όρια του ιστορικά συγκρίσιμου σε σχέση με τον παρόντα πολιτικό λόγο.²⁹ Η μετάβαση από τα αυταρχικά καθεστώτα στη δημοκρατία καταλήγει αντίστροφα στην ουσιαστική αναθεώρηση του ρόλου των εφημερίδων και της λειτουργίας τους. Τα μέσα αυτά καλούνται να αποστασιοποιηθούν από πρακτικές και θέσεις που ενδεχομένως υιοθέτησαν στο παρελθόν και να επαναπροσδιορίσουν τη στάση τους στο πλαίσιο των δημοκρατικών αρχών.³⁰ Ωστόσο, το ζήτημα παρουσιάζει μια ιδιαιτερότητα, καθώς οι έντυπες εκδόσεις που έχουν ήδη δημοσιευθεί αποτελούν μέρος του ιστορικού αρχείου και δεν είναι δυνατόν να αποσυρθούν ή να τροποποιηθούν. Κατά συνέπεια, οι εφημερίδες δεν έχουν τη δυνατότητα να αναδιαμορφώσουν εκ των υστέρων το παρελθόν τους, αλλά οφείλουν να το αντιμετωπίσουν μέσα από μια διαδικασία κριτικής αποτίμησης και θεσμικής προσαρμογής στη νέα δημοκρατική πραγματικότητα.³¹

1.3.2 Συμβολική ανασυγκρότηση

Η συμβολική ανασυγκρότηση αποτελεί μια αφηγηματική και ιδεολογική τεχνική μέσω της οποίας προβάλλεται ένα εξιδανικευμένο παρελθόν ή μια «χαμένη» κοινότητα αξιών. Το

²⁸ Assmann, *Cultural Memory and Early Civilization*, 36–40.

²⁹ Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, rev. ed. (London: Verso, 2006), chap. 1. & 3.

³⁰ O'Donnell, Schmitter & Whitehead, *Transitions from Authoritarian Rule*, 3-10.

³¹ Hallin & Mancini, *Comparing Media Systems*, 21-44.

παρελθόν αυτό δεν παρουσιάζεται απλώς ως ιστορική αναφορά, αλλά λειτουργεί ως συμβολικό σημείο αναφοράς για την αξιολόγηση του παρόντος. Μέσα από την αντιπαραβολή ανάμεσα σε μια εποχή που εμφανίζεται ως φορέας αρμονίας, ηθικών αρχών και κοινωνικής συνοχής και σε ένα παρόν που χαρακτηρίζεται από παρακμή ή κρίση αξιών, ο αναγνώστης καλείται να αντιληφθεί την απόσταση που χωρίζει τις δύο πραγματικότητες.

Σε περιόδους απολυταρχικών ή αυταρχικών καθεστώτων, όπου η άμεση και ανοιχτή κριτική περιορίζεται ή λογοκρίνεται, η τεχνική αυτή αποκτά ιδιαίτερη σημασία. Η αναφορά σε ένα «ένδοξο» ή ιδεατό παρελθόν επιτρέπει στους συγγραφείς δημοσιογράφους να εκφράσουν έμμεσα τη δυσaréσκεια ή την κριτική τους προς το παρόν, χωρίς να διατυπώνουν ρητές πολιτικές αιχμές. Με αυτόν τον τρόπο, η σύγκριση ανάμεσα στο παρελθόν και το παρόν λειτουργεί ως εργαλείο υπαινικτικής κριτικής, το οποίο ενεργοποιεί τη σκέψη και την κρίση του αναγνώστη.

Παράλληλα, η συμβολική ανασυγκρότηση δεν στοχεύει απαραίτητα στην πιστή αναπαράσταση της ιστορικής πραγματικότητας. Συχνά πρόκειται για μια επιλεκτική και ιδεολογικά φορτισμένη ανασύνθεση του παρελθόντος, που τονίζει συγκεκριμένες αξίες όπως η ελευθερία, η συλλογικότητα ή η δικαιοσύνη. Η λειτουργία της είναι κυρίως συμβολική: δημιουργεί ένα πρότυπο σύγκρισης που καθιστά πιο εμφανείς τις αδυναμίες ή τις στρεβλώσεις του παρόντος.

Έτσι, η τεχνική αυτή μετατρέπεται σε έναν έμμεσο αλλά αποτελεσματικό τρόπο κοινωνικής και πολιτικής κριτικής. Μέσα από τη νοσταλγική αναφορά σε μια χαμένη ισορροπία ή σε μια κοινότητα αξιών, ο αναγνώστης οδηγείται να αναστοχαστεί την πραγματικότητα που βιώνει και να αντιληφθεί την ανάγκη αποκατάστασης μιας πιο δίκαιης και ανθρώπινης κοινωνικής τάξης.

Ο Ταχυδρόμος, με δεδομένες τις προηγούμενες βιωμένες εμπειρίες του και τη γενικότερη κοσμοθεωρητική του τοποθέτηση που είχαν αποτυπωθεί στη «γραμμή» του, κατέφευγε συστηματικά στην τεχνική αυτή κατά τη διάρκεια της Δικτατορίας. Αντιπαρέβαλε με τον τρόπο αυτό μια άλλη οπτική στη συμβολική ανασυγκρότηση που το καθεστώς επεξεργαζόταν (<https://www.youtube.com/watch?v=wRkIr9TfCPo>)³² ώστε, υπό συνθήκες περιορισμένης ελευθερίας έκφρασης, να συμβάλλει στη διαμόρφωσης κριτικής ιστορικής συνείδησης.

³² <https://www.youtube.com/watch?v=wRkIr9TfCPo> (πρόσβαση Μάρτιος 2026)

1.3.3. Μεσολάβηση κατά τις πολιτικές μεταβάσεις

Ο ρόλος της εφημερίδας ως μεσολαβητή γίνεται ιδιαίτερα κρίσιμος κατά τη διάρκεια περιόδων πολιτικού μετασχηματισμού, όπως η ελληνική Μεταπολίτευση. Σε αυτές τις περιόδους, οι εφημερίδες λειτουργούν ως «εργαστήρια επαναδιαπραγμάτευσης της συλλογικής μνήμης». Διαμορφώνουν το πώς γίνεται αντιληπτή η μετάβαση – ως ευκαιρία ή κρίση, ως ρήξη ή συνέχεια, ως εθνική ή υπαγορευόμενη από ξένους παράγοντες διαδικασία. Εκπαιδεύουν τους πολίτες στους νέους θεσμούς, δικαιώματα και υποχρεώσεις. Είναι όμως υποχρεωμένες στη διαδικασία μετάβασης να αναμορφώσουν τους γλωσσικούς τους κώδικες και να υιοθετήσουν νέες μορφές επικοινωνίας με το κοινό τους σε πιο «ειλικρινή» βάση, επανεισάγοντας πολιτικούς όρους που αποτελούσαν απαγορευμένες έννοιες (π.χ. «δημοκρατία», «λαϊκή συμμετοχή») για την ευθυγράμμιση της συλλογικής συνείδησης με τη νέα πολιτική πραγματικότητα. Ταυτόχρονα πρέπει να αποκαταστήσουν πρόσωπα που με το προηγούμενο καθεστώς είχαν διασυρθεί ή κατηγορηθεί άδικα, όπως και να καταγγείλουν όσους είχαν ανάξια ηρωοποιηθεί και είχαν επίμεμπτη συμπεριφορά κάτω από δημοκρατικά κριτήρια.³³

1.4. Η εφημερίδα ως «χώρος μνήμης» και η συμβολή της στη διατήρηση της τοπικής ιστορικής συνείδησης

Η εφημερίδα λειτουργεί επίσης ως διαφορικός τόπος μνήμης που επιτρέπει στις κοινωνικές ομάδες να αποτυπώνουν ακόμη και διυστάμενες εκδοχές της ιστορικής μνήμης, καθεμία από τη δική της σκοπιά, ή διαχρονικά τις εξελικτικές της εκδοχές ανάλογα με τις παραδοχές των πόλων εξουσίας που διαδέχονται ο ένας τον άλλον. Έστω και έτσι, μπορούμε να θεωρήσουμε ότι η εφημερίδα προσφέρεται ως συλλογικός «χώρος μνήμης», ως μέσο μέσα στο οποίο μια κοινότητα αποθηκεύει, οργανώνει και αναπαράγει την ιστορική της μνήμη³⁴ διασφαλίζοντας έτσι, τη σύνδεση του παρελθόντος με το παρόν και το μέλλον.³⁵

Στο επίπεδο της τοπικής κοινωνίας, ο ρόλος αυτός είναι ιδιαίτερα έντονος, γιατί ο τοπικός Τύπος καταγράφει γεγονότα που συχνά δεν περνούν στη «μεγάλη» ιστορία.³⁶ Και βεβαίως η προσέγγιση διαφοροποιείται από ένα τοπικό επίπεδο σε άλλο ανάλογα με τις μνήμες που είναι σημαίνουσες σε κάθε τόπο.

³³ Νικολέττα Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, *Ο Δημοσιογραφικός Λόγος: Από τη Μεταπολίτευση έως τα «Μνημόνια»* (Αθήνα: Gutenberg, 2020), 35-48.

³⁴ Nora, "Between Memory and History, 7-12.

³⁵ Halbwachs, *On Collective Memory*, 38-45.

³⁶ Peter Burke, *Ιστορία και κοινωνική θεωρία* (Αθήνα: Νήσος, 2002), 45-52.

Οι τοπικές εφημερίδες καταγράφουν συστηματικά τα γεγονότα της καθημερινής ζωής – πολιτικές εξελίξεις, κοινωνικές δραστηριότητες, οικονομικές αλλαγές και πολιτιστικές εκδηλώσεις – που διαμορφώνουν την πολιτισμική και κοινωνική ταυτότητα της κοινότητας. Αυτή η συνεχής τεκμηρίωση δημιουργεί ένα πολύτιμο αρχείο ζωής, σε τοπικό επίπεδο στο οποίο οι ερευνητές και οι κάτοικοι μπορούν να ανατρέξουν για να κατανοήσουν την εξέλιξη της τοπικής κοινωνίας.³⁷ Χωρίς την ύπαρξη του τοπικού Τύπου, μεγάλο μέρος των μικροϊστοριών θα είχε χαθεί.³⁸

Η εφημερίδα λειτουργεί ως αποθήκη μνήμης, διατηρώντας υλικό που αποτυπώνει την ιστορική εμπειρία της κοινότητας: φωτογραφίες, άρθρα, μαρτυρίες, επετειακά αφιερώματα.³⁹ Μέσα από σχετικές στήλες, όπως «Σαν Σήμερα» ή μέσα από αναδρομές σε γεγονότα του παρελθόντος, το κοινό έρχεται σε επαφή με ιστορικές στιγμές που διαμορφώνουν την ταυτότητά του.⁴⁰ Ορισμένοι θεωρούν ότι η εφημερίδα βοηθά, επομένως, στη συνέχεια της μνήμης, εξασφαλίζοντας ότι σημαντικές όψεις του τοπικού παρελθόντος δεν λησμονούνται.⁴¹ Αυτό είναι πρακτικά αληθές με την επιφύλαξη ότι η αποτύπωση της μνήμης υφίσταται διαρκή αναδιαμόρφωση σε διαφορετικά ιστορικά πλαίσια. Από την πλευρά αυτή ή εμπειρία από την περίοδο της δικτατορίας είναι ενδεικτική του πόσο τελικά η μνήμη επανεξετάζεται και αναδιαμορφώνεται ανάλογα με την τελευταία κρατούσα οπτική γωνία.

Εκτός από την καταγραφή, ο Τύπος επιτελεί και έργο ερμηνείας των γεγονότων. Αρθρογράφοι και συντάκτες παρουσιάζουν απόψεις, σχολιασμούς και αναλύσεις, μέσω των οποίων τα γεγονότα εντάσσονται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο.⁴² Με τον τρόπο αυτό, η εφημερίδα συμβάλλει στη διαμόρφωση της ιστορικής συνείδησης, καθορίζοντας πώς η κοινότητα αντιλαμβάνεται το παρελθόν της και αξιολογεί τις ιστορικές της εμπειρίες.⁴³

Οι τοπικές εφημερίδες αποτελούν τεκμήρια της εποχής τους: διαφημίσεις, κοινωνικές αγγελίες, φωτογραφίες και περιγραφές χώρων που ίσως δεν υπάρχουν πλέον.⁴⁴ Αυτά τα στοιχεία συνθέτουν ένα πολύπλευρο πορτρέτο του τόπου, επιτρέποντας στους ιστορικούς να

³⁷ Paul Thompson, *Φωνές από το Παρελθόν* (Αθήνα: Πλέθρον, 2002), 29–35.

³⁸ Burke, *Ιστορία και κοινωνική θεωρία*, 45–52.

³⁹ Jan Assmann, *Πολιτισμική μνήμη*, trans. Δ. Παναγιωτόπουλος (Ηράκλειο: ΠΕΚ, 2017), 56–70.

⁴⁰ Nora, “Between Memory and History”, 7–12.

⁴¹ Assmann, *Πολιτισμική μνήμη*, 56–70.

⁴² Paul Ricoeur, *La mémoire, l’histoire, l’oubli* (Paris : Seuil, 2000), 95–108.

https://www.academia.edu/23870633/Paul_ricoeur_la_memoire_l_histoire_l_oubli (πρόσβαση Απρίλιος 2026)

⁴³ Halbwachs, *On Collective Memory*, 38–45.

⁴⁴ Thompson, *Φωνές από το Παρελθόν*, 29–35.

κατανοήσουν όχι μόνο τα γεγονότα, αλλά και το πνεύμα, τις νοοτροπίες και τις αξίες της κοινότητας.⁴⁵

Η τοπική εφημερίδα δεν είναι μόνο πηγή πληροφοριών, αλλά και μέσο διαμόρφωσης της συλλογικής ταυτότητας μιας κοινότητας. Μέσα από τα άρθρα και τις αφηγήσεις της, δείχνει ποια γεγονότα, αξίες και πρόσωπα θεωρούνται σημαντικά, ενισχύοντας τη συνοχή και την αίσθηση του «ανήκειν».⁴⁶

Οι παλιότερες εκδόσεις της επιτρέπουν στις νέες γενιές να γνωρίσουν τις συνθήκες και τις προκλήσεις του παρελθόντος, ενισχύοντας την ιστορική γνώση και τη συνέχεια της τοπικής μνήμης.⁴⁷

1.5. Ο Ρόλος του Τύπου στις πολιτικές μεταβάσεις και τη συγκρότηση της ιστορικής μνήμης

Ο Τύπος αποτελεί ένα γνήσιο συνοδοιπόρο της Ιστορίας και έναν καθοριστικό παράγοντα κοινωνικοποίησης στη δημοκρατία. Οι εφημερίδες παραμένουν προνομιακό πεδίο διττής ιστορικής δυναμικής καθώς η κοινωνία «γράφει» και «διαβάζει» μέσω του Τύπου τον εαυτό της, συγκροτώντας παράλληλα τη συλλογική της μνήμη.

Η ανάγνωση παράλληλα της βιβλιογραφίας με σχετικό αντικείμενο, κυρίως τη στάση εφημερίδων σε άλλες χώρες μετά την κατάρρευση απολυταρχικών καθεστώτων, επέτρεψε τη συγκριτική μελέτη της στάσης του Τύπου κατά τις μεταβάσεις προς τη δημοκρατία, προσφέροντας νέα ερμηνευτικά πλαίσια και διεθνείς παραλληλισμούς.⁴⁸ Παρατηρούμε έτσι ορισμένα κεντρικά στοιχεία για το ρόλο των εφημερίδων κατά τις πολιτικές μεταβάσεις. Σημειώνονται όμως, όπως θα επισημανθεί και στη συνέχεια και μεγάλες διαφοροποιήσεις.

A. Ρόλος Υποκινητή και Καταλύτη

Πολωνία (1980-1989) Το παράνομο περιοδικό "Tygodnik Solidarność" και άλλες εκδόσεις του Solidarity έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην κινητοποίηση της κοινωνίας των πολιτών. Ο Τύπος

⁴⁵ Burke, *Ιστορία και κοινωνική θεωρία*, 45–52.

⁴⁶ Benedict Anderson, *Φαντασιακές κοινότητες*, Νεφέλη, Αθήνα, 1997, σ. 140–152.

⁴⁷ Thompson, *Φωνές από το Παρελθόν*, 29–35.

⁴⁸ Βλ. παρακάτω ενδεικτικά σχετικές μελέτες για το ρόλο του Τύπου στις δημοκρατικές μεταβάσεις στη Νότια Ευρώπη και τη Λατινική Αμερική.

έσπασε το μονοπώλιο πληροφόρησης του καθεστώτος, δημιούργησε εναλλακτική δημόσια σφαίρα και συντόνισε αντιπολιτευτικές δράσεις.⁴⁹

Ισπανία (1975-1982) Εφημερίδες όπως η "El País" (1976) γεννήθηκαν στη μεταφρανκική περίοδο και λειτούργησαν ως φορείς δημοκρατικών αξιών και πολιτικού εκσυγχρονισμού, βήματα διαλόγου μεταξύ διαφορετικών πολιτικών δυνάμεων και όργανο εκπαίδευσης στη νέα δημοκρατική κουλτούρα.⁵⁰

Β. Ρόλος Επιτηρητή και Ελεγκτή

Νότια Αφρική (1990-1994) Οι εφημερίδες διαδραματίζουν κρίσιμο ρόλο για να αποκαλύψουν σκάνδαλα και παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αλλά από την άλλη ασκούν πίεση για λογοδοσία και διαφάνεια και κυρίως συστρατεύονται στη διαδικασία της Επιτροπής Αλήθειας και Συμφιλίωσης.⁵¹

Χιλή (1988-1990) Ο Τύπος της αντιπολίτευσης αμφισβήτησε τη λογοκρισία του Pinochet και συνέβαλε στην επιτυχία του "ΟΧΙ" στο δημοψήφισμα του 1988.⁵²

Γ. Ρόλος Διαμεσολαβητή

Πορτογαλία (1974-1976) Μετά την Επανάσταση των Γαρυφάλων, οι εφημερίδες διευκόλυναν το διάλογο μεταξύ ριζοσπαστικών και μετριοπαθών δυνάμεων, προώθησαν το συμβιβασμό και την πολιτική σταθερότητα και νομιμοποίησαν τους νέους δημοκρατικούς θεσμούς.⁵³

Δ. Ρόλος διασπαστικός

Ρωσία (1991-2000) Ο ρωσικός Τύπος της μεταβατικής περιόδου επέτεινε την πολιτική πόλωση, χειραγωγήθηκε από ολιγάρχες και τελικά συνέβαλε στην αστάθεια αντί για εδραίωση.⁵⁴

⁴⁹ Jane Leftwich Curry, *Poland's Journalists: Professionalism and Politics* (Cambridge: Cambridge University Press, 1990)

⁵⁰ Rafael Zugasti Azagra, *La forja de una complicidad: Monarquía y prensa en la Transición española (1975–1978)* (Madrid: Fragua, 2007)

⁵¹ Guy Berger, "Theorizing the Media–Democracy Relationship in Southern Africa," *Gazette: The International Journal for Communication Studies* 64, no. 1 (2002): 21–45.

<https://doi.org/10.1177/17480485020640010201> (πρόσβαση Μάρτιος 2026)

⁵² Στις 5 Οκτωβρίου 1988, διεξήχθη στη Χιλή δημοψήφισμα για το εάν ο Αουγκούστο Πινοσέτ, επικεφαλής μιας στρατιωτικής δικτατορίας, θα έπρεπε να γίνει πρόεδρος για οκτώ χρόνια υπό την επαναφορά της πολιτικής διακυβέρνησης. Η πλευρά του «Όχι» κέρδισε με 56% των ψήφων, σηματοδοτώντας το τέλος της 16+1/2 ετών διακυβέρνησης του Πινοσέτ. Το 1989 διεξήχθησαν δημοκρατικές εκλογές, οι οποίες οδήγησαν στη σύσταση νέας κυβέρνησης το 1990.

https://en.wikipedia.org/wiki/1988_Chilean_presidential_referendum (πρόσβαση Μάιος 2026)

⁵³ Kenneth Maxwell, *The Making of Portuguese Democracy* (Cambridge: Cambridge University Press, 1995), 87–112.

⁵⁴ Laura Belin, "The Russian Media in the 1990s," *Journal of Communist Studies and Transition Politics* 18, no. 1 (2002): 139–160. <https://doi.org/10.1080/13523270209696371> (πρόσβαση Μάρτιος 2026)

Αίγυπτος (2011-2013). Μετά την Αραβική Άνοιξη ο Τύπος αντανakλούσε βαθιές κοινωνικές διαιρέσεις, δεν κατάφερε να δημιουργήσει κλίμα συναίνεσης και συνέβαλε στην αποτυχία της μετάβασης.⁵⁵

1.6. Ο διακριτός ρόλος των περιφερειακών εφημερίδων

Ο περιφερειακός Τύπος —και ο Ταχυδρόμος ως χαρακτηριστικό παράδειγμά του— δεν αποτελεί απλώς μικρογραφία του εθνικού Τύπου. Διαθέτει ιδιαίτερα λειτουργικά χαρακτηριστικά: καλύπτει την τοπική καθημερινότητα, αναδεικνύει την πολιτισμική ταυτότητα και τη μνήμη μιας περιοχής, ασκεί τοπικό δημοκρατικό έλεγχο και διαμεσολαβεί μεταξύ πολιτών και αρχών. Η επιρροή του σε σχέση με τον κεντρικό Τύπο είναι διαφορετικής φύσης: μικρότερης γεωγραφικής έκτασης, μεγαλύτερης όμως τοπικής έντασης.⁵⁶ Παράλληλα, η εγγύτητα με τους αναγνώστες λειτουργεί ταυτόχρονα ως συγκριτικό πλεονέκτημα και ως αδυναμία απέναντι σε τοπικές οικονομικές ή πολιτικές πιέσεις.⁵⁷

Ως φορείς δημόσιας ιστορίας, οι επαρχιακές εφημερίδες αρχειοθετούν την καθημερινή ζωή, κοινωνικοποιούν την τοπική μνήμη και συνδέουν ιδιωτικά βιώματα με τη συλλογική ταυτότητα. Αποκεντρώνουν την ιστορία, αναδεικνύοντας εμπειρίες που αποκλίνουν από ή που επικυρώνουν την επίσημη εθνική αφήγηση, και έχουν ιδιαίτερη σημασία σε περιόδους πολιτικών μεταβάσεων, όταν η επανερμηνεία του παρελθόντος καθίσταται κρίσιμη.⁵⁸

Σε συνθήκες μετάβασης από τη δημοκρατία στη δικτατορία, οι κεντρικές και οι επαρχιακές εφημερίδες επιτελούν διαφορετικές λειτουργίες. Ο κεντρικός Τύπος αποτελεί πρωτίστως στόχο άμεσης ιδεολογικής κατάληψης: είναι απαραίτητος για τη διαμόρφωση του εθνικού αφηγήματος και τη νομιμοποίηση του καθεστώτος (μακρο-νομιμοποίηση). Ο τοπικός Τύπος, αντίθετα, χρησιμεύει στη μικρο-νομιμοποίηση: μεταφράζει την αυταρχική εξουσία σε τοπικούς

⁵⁵ Naomi Sakr, ed., *Arab Media and Political Renewal: Community, Legitimacy and Public Life* (London: I.B. Tauris, 2007).

⁵⁶ Katrin Voltmer, “Authoritarian Societies and Journalism,” in *Oxford Research Encyclopedia of Communication* (Oxford: Oxford University Press, 2019).
<https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228613.013.783> (πρόσβαση Απρίλιος 2026)

⁵⁷ Robert McDonald, “The Greek Press under the Colonels: The Case of Istorikes Ekdoseis,” *Index on Censorship* 3, no. 4 (1974): 27–44.

⁵⁸ Katrin Voltmer, “Authoritarian societies and journalism”.

όρους, «φυσικοποιεί» τη νέα τάξη και κανονικοποιεί το καθεστώς στην καθημερινότητα της περιφέρειας.⁵⁹

Αυτό επιβεβαιώνεται από τις δύο ελληνικές δικτατορίες. Επί Μεταξά, ο Α.Ν. 45/1936 και ο Α.Ν. 1092/1938 εγκαθίδρυσαν συγκεντρωτικό έλεγχο, με τις επαρχιακές εφημερίδες να λειτουργούν ως τοπικοί αναμεταδότες της επίσημης ιδεολογίας. Επί χούντας 1967/1974, η προληπτική λογοκρισία αντικαταστάθηκε το 1969 από κατασταλτικές μορφές ελέγχου που οδήγησαν σε εκτεταμένη αυτολογοκρισία. Στις μικρές επαρχιακές κοινωνίες, όπου οι σχέσεις εκδοτών, δημοσιογράφων και διοικητικών αρχών είναι άμεσες και προσωπικές, αυτή η αυτολογοκρισία λειτουργούσε αποτελεσματικότερα ακόμη και χωρίς θεαματική κρατική επέμβαση.^{60 61}

Συμπερασματικά, ο περιφερειακός Τύπος δεν είναι δευτερεύον φαινόμενο στη λειτουργία των αυταρχικών καθεστώτων, αλλά κεντρικός μηχανισμός εδαφικής εδραίωσής τους: μετατρέπει το έκτακτο σε καθημερινό και την αυταρχική εξουσία σε τοπικά βιωμένη κανονικότητα.⁶²

⁵⁹ Katrin Voltmer, "Authoritarian societies and journalism".

⁶⁰ Metaxas Project, "Propaganda and Ideology of the 4th of August Regime in the Context of Hitler's 'New European Order'," April 1, 2011.

⁶¹ Metaxas Project, "Censorship in the 4th of August State," May 8, 2009.

⁶² Γιάννης Π. Τζαννετάκος, «Η κατάλυση της ελευθερίας του Τύπου», *Καθημερινή*, 19 Ιουνίου 2017.

Κεφάλαιο Β

2. Εφημερίδα Ταχυδρόμος ιστορική διαδρομή και ο ιδρυτής της Αλέξανδρος Μέρος

Πρώτο φύλλο της εφημερίδας «Ταχυδρόμος» 8 Δεκεμβρίου 1916⁶³

«Το 1916 αποτελεί σημαντικό ορόσημο για τον Τύπο του Βόλου γιατί η χρονιά αυτή και συγκεκριμένα στον τελευταίο της μήνα είδε το φως η εφημερίδα που επρόκειτο ύστερα από δεκαετίες να εξελιχθεί στην πρώτη επαρχιακή της Ελλάδας. Μιλάμε για τον «Ταχυδρόμο» που

⁶³ Δημήτρης Ν. Παντελοδήμος, *Αλέξανδρος Μέρος (1880–1964): Ο δημοσιογράφος, ο πολιτικός, ο ιδεολόγος* (Βόλος: Αθανασόπουλος-Παπαδήμης, 1995), 36.

πρωτοβγήκε στις 8 Δεκεμβρίου 1916 με εκδότη και διευθυντή τον πρότανη της θεσσαλικής δημοσιογραφίας Αλέξανδρο Μέρο.». ⁶⁴

Η εφημερίδα Ταχυδρόμος κυκλοφόρησε για πρώτη φορά στις 8 Δεκεμβρίου 1916, υπό τον ιδρυτή και αρχισυντάκτη Αλέξανδρο Μέρο και αποτέλεσε σταθμό στην ιστορία του Τύπου του Βόλου. Το πρώτο φύλλο ήταν ένα τετρασέλιδο μικρού σχήματος (30X45 εκατοστά η κάθε σελίδα) και στη δεύτερη σελίδα υπήρχε η πληροφορία ότι ήταν «ημερησία εθνική εφημερίς», ότι είχε τα γραφεία και τυπογραφεία της στην οδό Ερμού, παρά τη διασταύρωση με την οδό Κενταύρων (σήμερα η οδός Σπυρίδη στο Βόλο) και ότι η τιμή του φύλλου ήταν μία πεντάρα. ⁶⁵

Στην πρώτη σελίδα, κάτω από τον τίτλο, υπήρχε το όνομα του διευθυντή (Αλεξ. Μέρος). Το κύριο άρθρο είχε τον τίτλο «Η σημαία μας» και ανέφερε: «Η εμφάνισις της εφημερίδος μας συμπίπτει με τα κρισιμότερας ίσως στιγμάς του εθνικού μας βίου. Είμεθα Κράτος ουδέτερον ή εμπόλεμον; Κράτος ελεύθερον ή υποτελές; Έφθασεν η ώρα των υπερτάτων αποφάσεων ή ευρισκόμεθα εν παροδική κρίσει μετά την οποίαν θα επανεύρωμεν την γαλήνην μας και την ελευθερίαν των κινήσεών μας. Εις μίαν στιγμήν τοσαύτης κρισιμότητος εμφανίζεται προ του Θεσσαλικού Κοινού η εφημερίς αυτή, νομίζουσα ότι θα δυνηθή να παράσχη εις την Πατρίδα και τον θεσσαλικόν κόσμον μικράς έστω εκδουλεύσεις. Υψώνομεν ως σημαίαν μας την αλήθεια, τον δίκαιον, την ευθύτητα. Εξ αυτών θα εμπνεώμεθα και υπέρ αυτών θα αγωνισθώμεν». ⁶⁶

Από την αρχή, η εφημερίδα τάχθηκε υπέρ των αγροτών του Θεσσαλικού κάμπου ⁶⁷, και των εργαζομένων του Βόλου προβάλλοντας τα κοινωνικά θέματα της πόλης και στηρίζοντας τις τοπικές διεκδικήσεις. ⁶⁸ Ο Ταχυδρόμος προέβαλλε συστηματικά τα αγροτικά ζητήματα, αναδεικνύοντας τη σημασία της τοπικής κοινωνίας και τη σχέση τους με τις ιστορικές εξελίξεις

⁶⁴ Νίτσα Κολιού, *Τυπο-φωτο-γραφικό Πανόραμα του Βόλου: Ιστοριογραφία του τοπικού Τύπου*, τόμ. 2, κεφ. 1, «Ο Ταχυδρόμος του Μέρου, εφημερίδα-ορόσημο» (Βόλος, 1991).

⁶⁵ Κολιού «Τυπο-φωτο-γραφικό Πανόραμα του Βόλου».

⁶⁶ Στο ίδιο.

⁶⁷ Το κίνημα των αγροτών στον θεσσαλικό κάμπο, με κορύφωση την εξέγερση του Κιλελέρ το 1910, αποτέλεσε μια ιστορική πάλη των κολίγων κατά των τσιφλικάδων, διεκδικώντας γη και αξιοπρεπείς συνθήκες ζωής μετά την προσάρτηση της Θεσσαλίας το 1881. Οι κινητοποιήσεις αυτές, συχνά βίαιες, κατέδειξαν την ανάγκη για αγροτική μεταρρύθμιση.

<https://www.schooltime.gr/2021/03/06/i-exegersi-tou-kileler-6-martiou-1910-2021/> (πρόσβαση Μάιος 2026)

Μετά την απελευθέρωση του από την οθωμανική αυτοκρατορία ο Βόλος λόγω της θέσης του και του λιμανιού αναπτύσσει σημαντική βιομηχανία. Η ζωή των εργατών όμως είναι δύσκολη και αναγκάζονται να δουλεύουν σε άθλιες συνθήκες. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την αφύπνιση των εργατών οι οποίο μέσα από αγώνες και απεργίες καταφέρνουν την ίδρυση του εργατικού κέντρου.

[file:///C:/Users/35262/Downloads/P0003162%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/35262/Downloads/P0003162%20(3).pdf) (πρόσβαση Μάιος 2026)

⁶⁸ Μάκης Μπαλλής, *Τύπος, ξεκίνημα και ανάπτυξη σε Ευρώπη, Αμερική, Ελλάδα – και οι εφημερίδες της Θεσσαλίας* (Βόλος: Νεότερη και Σύγχρονη Ελλάδα, 2024), 149.

της Θεσσαλίας. Ήδη από την πρώτη δεκαετία της έκδοσής της, η εφημερίδα παρουσιάζει πολιτική αρθρογραφία και συμμετέχει στο δημόσιο διάλογο της τοπικής κοινωνίας. Σύμφωνα με τα λεγόμενα του Μάκη Μπαλλή, δημοσιογράφου και πρώην βουλευτή: «Αυτό που πολλοί ονομάζουν επαρχιακό Τύπο αλλά δεν είναι επαρχιακό, γιατί πολλές φορές το επαρχιακό είναι μειωτικό για την αξία του τοπικού Τύπου. Πολλές φορές, οι τοπικές εφημερίδες είναι ανώτερες μεγάλων αθηναϊκών εφημερίδων και ο Ταχυδρόμος αποτελεί ένα τέτοιο παράδειγμα».⁶⁹

Ο Αλέξανδρος Μέρος γεννήθηκε το 1890 στο ορεινό χωριό Χρύσου της Ευρυτανίας. Ξεκίνησε τη δημοσιογραφία ως συντάκτης της εφημερίδας *Θεσσαλία*. Ίδρυσε κατόπιν την εφημερίδα *Ταχυδρόμος* με ανύπαρκτα σχεδόν οικονομικά, μέσα σε μια ηλεκτρισμένη από τα πολιτικά πάθη ατμόσφαιρα, όπου οι «επίστρατοι», φιλοβασιλική, παραστρατιωτική οργάνωση, ασκούσε τρομοκρατία κατά των Βενιζελικών ασκώντας βιαιότητες στην πόλη του Βόλου.⁷⁰ Μετά την ίδρυση της εφημερίδας, ο Μέρος δραστηριοποιήθηκε και πολιτικά. Το 1923 διορίστηκε νομάρχης Άρτας και Πρέβεζας ενώ αργότερα εκλέχθηκε βουλευτής. Το 1926 και ξανά το 1958 εκλέγεται βουλευτής με το Κόμμα των Αγροτών ενώ το 1963 εκλέγεται βουλευτής με την Ένωση Κέντρου.⁷¹

Ο Μέρος έδειχνε μία ιδιαίτερη ευαισθησία στα φτωχά παιδιά και τους αδύναμους λόγω του ότι έζησε ως παιδί στερημένα χρόνια, έτσι φρόντιζε για κάθε οργάνωση που αποσκοπούσε στην ανακούφιση του ανθρώπινου πόνου και τη νεολαία. Ίδρυσε μαζί με τους Σαράτση και Δονδολίνο ⁷² το Σύλλογο Προστασίας του Παιδιού για τα αναλφάβητα εργαζόμενα παιδιά, φρόντισε για το Γηροκομείο του Βόλου και τη Λέσχη Εργαζομένου Κοριτσιού. Για να τον τιμήσει η πόλη του Βόλου, με πρωτοβουλία της δημοτικής αρχής, έστησε την προτομή του στην πλατεία Ελευθερίας.⁷³

Ο Μέρος είχε μία προοδευτική για την εποχή του αντίληψη σε ότι αφορά τη δημοσιογραφία και τον πολιτικό πολιτισμό. Χρησιμοποιούσε συγκροτημένες οδηγίες, γραμμένες σε δύο χωριστά τετράδια μικρού σχήματος κάτι σαν «Ευαγγέλιο των Συντακτών» για τους

⁶⁹ Μάκης Μπαλλής, «εφημερίδα *Ταχυδρόμος*, περίοδος 1973/1975», συνέντευξη με την Ελένη Επιδεξίου, εφημερίδα *Ταχυδρόμος*, 31.10.2025.

⁷⁰ Μπαλλής, *Τύπος, ξεκίνημα και ανάπτυξη*, 156.

⁷¹ Παντελοδήμος, *Αλέξανδρος Μέρος 1980-1964*, 79-80-84.

⁷² Νικόλαος Σαράτσης (1877-1949), παιδίατρος στο επάγγελμα, διετέλεσε δήμαρχος Παγασών από το 1936 μέχρι το 1940. Κωνσταντίνος Δονδολίνος (1887-1944), τραπεζίτης με σπουδές στα οικονομικά, υπήρξε θύμα του αντιστασιακού αγώνα μαζί με τους δύο γιούς του το 1944.

⁷³ «Βόλος στο πέρασμα του χρόνου», εφημερίδα *Πρώτη*, Άνοιξη 2001, ειδική έκδοση, 95.

δημοσιογράφους της εφημερίδας.⁷⁴ Συμβουλές προς τους συντάκτες για τον τρόπο γραφής των ειδήσεων και της αρθρογραφίας, για την ιεράρχηση των ειδήσεων στην εμφάνιση της ύλης ανά σελίδα, καθώς και για τη συμπεριφορά των δημοσιογράφων ακόμη και το ντύσιμό τους. Συχνά έλεγε «... δεν κάνετε επάγγελμα εσείς, κάνετε λειτούργημα. Είστε ένα είδος ιεραπόστολου στην υπηρεσία του κοινού. Μεταφέρετε στη δημοσιότητα τις έγνοιες του κόσμου και τα προβλήματα τους για να μπορείτε να βοηθήσετε τους αδύνατους και να δώσετε λόγο στο έργο σας...».⁷⁵

Ο Αλέξανδρος Μέρος κατάφερε να αναδείξει τον Ταχυδρόμο «σε σημαντική επαρχιακή εφημερίδα της Ελλάδας, με κεντροαριστερό προσανατολισμό, με κυκλοφορία, ήθος και πληρότητα συντελώντας στην εξύψωση του τοπικού Τύπου οπότε και δικαίως θεωρείται ο «Πατριάρχης» της θεσσαλικής δημοσιογραφίας».⁷⁶ Η Νίτσα Κολιού αναφέρει χαρακτηριστικά για τον Αλέξανδρο Μέρο «Αν θέλαμε να τον χαρακτηρίσουμε επιγραμματικά, μονολεκτικά ίσως, θα λέγαμε ότι ήταν ο δημοσιογράφος – ηφαίστειο!».⁷⁷

Μετά το θάνατο του Αλέξανδρου Μέρου το 1964, ο Ταχυδρόμος πέρασε στην ιδιοκτησία των ανιψιών του, Θανάση Πώποτα, Αλέξανδρου Πώποτα και Ειρήνης Συρούκη-Πώποτα, με διευθυντή τον πρώτο, διατηρώντας τον κεντρώο-δημοκρατικό προσανατολισμό της εφημερίδας. Το 1983 μετά από πρόσκληση του Ανδρέα Παπανδρέου, ο Θανάσης Πώποτας επιχείρησε να διευρύνει τη δραστηριότητα με δύο καθημερινές εφημερίδες, *Γνώμη* και *Ειδήσεις*, στην Αθήνα, αλλά η προσπάθεια του απέτυχε φέρνοντας τεράστια οικονομικά και νομικά προβλήματα και στον Ταχυδρόμο. Αποτέλεσμα αυτού η έντυπη έκδοση του Ταχυδρόμου να διακοπεί στις 17 Ιανουαρίου 1996. Η εφημερίδα επιβίωσε προσωρινά σε ηλεκτρονική μορφή και επανεκδόθηκε ως έντυπο στις 19 Σεπτεμβρίου 2005, με εκδότη τον Γεώργιο Αλ. Πώποτα και από τότε συνεχίζει απρόσκοπτα την κυκλοφορία της. Από την επανέκδοσή της και μετά διατηρεί αρχείο των εκδόσεων σε ηλεκτρονική μορφή, προσβάσιμη στους συνδρομητές, αλλά και στους ιστορικούς ερευνητές στους οποίους η εφημερίδα διαθέτει το ιστορικό αρχείο της σε έντυπη μορφή. Αρκετά βιβλία έχουν εκδοθεί με χρήση των αρχείων της εφημερίδας.⁷⁸

⁷⁴ Παντελοδήμος, *Αλέξανδρος Μέρος 1980-1964*, 91.

⁷⁵ Μπαλλής, *Τύπος, ξεκίνημα και ανάπτυξη*, 156-157.

⁷⁶ Στο ίδιο, 158.

⁷⁷ Κολιού «Τυπο-φωτο-γραφικό Πανόραμα του Βόλου».

⁷⁸ π.χ. Βογιατζή, Θ. «Τα ΕΑΣΑΔια» <https://sep.gr/product/ta-easadia/>

2.1. Ο Ταχυδρόμος ως φορέας δημόσιας ιστορίας: φωνές, αφηγήσεις και ταυτότητες

Όπως προαναφέρθηκε, ο Τύπος έχει διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στη συγκρότηση και διάδοση της δημόσιας ιστορίας, δηλαδή των μορφών εκείνων ιστορικής γνώσης που παράγονται, αναπαράγονται και προσλαμβάνονται εκτός του αυστηρά ακαδημαϊκού πεδίου της ιστοριογραφίας. Στο πλαίσιο αυτό, ο *Ταχυδρόμος*, ως εφημερίδα με παρουσία στην τοπική κοινωνία και αξιοσημείωτη απήχηση στο αναγνωστικό κοινό, μπορεί να εξεταστεί ως ένας από τους δίαυλους μέσω των οποίων διαμορφώνονται και κυκλοφορούν αφηγήσεις για το παρελθόν στο δημόσιο χώρο. Μέσα από τις σελίδες του αναδεικνύονται ζητήματα μνήμης και δημοσιοποιούνται αναφορές σε ιστορικά γεγονότα, οι οποίες συχνά αντανακλούν τις κοινωνικές, πολιτισμικές και πολιτικές συνθήκες της εκάστοτε συγκυρίας. Με τον τρόπο αυτό, η ιστορία εμφανίζεται σε πολλαπλά επίπεδα —εθνικό, τοπικό, κοινωνικό και πολιτιστικό— και συγκροτείται μέσα από την αλληλεπίδραση δημοσιογράφων, θεσμών και πολιτών. Ωστόσο, η παρουσίαση του παρελθόντος στον Τύπο δεν συνιστά μια ουδέτερη διαδικασία: αντίθετα, εμπεριέχει επιλογές, ιεραρχήσεις και ερμηνευτικές προσεγγίσεις, οι οποίες συμβάλλουν στη διαμόρφωση συγκεκριμένων πλαισίων κατανόησης της ιστορίας στον δημόσιο λόγο.

Η εφημερίδα δεν αποτελεί μόνο ένα μέσο μετάδοσης πληροφοριών, αλλά και έναν χώρο όπου ακούγονται και συνυπάρχουν διαφορετικές φωνές. Έτσι στις σελίδες του *Ταχυδρόμου* οι δημοσιογράφοι, δεν καταγράφουν απλώς τα γεγονότα: τα επιλέγουν, τα πλαισιώνουν και τα ερμηνεύουν. Η επιλογή θεμάτων, ο τρόπος γραφής, η έκταση που αφιερώνεται σε ένα γεγονός και η αισθητική παρουσίαση αποτελούν μορφές «ιστορικής διαμεσολάβησης».⁷⁹ Μέσα από άρθρα γνώμης, αφιερώματα, ρεπορτάζ ή αναμνηστικές αναδρομές, δημιουργούνται αφηγήσεις που επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο το κοινό αντιλαμβάνεται το παρελθόν και την εξέλιξη της κοινότητας. Αλλά και οι πολίτες συμμετέχουν ενεργά στη διαδικασία παραγωγής δημόσιας ιστορίας καθώς στις σελίδες της εφημερίδας συναντάμε συχνά αφηγήσεις από την καθημερινή ζωή, απόψεις για τοπικά ζητήματα, μνήμες από παλαιότερες εποχές ή γεγονότα που σημάδεψαν τη συλλογική εμπειρία.⁸⁰

⁷⁹ Έλλη Δρούλια-Μητράκου, «Ο Τύπος ως εργαλείο έρευνας», στο *Ο ελληνικός Τύπος 1784 έως σήμερα: Ιστορικές και θεωρητικές προσεγγίσεις: Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Αθήνα, 23–25 Μαΐου 2002*, επιμ. Λουκία Δρούλια (Αθήνα: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, 2005), 477.

⁸⁰ Χάρης Εξερτζόγλου, *Η δημόσια ιστορία: Μια εισαγωγή* (Αθήνα: Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, 2020), 45–46.

Μία άλλη πηγή η οποία συνδράμει στην ιστοριοποίηση είναι οι τοπικές και κρατικές αρχές – δήμοι, περιφέρειες, κυβερνητικοί φορείς, πολιτικά πρόσωπα – προβάλλουν μέσω του Τύπου τη δική τους εκδοχή για τα γεγονότα και την εξέλιξη της πόλης. Οι επίσημες δηλώσεις, οι πολιτικές τοποθετήσεις και οι θεσμικές πρωτοβουλίες συνθέτουν μια αφήγηση που συνδέεται με το πώς οι θεσμοί επιθυμούν να ιδωθεί το παρελθόν και το παρόν. Οι κοινωνικοί και πολιτιστικοί φορείς όπως μουσεία, πολιτιστικοί σύλλογοι, εκπαιδευτικά ιδρύματα, επαγγελματικά επιμελητήρια, εθελοντικές ομάδες και άλλα σωματεία αξιοποιούν επίσης την εφημερίδα ως βήμα προβολής δράσεων, ερευνών και εκδηλώσεων μνήμης. Με αυτόν τον τρόπο, συμβάλλουν στη διαμόρφωση της πολιτιστικής και τοπικής ιστορίας, προβάλλοντας την κληρονομιά και τις παραδόσεις της περιοχής.

Η ιστορία που αναδεικνύεται από τον *Ταχυδρόμο* είναι πολυδιάστατη, καλύπτοντας διαφορετικά είδη ιστορικής αφήγησης, την εθνική, τοπική και κοινωνική ιστορία. Η εφημερίδα προβάλλει εθνικά γεγονότα, επετειακούς εορτασμούς και αναδρομές σε κρίσιμες στιγμές του ελληνικού έθνους. Μέσα από αφιερώματα για την 25^η Μαρτίου, την 28^η Οκτωβρίου, τη Μικρασιατική Καταστροφή ή άλλες ιστορικές στιγμές, δημιουργείται ένας συνδεδετικός κρίκος ανάμεσα στον τοπικό πληθυσμό και την ευρύτερη εθνική αφήγηση.⁸¹ Η τοπική ιστορία αποτελεί ίσως την πιο δυναμική και χαρακτηριστική πτυχή της εφημερίδας. Μέσα από άρθρα που εξερευνούν τη ζωή και την εξέλιξη της πόλης, παλιές φωτογραφίες, αφιερώματα σε προσωπικότητες και γεγονότα που καθόρισαν την περιοχή, ο *Ταχυδρόμος* λειτουργεί ως αποθετήριο μνήμης για την τοπική κοινωνία. Η τοπική ιστορία ενισχύει τη συλλογική ταυτότητα και αποτελεί συχνά αντικείμενο ενεργού συζήτησης και μνήμης. Ιδιαίτερη αξία έχει η ανάδειξη της ιστορίας «από τα κάτω»: εργατικές εμπειρίες, μεταναστευτικές και προσφυγικές διαδρομές, κοινωνικά κινήματα, μεταβολές στον τρόπο ζωής και στην οικονομία της πόλης. Αυτές οι αφηγήσεις εκφράζουν τη συλλογική εμπειρία πολλών κοινωνικών ομάδων που, στην επίσημη ιστοριογραφία ή στον εθνικό Τύπο συχνά παραμένουν αθέατες. Ο *Ταχυδρόμος* αποτέλεσε και αποτελεί βασικό μέσο προβολής της τοπικής και εθνικής πολιτιστικής παραγωγής: μουσικές εκδηλώσεις, θεατρικές παραστάσεις, λογοτεχνικά έργα, εικαστικές δράσεις, παραδόσεις και μνημεία. Αυτή η διάσταση ενισχύει την κατανόηση της πολιτιστικής ταυτότητας της κοινότητας και καταγράφει τη δημιουργική πορεία του τόπου μέσα στο χρόνο. Μέσα από αυτό το πολυφωνικό και πολυεπίπεδο έργο, η εφημερίδα

⁸¹ Αρχεία της Εφημερίδας *Ταχυδρόμος* του Βόλου.

συμβάλλει στη διαμόρφωση μιας ζωντανής, δυναμικής και διαρκώς εξελισσόμενης δημόσιας ιστορίας.⁸²

2.2. Η ιστορική εμπειρία του Ταχυδρόμου σε περιόδους κρίσης

Το σημαντικό χαρακτηριστικό της συγκεκριμένης εφημερίδας είναι ότι η μακρόχρονη πορεία της την εξόπλισε με την ικανότητα να διατρέχει τις ιστορικές μεταβολές διατηρώντας την πολιτική της τοποθέτηση. Η εφημερίδα επιβίωσε έτσι μέσα από τη Μικρασιατική Καταστροφή, τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, τις ελληνικές εμφυλίους συρράξεις, και τέλος την επταετία της χούντας. Στο βιβλίο της η Νίτσα Κολιού,⁸³ αναφέρει : « Μεσολάβησαν χρόνια άσχημα (Δικτατορία Μεταξά, πόλεμος, Κατοχή, εμφύλιος), αλλά ο Μέρος οδηγούσε προσεκτικά το πλοίο – εφημερίδα από τις Συμπληγάδες και πάντα το διέσωζε, χωρίς εννοείται να προκαλεί και να προδίδει το αναγνωστικό κοινό. Στην Κατοχή είχε συλληφθεί δυο φορές, μια από τους Ιταλούς και μια από τους Γερμανούς, αλλά γλίτωσε τα χειρότερα. Ιδιαίτερα σοφή και κατευναστική, αλλά και επικερδής για τον «Ταχυδρόμο», αποδείχθηκε η πολιτική του κατά τα χρόνια του Εμφυλίου (1945-49). Οι άδικο δοκιμαζόμενοι πολίτες εύρισκαν ένα μικρό καταφύγιο και μια στάλα συμπόνια στην εφημερίδα αυτή και ο Μέρος έδειχνε πάντα πρόθυμος συμπαραστάτης».⁸⁴

⁸² Pierre Nora, *Μεταξύ Μνήμης και Ιστορίας: Τα Lieux de Mémoire*, μτφρ. Κ. Γαγανάκης (Αθήνα: Νεφέλη, 2008), 23–40.

⁸³ Νίτσα Κολιού (1927-2005), υπήρξε δημοσιογράφος στις εφημερίδες του Βόλου *Θεσσαλία* και *Ταχυδρόμο* καθώς και συγγραφέας.

⁸⁴ Κολιού "Τυπο-φωτο-γραφικό Πανόραμα του Βόλου".

Κεφάλαιο Γ

3. Αναδρομή στην εφημερίδα *Ταχυδρόμος* κατά τη διάρκεια της χούντας (1967/1974): λογοκρισία και απαγόρευση κυκλοφορίας

Η ελευθερία του Τύπου και των ΜΜΕ αποτελεί θεμελιώδες στοιχείο κάθε δημοκρατικής κοινωνίας, καθώς διασφαλίζει την αντικειμενική ενημέρωση και την ελεύθερη διακίνηση ιδεών. Ωστόσο, σε περιόδους αυταρχικών καθεστώτων, η ελευθερία αυτή περιορίζεται σημαντικά. Χαρακτηριστική είναι η περίοδος της δικτατορίας της 21^{ης} Απριλίου 1967, κατά την οποία επιβλήθηκε αυστηρή λογοκρισία στον Τύπο και γενικότερα στα μέσα ενημέρωσης.⁸⁵

Το καθεστώς της δικτατορίας των συνταγματαρχών επέβαλε έναν αυστηρά οργανωμένο και συστηματικό μηχανισμό ελέγχου του Τύπου, με στόχο τον πλήρη περιορισμό της ελευθερίας της έκφρασης. Η λογοκρισία δεν ήταν αποσπασματική αλλά θεσμοθετημένη και καθημερινή πρακτική.⁸⁶

Κεντρικό ρόλο είχε η προληπτική λογοκρισία: τα δημοσιεύματα έπρεπε να εγκριθούν πριν την έκδοσή τους. Οι λογοκριτές παρενέβαιναν άμεσα, αφαιρώντας ή τροποποιώντας οτιδήποτε θεωρούσαν επικίνδυνο για το καθεστώς. Το «ψαλίδι» λειτουργούσε τόσο σε πολιτικά θέματα όσο και σε κοινωνικά ή πολιτιστικά, εφόσον αυτά μπορούσαν να υπονομεύσουν την εικόνα της χούντας.⁸⁷

Η λειτουργία των μέσων ενημέρωσης τέθηκε υπό αυστηρό κρατικό και στρατιωτικό έλεγχο, ενώ η προληπτική λογοκρισία περιόρισε δραστικά τη δυνατότητά τους να ενημερώνουν αντικειμενικά τους πολίτες. Από την πρώτη μέρα της δικτατορίας εγκαταστάθηκε στο υπουργείο Προεδρίας της Κυβέρνησης, του οποίου υπουργός ήταν ο ίδιος ο Γεώργιος Παπαδόπουλος, η Υπηρεσία Λογοκρισίας. Το αρχείο της Γενικής Γραμματείας δείχνει ότι υπήρχαν σαφείς οδηγίες προς τις εφημερίδες για το τι επιτρεπόταν να δημοσιευτεί και τι όχι. Απαγορευόταν η κριτική στο καθεστώς και του ηγέτες του, αναφορές σε πολιτικές διώξεις ή

⁸⁵ Γιάννης Γκλαβίνας, «Η λογοκρισία την περίοδο της Δικτατορίας των Συνταγματαρχών 1967–1974», στο *Λεξικό λογοκρισίας στην Ελλάδα: καχεκτική δημοκρατία, δικτατορία, μεταπολίτευση*, επιμ. Π. Πετσίνη και Δ. Χριστόπουλος (Αθήνα: Καστανιώτης, 2018), 158–160.

⁸⁶ Γιάννης Γκλαβίνας, «Εφ’ όπλου... “ψαλίδι”»: Ο κρατικός μηχανισμός επιβολής λογοκρισίας και το πεδίο εφαρμογής του την περίοδο της Δικτατορίας των Συνταγματαρχών (1967–1974) μέσα από το αρχείο της Γενικής Γραμματείας Τύπου και Πληροφοριών», στο *Η λογοκρισία στην Ελλάδα*, επιμ. Π. Πετσίνη και Δ. Χριστόπουλος (Αθήνα, 2016), 167–168.

⁸⁷ Γκλαβίνας, «Εφ’ όπλου... “ψαλίδι”», 169–170.

αντιδράσεις καθώς και ειδήσεις που μπορούσαν να δημιουργήσουν ανησυχία ή δυσαρέσκεια. Παράλληλα, προωθούνταν προπαγανδιστικό υλικό που παρουσίαζε θετικά το καθεστώς, διαμορφώνοντας μια ελεγχόμενη δημόσια εικόνα.⁸⁸

Οι λογοκριτές, στρατιωτικοί ως επί το πλείστον, αλλά και φιλόλογοι και υπάλληλοι της Προεδρίας, κατά καιρούς εγκαταστάθηκαν στις αίθουσες σύνταξης και τα τυπογραφεία ελέγχοντας κάθε άρθρο πριν αυτό δημοσιευθεί, ή σε άλλες περιόδους απαιτούσαν τη μεταφορά των δοκιμίων στην έδρα της στρατιωτικής διοίκησης για έλεγχο. Εκτός από τα κείμενα πολιτικού περιεχομένου η λογοκρισία επεκτείνεται σε κάθε είδηση που θα μπορούσε να «...«θήγει το έθνος», να «δημιουργεί ανησυχία» ή να «αποδομεί το ηθικό» του λαού».⁸⁹

Η κυβέρνηση της χούντας είχε τον απόλυτο έλεγχο στον Τύπο με το [Βασιλικό Διάταγμα 280/1967](#), κατοχυρώνοντας κατασχέσεις, αναστολές έκδοσης και ποινικές διώξεις εναντίον δημοσιογράφων και εκδοτών. Στην προσπάθεια να χειραγωγήσει τον κόσμο η κυβέρνηση του Παπαδόπουλου είχε ως κύρια όπλα τη λογοκρισία και την προπαγάνδα. Όπως αναφέρει ο Κώστας Παπαϊωάννου, δημοσιογράφος της εφημερίδας «Ακρόπολη», οι δικτάτορες «Φοβόντουσαν τα πάντα».⁹⁰

Στο πλαίσιο αυτό, ο Ταχυδρόμος βρέθηκε, όπως και όλα τα έντυπα της εποχής, αντιμέτωπος με ένα καθεστώς διαρκούς επιτήρησης, ελέγχου και απειλών. Παρακάτω θα εξετάσουμε την πορεία της εφημερίδας κατά τη διάρκεια της επταετίας, εστιάζοντας στη λογοκρισία που της επιβλήθηκε, στους περιορισμούς στην κυκλοφορία της και στις ευρύτερες συνέπειες για το δημοσιογραφικό λόγο και την ενημέρωση.

Η λογοκρισία μέχρι το φθινόπωρο του 1969 ασκούσαν προληπτικά. Από εκείνο το σημείο και έπειτα, μετατράπηκε σε κατασταλτική. Στην πρώτη περίπτωση, την ευθύνη δεν την έφερε ο δημοσιογράφος αλλά ο λογοκριτής, ενώ στη δεύτερη, ο δημοσιογράφος ήταν υπεύθυνος για όσα δημοσίευε και ενδεχομένως αντιμετώπιζε διώξεις εκ των υστέρων. Έτσι έκλεισαν

⁸⁸ Γκλαβίνας, «Εφ' όπλου... "ψαλίδι", 169-171.

⁸⁹ «Πολυτεχνείο, η λογοκρισία και πως κάλυψε τα γεγονότα ο Τύπος "Athens Voice", 16 Νοεμβρίου 2019. <https://www.athensvoice.gr/epikairoti/ellada/596893/polytekhneio-i-logokrisia-kai-pos-kalypse-ta-gegonota-o-typos/> (πρόσβαση Ιανουάριος 2026)

⁹⁰ «Πολυτεχνείο, η λογοκρισία και πως κάλυψε τα γεγονότα ο Τύπος»

διάφορες εφημερίδες και περιοδικά ενώ συνελήφθησαν και καταδικάστηκαν δημοσιογράφοι και εκδότες.⁹¹

Στην προληπτική λογοκρισία, ο δημοσιογράφος έδινε το άρθρο στον αρχισυντάκτη ο οποίος το τοποθετούσε στη σελίδα. Κατόπιν επιδείκνυε το δοκίμιο της σελίδας στη λογοκρισία η οποία ενέκρινε ή αφαιρούσε κομμάτια ή ολόκληρο το άρθρο. Στην εφημερίδα, αφαιρούσαν τα λογοκριμένα κομμάτια και επέστρεφε η σελίδα στη λογοκρισία για έγκριση. «*Τότε κοιτούσαμε, πώς να συμπληρώσουμε τα κενά που είχε αφήσει η λογοκρισία*», επισημαίνει ο Κ. Παπαϊωάννου.⁹² Το αποτέλεσμα της λογοκρισίας ήταν να μειωθεί σημαντικά η κυκλοφορία των εφημερίδων κατά τη διάρκεια της δικτατορίας, ενώ μετά το '72 αρχίζει σιγά σιγά μία μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στην πληροφορία της δημοσιογραφίας με μικρή αύξηση κυκλοφορίας. Ένα μεγάλο όπλο των εφημερίδων εκείνη την περίοδο κατά της χούντας είναι τα σκίτσα και ειδικά εκείνα του Κώστα Μητρόπουλου στα *Νέα* και του Γιάννη Κυριακόπουλου (ΚΥΡ) στην *Απογευματινή*.⁹³

Ως μία από τις σημαντικότερες περιφερειακές εφημερίδες, ο *Ταχυδρόμος* υπέστη φυσικά λογοκρισία. Τα κείμενα των δημοσιογράφων ελέγχονταν πριν από τη δημοσίευση. Κομμάτια που κρίνονταν “ακατάλληλα” διαγράφονταν ή απαιτείτο η αναδιατύπωσή τους. Σύμφωνα με τα λεγόμενα του Χριστόδουλου Σπανού, υπεύθυνου του τυπογραφείου του *Ταχυδρόμου* κατά την περίοδο της δικτατορίας, «...αντιμετωπίσαμε πολλά προβλήματα στη σελιδοποίηση. Όταν πήγαινε το φύλλο και γινόταν η λογοκρισία, μας υποχρέωναν να βγάλουμε αυτό το κομμάτι. Δηλαδή αυτή την είδηση να την βγάλουμε και εμείς το αφήναμε λευκό. Δεν ξέρω τώρα αν υπάρχει τέτοια εφημερίδα στο αρχείο με λευκό κομμάτι είτε μονόστηλο, είτε δίστηλο.... Ήταν ο τίτλος, παραδείγματος χάρη, προσπαθούσε ο αρχισυντάκτης να βάζει με χοντρά γράμματα, κεφαλαία, παραδείγματος χάρη τη λέξη «**Πραξικόπημα**» και με πολύ μικρά γράμματα δίπλα, λέγαμε στην Ουγκάντα, ή κάπου σε κάποιο άλλο κράτος. Όμως βλέποντας τη λέξη πραξικόπημα όλος ο κόσμος έτρεχε να διαβάσει!! Ήταν ένας παραπλανητικός τίτλος. Αυτοί που κάναν τη λογοκρισία τις περισσότερες φορές δεν καταλάβαιναν και μας υποχρέωναν να αλλάζουμε το τίτλο. Όταν τους εξηγούσαν ότι το πραξικόπημα, έγινε εκεί, δεν αφορά το εδώ, σιωπούσαν. Αυτά γινόταν έως ότου

⁹¹ “Πολυτεχνείο, η λογοκρισία και πως κάλυψε τα γεγονότα ο Τύπος”

⁹² Στο ίδιο

⁹³ Στο ίδιο

έγινε το άλλο το πραξικόπημα, του Ιωαννίδη, που μετέπειτα κάπως άλλαξαν τα πράγματα, έγιναν διαφορετικά. Οι τίτλοι που βγάζανε για κυκλοφορία ήταν πιο μαλακοί, πιο φωνακτοί...».⁹⁴

Ο Κώστας Πώποτας, γιος του συνιδιοκτήτη και υπεύθυνου ύλης της εφημερίδας Ταχυδρόμος, ο οποίος τύχαινε να είναι νέος εργαζόμενος στο δημοσιογραφικό και στο τεχνικό κομμάτι της έκδοσης εκείνης της περιόδου αφηγείται «...θυμάμαι ένα κομμάτι που διαμορφώναμε με το «Χάλικραφτ» τον ραδιοφωνικό δέκτη βραχέων, ή ουσιαστικά το rewriting που λέγαμε των ξένων ραδιοφωνικών σταθμών. Το rewriting συνίστατο στο να πάρεις μια είδηση, να την ουδετεροποιήσεις και να την πλασάρεις με τρόπο έτσι ώστε να περάσει από τη λογοκρισία...» «... εγώ είχα και μια αποστολή, ως νεότερος και αθώα περιστέρα της περίεργης εποχής, ... ήμουν εγώ εκείνος ο οποίος μετέφερε το φύλλο στη μεραρχία, στην οδό Πολυμέρη, για τη λογοκρισία...».«Στη δικτατορία, υπήρχε μια σύνθετη λειτουργία την οποία συλλογικά επιτελούσαν οι δημοσιογράφοι της σύνταξης. Αυτό που έλεγα, η ουδετεροποίηση των επικίνδυνων τίτλων, οι οποίοι όμως εμφανίζονταν ουδέτεροι, όπως έλεγε και προηγουμένως ο κ. Σπανός, έλεγε για παράδειγμα το φασιστικό καθεστώς Φράνκο. Αυτό περνούσε μυστηριωδώς, αυτή η λογοκρισία που δεν ήταν συνεχής, ήταν πολύ έντονη κατά περιόδους και κυρίως επιτάθηκε μετά το 1973 για μια περίοδο, θα πρέπει να πω, αλλά είχε βρει η εφημερίδα ένα *modus vivendi* το οποίο της επέτρεπε να περνάει τέτοιες ειδήσεις στο βαθμό που δεν συνδεόντουσαν με την κυβέρνηση και την κυβερνητική πολιτική...».⁹⁵

Οποιαδήποτε όμως αναφορά σε συλλήψεις, εξορίες, αντικαθεστωτικές κινήσεις, κοινωνικές αντιδράσεις και διεθνείς επικρίσεις κατά της χούντας ήταν αυστηρά απαγορευμένη. Οι επιπτώσεις στους δημοσιογράφους και στη λειτουργία της εφημερίδας ήταν καθημερινή εφόσον οι δημοσιογράφοι του Ταχυδρόμου αντιμετώπιζαν φόβο σύλληψης ή ανάκρισης, κινδύνους επαγγελματικής απομάκρυνσης, αυξημένη πίεση να τηρούν τις γραμμές της λογοκρισίας. Μια χαρακτηριστική περίπτωση είναι του ΓΚ δημοσιογράφου του Ταχυδρόμου αριστερών φρονημάτων στον οποίο οι διοικητικές τοπικές αρχές δεν επέτρεπαν με διάφορες προφάσεις τυπικών προσόντων την εγγραφή του στην ένωση συντακτών.⁹⁶ Οι συνθήκες αυτές υποχρέωναν να τοποθετείται ο δημοσιογραφικός λόγος σε τυποποιημένα πρότυπα για να

⁹⁴ Χριστόδουλος Σπανός, «εφημερίδα Ταχυδρόμος, περίοδος 1973/1975», συνέντευξη με την Ελένη Επιδεξίου, εφημερίδα Ταχυδρόμος, 31.10.2025.

⁹⁵ Κώστας Πώποτας, «εφημερίδα Ταχυδρόμος, περίοδος 1973/1975», συνέντευξη με την Ελένη Επιδεξίου, εφημερίδα Ταχυδρόμος, 31.10.2025.

⁹⁶ Κώστας Πώποτας, «εφημερίδα Ταχυδρόμος, δικτατορία και λογοκρισία», συνέντευξη με την Ελένη Επιδεξίου, Λουξεμβούργο, 15.04.2026.

διαφυλαχθεί στοιχειωδώς η λειτουργία της εφημερίδας και να αποφευχθούν περιπέτειες με τις ελεγκτικές αρχές. Μπορούμε να πούμε ότι ήταν μία μορφή αυτολογοκρισίας.

Σύμφωνα με τα λεγόμενα του Κώστα Πώποτα «... υπήρχαν έλεγχοι και έφοδοι στην εφημερίδα, υπήρχε τακτική επίσκεψη της ασφάλειας υπό την πρόφαση της προμήθειας φρέσκιας εφημερίδας το πρωί.... Υπήρχαν τακτικές επισκέψεις για έλεγχο..., ...όταν έγινε για παράδειγμα το πραξικόπημα Ιωαννίδη που επιβλήθηκε καθαρά, απαγόρευση κυκλοφορίας και λογοκρισία, εντέχνως ο Ταχυδρόμος, ουσιαστικά, τι έκανε; Δημοσίευσε στην πρώτη σελίδα το έγγραφο λογοκρισίας που του στείλανε, ώστε ο κόσμος να είναι ψυλλιασμένος και να καταλάβει ότι αυτά που γράφουμε δεν είναι πλέον καθαρά, ελέγχονται...». ⁹⁷

Και πιο κάτω αφηγείται ο ίδιος «...Υπήρξε μια μακρά περίοδος για το δημοψήφισμα με το πολιτειακό που έκανε η ίδια η χούντα και το οποίο οι εφημερίδες, οι δημοκρατικές τουλάχιστον, πήραν θέση γράφοντας ΟΧΙ στο δημοψήφισμα. Αυτό το πλήρωσαν κάποια στιγμή γιατί υπήρχαν και διώξεις δικαστικές εναντίον των εφημερίδων. Στον Ταχυδρόμο αυτό έλαβε μάλιστα και τη μορφή σφραγίσματος των μηχανημάτων, και για το οποίο είχαμε ολόκληρη τεχνική λύση, δηλαδή επειδή δεν επιτρεπόταν να γίνει έφοδος της αστυνομίας πριν την έναρξη της έκδοσης, κλειδώναμε τις πόρτες, λύναμε τα μηχανήματα και αφαιρούσαμε τις μεταλλικές σφραγίδες. Και μετά, πριν αρχίσει να δουλεύει το πιεστήριο, ξανασυνθέταμε τα μηχανήματα με τις σφραγίδες μαζί και εμφανίζαμε ένα υποκατάστατο μηχανήματος, που υποκρίνονταν χειροκίνητη επεξεργασία. Και με αυτόν τον τρόπο εμφανίζαμε ότι δεν υπεισέρχεται στην επεξεργασία μηχανήμα το οποίο είχε σφραγιστεί. Αλλά αυτό ήταν μια ταλαιπωρία καθημερινή. Και γινόταν κάθε μέρα αυτό. Κάθε μέρα, κάθε βράδυ. Τη φρέζα τη λύναμε σε κομμάτια και την ξανασυνθέταμε». ⁹⁸

Όπως αναφέρει ο Μάκης Μπαλλής «...πάντα υπήρχε όμως η αυστηρή λογοκρισία, στο Μουσείο Τύπου του Βόλου έχουμε το πρωτοσέλιδο του λογοκριμένου Ταχυδρόμου, το οποίο είναι ενδεικτικό του πώς δούλευε την περίοδο εκείνη η λογοκρισία της χούντας. ... σύμφωνα με τα λεγόμενα του αείμνηστου, τότε διευθυντής του Ταχυδρόμου, Θανάση Πώποτα, ... η χούντα με κάθε τρόπο προσπαθούσε να ελέγξει τις εφημερίδες, όχι μόνο δημοσιογραφικά, τι γράφουν αλλά και τι κάνουν, γενικότερα. Εκείνη την εποχή, ήταν η εποχή της λινοτυπίας, δηλαδή ουσιαστικά του μετάλλου του λιωμένου, που ήταν στις λινοτυπικές μηχανές ή στους τίτλους και από το

⁹⁷Κώστας Πώποτας, «εφημερίδα Ταχυδρόμος, περίοδος 1973/1975», συνέντευξη με την Ελένη Επιδεξίου, εφημερίδα Ταχυδρόμος, 31.10.2025.

⁹⁸Κώστας Πώποτας, «εφημερίδα Ταχυδρόμος, περίοδος 1973/1975», συνέντευξη με την Ελένη Επιδεξίου, εφημερίδα Ταχυδρόμος, 31.10.2025.

μέταλλο αυτό γινόντουσαν τα γράμματα, τα κείμενα ή οι τίτλοι. Είχαν τότε λοιπόν κάποιοι, πιθανόν ανταγωνιστές, καταγγείλει ότι στον Ταχυδρόμο γίνεται εμπόριο αυτού του μετάλλου. ... ήρθε λοιπόν η Επιτροπή Στρατιωτικών στον Ταχυδρόμο να ελέγξουν στην αποθήκη πόσα κιλά μετάλλου υπήρχαν... από τη στιγμή που βρήκαν έλλειμα κατηγόρησαν τον διευθυντή του Ταχυδρόμου για λαθρεμπόριο. Τους επισήμανε λοιπόν ο Πώποτας κάτι που δεν είχαν σκεφτεί, ότι το μέταλλο στη διαδικασία αυτή της ανακύκλωσης έχει απώλειες... Αυτό ήταν λοιπόν μια πάλι. Προσπαθήσαν λοιπόν να μπλέξουν τον Ταχυδρόμο, διότι δεν τους άρεσε ούτε η δημοκρατική τοποθέτηση του και η προϊστορία του, ... αλλά φυσικά δεν τα καταφέραν». ⁹⁹

⁹⁹ Μάκης Μπαλλής, «εφημερίδα Ταχυδρόμος, περίοδος 1973/1975», συνέντευξη με την Ελένη Επιδεξίου, εφημερίδα Ταχυδρόμος, 31.10.2025.

Λογοκριμένο φύλλο της εφημερίδας Ταχυδρόμος (μουσείο Τύπου του Βόλου)

Εκτός από τη λογοκρισία στο περιεχόμενο, η χούντα επέβαλε και μέτρα που επηρέαζαν άμεσα τη διανομή του Τύπου. Η απαγόρευση κυκλοφορίας κατά τις νυχτερινές ώρες δυσχέραινε σοβαρά τη μεταφορά της εφημερίδας από τα τυπογραφεία στα σημεία πώλησης. Οι διανομείς και οδηγοί έπρεπε να λάβουν ειδικές άδειες. Η κυβέρνηση είχε τη δυνατότητα να σταματήσει την κυκλοφορία οποιασδήποτε εφημερίδας θεωρούσε «επικίνδυνη». Παρότι ο Ταχυδρόμος δεν βρέθηκε σε πλήρη αναστολή, λειτουργούσε σύμφωνα με τις συνεντεύξεις, υπό συνεχή απειλή ελέγχων και προστίμων, γεγονός που ενίσχυσε ακόμη περισσότερο την αυτολογοκρισία. Συχνά

οι αξιωματικοί πραγματοποιούσαν επιτόπιες επιθεωρήσεις στο τυπογραφείο για να διασφαλίσουν ότι η ύλη συμφωνούσε με τις οδηγίες της κυβέρνησης ή σε ακραίες περιπτώσεις να διακόψουν την έκδοση.

Ένα τέτοιο επεισόδιο κατά τη διάρκεια της χούντας την ημέρα του κινήματος του Βασιλέως, τεκμηριώνει η αφήγηση του Βασίλη Δημητριάδη, εφημεριδοπώλη «... είμαστε στο πιεστήριο του Ταχυδρόμου, περιμέναμε το φύλλο να βγει.... 4.30 το πρωί έρχεται ένα τζιπ της ΕΣΑ, ένας ταγματάρχης και δύο εσατζήδες μπαίνουν μέσα με όπλα....πάνε κατευθείαν στο μετρητή, έγραφε 1420 φύλλα, με ένα σουγιά σκίζουν το ρολό που τυπώνει και σταματάει η εκτύπωση... έφαγε μία σπρωξιά ο Σωτήρης (Σωτήρης Αναγνώστου, πιεστής)... με τη φασαρία κατέβηκε κάτω ο Αλέκος ο Πώποτας, τον ρώτησαν εάν είναι υπεύθυνος του Ταχυδρόμου και όταν είπε ναι δέχτηκε χτύπημα με το υποκόπανο...μετά ρώτησαν πόσοι εφημεριδοπώλες πέρασαν ήδη για τη διανομή και διέταζαν να σταματήσουν αμέσως το μοίρασμα του φύλλου...πήραν τον κύριο Αλέκο (Αλέκο Πώποτα) στην ΕΣΑ και υπαγόρευαν κείμενο ώστε να βγει παράρτημα με τη δική τους καθοδήγηση...δεν συμπαθούσαν καθόλου τους εφημεριδοπώλες οι οποίοι οι περισσότεροι υπήρξαν στη νεολαία Λαμπράκη 114, όπως κι εγώ ήμουν γραμμένος με τον αδελφό μου, ο πατέρας μου είχε κάνει Μακρόνησο αρκετά χρόνια, μας αποκαλούσαν «κουμόνια»...τους εφημεριδοπώλες τους είχανε στην μπούκα δεν τους άφηναν σε χλωρό κλαρί, απαγορευόταν να κυκλοφορούν μετά την 7^η απογευματινή... αυστηρά μέτρα... εκείνο το βράδυ εμάς μας άφησαν μετά από τρεις ώρες αλλά τον κύριο Αλέκο τον κράτησαν σαν υπεύθυνο ύλης στην ΕΣΑ... τον είδαμε την άλλη μέρα με μάτια πρησμένα, φορούσε γυαλιά...είχε φάει πολύ ξύλο ο κύριος Αλέκος στη διάρκεια της χούντας, τον τραβολογούσαν συνεχώς μέσα... γιατί έγραψε η εφημερίδα ετούτο ή το άλλο...Ήταν τακτική να κάνουν πόλεμο στην εφημερίδα με την έλλειψη χαρτιού. Σε συνεργασία με τον διοικητή του λιμένος κρατούσαν το χαρτί με διάφορες δικαιολογίες στο τελωνείο. Λόγω έλλειψης χαρτιού αναγκαζόταν ο Ταχυδρόμος να τυπώνει λιγότερα φύλλα και να περιορίζεται η κυκλοφορία του...το καλό χαρτί υπήρχε σε μία αποθήκη που με διάφορες δικαιολογίες δεν έδιναν ποτέ στον Ταχυδρόμο, αλλά πάντα φρόντιζαν να τον προμηθεύουν με το δεύτερο σε ποιότητα που ήταν προβληματικό... Ο λινοτύπης περίμενε μέχρι την τελευταία στιγμή πριν μπει μπροστά το πιεστήριο για τις τυχόν αλλαγές στο κείμενο μετά την παρέμβαση από τη λογοκρισία....».¹⁰⁰

¹⁰⁰ Βασίλης Δημητριάδης, «εφημερίδα Ταχυδρόμος, περίοδος 1973/1975», συνέντευξη με την Ελένη Επιδεξίου, στην οικία του στο Σέσκλο, 12.05.2026.

Η πορεία της εφημερίδας *Ταχυδρόμος* κατά τη διάρκεια της χούντας αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο ένα αυταρχικό καθεστώς μπορεί να στραγγαλίσει την ελευθερία του Τύπου. Μέσα από προληπτική λογοκρισία, επιτήρηση, απειλές αναστολής και περιορισμούς στην κυκλοφορία, η δικτατορία προσπάθησε να μετατρέψει τον έντυπο λόγο σε ελεγχόμενο μέσο προπαγάνδας.

Παρά το γεγονός ότι ο *Ταχυδρόμος* συνέχισε να εκδίδεται καθ' όλη τη διάρκεια της επταετίας, η εφημερίδα δεν μπορούσε να ασκήσει πλήρως το ρόλο της ως ανεξάρτητου φορέα ενημέρωσης. Η ενημέρωση αποστειρώθηκε, απόπειρες πολιτικής κριτικής γίνονταν συγκαλυμμένα και το δημοσιογραφικό έργο περιορίστηκε έντονα. Το αποτέλεσμα ήταν μια μορφή «αποστειρωμένης» ενημέρωσης, που αντανakλούσε τους περιορισμούς του καθεστώτος, ενώ παράλληλα εκτυλισσόταν ένα διαρκές «παιχνίδι γάτας και ποντικιού»: η εφημερίδα επιχειρούσε να αξιοποιεί κάθε πρόσκαιρη χαλάρωση των μέτρων, προκειμένου να υπενθυμίζει ποια θα μπορούσε να είναι η δημοκρατική ομαλότητα.

3.1 Η στάση της εφημερίδας *Ταχυδρόμος* τα τελευταία χρόνια της δικτατορίας και τα πρώτα χρόνια της Μεταπολίτευσης

3.1.1. Οι κρίσιμες εξελίξεις του 1973 και η δημοσιογραφική αντιμετώπιση

Από το 1972/1973 οι συνέπειες της διεθνούς οικονομικής κρίσης και αποσταθεροποίησης είχαν αντίκτυπο και στην Ελλάδα. Δημιουργήθηκε μία ατμόσφαιρα δυσaréσκειας που είχε ως αποτέλεσμα τις μαζικές αντιδικτατορικές εκδηλώσεις. Στην εκπνοή της δικτατορίας είχε γινεί αισθητή η αποδυνάμωση της ισχύος της χούντας και η δυσaréσκεια ακόμη και στις τάξεις του στρατού.¹⁰¹ Όπως θα αναλυθεί στην συνέχεια, το 1973 είναι μια χρονιά καταλυτική για την πολιτική αλλαγή στην Ελλάδα και οι εφημερίδες ψηλαφούν και επωφελούνται από κάθε ευκαιρία κριτικής προσέγγισης, αρχής γενομένης από τις διαδηλώσεις της Νομικής Αθηνών και την «ανταρσία του Βέλους». Στις αρχές του 1973 η εφημερίδα είχε αρχίσει να καλύπτει τα γεγονότα της κατάληψης της Νομικής σχολής στην Αθήνα. Στις 21 Φεβρουαρίου 1973, 4.000 φοιτητές καταλαμβάνουν το κτήριο της Νομικής Σχολής Αθηνών, κορυφώνοντας τις κινητοποιήσεις τους απέναντι στην πολιτική της χούντας, η οποία προέβαινε σε επιλεκτική ανάκληση των αναβολών στράτευσης των φοιτητών που συμμετείχαν στις αποχές. Μέχρι τα τέλη Μαρτίου η Νομική ήταν το κέντρο της αντίστασης που έληξε με συλλήψεις φοιτητών

¹⁰¹ Αντώνης Λιάκος, *Ο ελληνικός 20ός αιώνας* (Αθήνα: Πόλις, 2019), 398.

μετά την εισβολή της αστυνομίας στη Σχολή. Η κατάληψη της Νομικής αποτελεί ουσιαστικά και την θρυαλλίδα της λαϊκής εξέγερσης που κατέληξε στα γεγονότα του Πολυτεχνείου και την τελική ανατροπή του καθεστώτος. Πέρα από την ενημέρωση που αντλούσε από τις ανταποκρίσεις συναδέλφων δημοσιογράφων από την Αθήνα, η εφημερίδα η ίδια είχε από νωρίς επενδύσει στο “rewriting” την παρακολούθηση των ειδήσεων από ξένους ραδιοφωνικούς σταθμούς (ελληνόφωνες εκπομπές DW, γερμανικών, γαλλικών και αγγλικών ραδιοσταθμών και αγγλόφωνων εκπομπών του BBC, και επαναδιατύπωση σε ουδέτερο, αποστειρωμένο ύφος των ειδήσεων με έμμεση, συγκαλυμμένη διατήρηση των μηνυμάτων που θα ενδιέφεραν ένα δημοκρατικό κοινό). Συνέχισε να παρακολουθεί συστηματικά τις εξωτερικές ειδήσεις τις οποίες εύσχημα παρουσίαζε καθώς την χρονιά αυτή εκδηλώθηκαν και άλλα γεγονότα που σηματοδοτούσαν τον εκφυλισμό του καθεστώτος, όπως «η ανταρσία του Βέλους» τον Μάιο του 1973, που εκτός από την εσωτερική δυσарέσκεια τροφοδοτούσε και πιέσεις εκδημοκρατισμού από εξωτερικές διεθνείς πηγές. Στις 22 Μαΐου του 1973, στρατιωτικές δυνάμεις της χούντας περικυκλώνουν τον Ναύσταθμο στον Πειραιά, και προβαίνουν σε συλλήψεις, ανακρίσεις και βασανισμούς δεκάδων αξιωματικών του Ναυτικού, αλλά και κάποιων του Στρατού Ξηράς και της Αεροπορίας. Το Κίνημα του Ναυτικού για την ανατροπή της δικτατορίας είχε γίνει αντιληπτό από το καθεστώς μία ημέρα πριν την προγραμματισμένη εκδήλωσή του και καταπνίγηκε εν τη γενέσει του. Στη συνέχεια, στις 25 Μαΐου 1973, το πολεμικό πλοίο «Βέλος», με κυβερνήτη τον αντιπλοίαρχο Νίκο Παππά, και σύσσωμο το πλήρωμά του, αποχωρεί από την άσκηση του NATO στην οποία συμμετέχει στα ανοικτά της Σαρδηνίας και καταπλέει στο ιταλικό λιμάνι Φιουμιτσίνο, όπου και ζητούν πολιτικό άσυλο.

Τα δύο αυτά γεγονότα έτυχαν περιορισμένης και επιφυλακτικής δημοσιογραφικής κάλυψης κατά τον χρόνο εκδήλωσής τους, ενώ αποτέλεσαν αντικείμενο εκτενέστερων δημοσιευμάτων σε μεταγενέστερο χρόνο, ιδίως κατά τη διεξαγωγή των σχετικών δικών. Η εξέλιξη αυτή συνδέεται και με το γεγονός ότι το καθεστώς είχε ήδη αναφερθεί στα περιστατικά, έστω υπό αρνητικό πρίσμα.

Κάτω από αυτές τις πιέσεις η χούντα το 1973 ετοιμάζεται για ένα δημοψήφισμα, το οποίο κέρδισε,¹⁰² για τη δημιουργία ενός «συντάγματος». Στη συνέχεια αυτών των ενεργειών ο

¹⁰² Το δημοψήφισμα της χούντας το 1973 πραγματοποιήθηκε στις 29 Ιουλίου και ήταν ένα από τα πιο χαρακτηριστικά γεγονότα της περιόδου της Δικτατορία των Συνταγματαρχών στην Ελλάδα. Στόχο είχε την κατάργηση της μοναρχίας και την ανακήρυξη της Ελλάδας σε προεδρική δημοκρατία. Το νοθευμένο αποτέλεσμα

Γεώργιος Παπαδόπουλος έγινε πρόεδρος της δημοκρατίας με πρωθυπουργό τον Σπύρο Markezinis. Παρόλα ταύτα οι κινήσεις αυτές δεν στάθηκαν ικανές να ανακόψουν την πορεία προς το τέλος της δικτατορίας. Το Νοέμβριο του 1973 η κατάληψη και στη συνέχεια εξέγερση του Πολυτεχνείου σηματοδότησε την αρχή του τέλους της χούντας.¹⁰³

Όπως αναφέρει ο Μάκης Μπαλλής «...έχει διαφανεί πλέον ότι η δικτατορία τελειώνει. Ειδικά μετά το Πολυτεχνείο φαινόταν ότι τελειώνει... Έτσι,....., αναθάρρησαν κατά κάποιο τρόπο, παρόλο τη σκληρότητα της εποχής Ιωαννίδη στη δικτατορία, μπορούσαν οι εφημερίδες να ανασάνουν λίγο πιο ελεύθερα, το είχαν μέσα στο πνεύμα τους, δηλαδή, να δείχνουν μια διαφορετική εικόνα. Είναι διαφορετικά από την πρώτη περίοδο της αυστηρής λογοκρισίας της προληπτικής που είχε επιβληθεί, παρόλο που υπήρχαν και φαινόμενα σποραδικά, αλλά υπήρχαν κάποια πράγματα που ξέφευγαν από αυτή τη λογοκρισία. Και ειδικά μετά το Πολυτεχνείο, νομίζω ότι ο Τύπος αρχίζει να ξεθαρρεύει κατά κάποιο τρόπο, διότι και τα γεγονότα τα δίνει, παρόλο το γεγονός ότι η δικτατορία θέλει να επιβάλλει την άποψη της περί ομάδας αναρχικών και τα λοιπά, περιορισμένων αριθμών και τέτοια».¹⁰⁴

Το υπόλοιπο της χρονιάς θα αναλωθεί σε μια προσπάθεια του καθεστώτος να αυτονομιμοποιηθεί μέσα από μια κακοσχεδιασμένη πολιτειακή αλλαγή. Είναι εξαιρετικά δύσκολο να ανιχνεύσει κανείς αναδρομικά και εν αγνοία των συντελεστών της εποχής, τις τάσεις και τη στάση της εφημερίδας Ταχυδρόμος την περίοδο 1973 έως 1975, αν δεν έχει γνώση των κωδίκων που επέτρεπαν στους δημοσιογράφους να περνάνε κάτω από το ραντάρ της λογοκρισίας.

Ο Ταχυδρόμος μπορεί να βρισκόταν στην «επαρχία», είχε όμως αναπτύξει δίκτυο με τις αθηναϊκές εφημερίδες, κυρίως αυτές που τοποθετούντο σε συγγενή πολιτικό χώρο όπως το Βήμα και τα Νέα – άλλωστε πολλοί δημοσιογράφοι αθηναϊκών εφημερίδων είχαν εκπαιδευτεί στον Ταχυδρόμο – όπως ο Πέτρος Κυπριωτέλης, ο Αλέκος Τράκας, ο Γιώργος Παναγιώτου.

Παράλληλα θα ήταν χρήσιμο να λάβει υπόψη κανείς ότι οι πολιτικές εξελίξεις στην Ελλάδα συμπίπτουν κατά χρόνο με σημαντικά γεγονότα στο διεθνές περιβάλλον, με τον πόλεμο του

ήταν 78,4 υπέρ και 21,6 κατά. Το δημοψήφισμα του 1973 ήταν μια προσπάθεια της χούντας να νομιμοποιήσει την εξουσία της, αλλά θεωρείται μη δημοκρατικό και αναξιόπιστο.

https://el.wikipedia.org/wiki/Ελληνικό_δημοψήφισμα_του_1973 (πρόσβαση Απρίλιος 2026)

¹⁰³ Λιάκος, *Ο ελληνικός 20^{ος} αιώνας*, 398.

¹⁰⁴ Μάκης Μπαλλής, «εφημερίδα Ταχυδρόμος, περίοδος 1973/1975», συνέντευξη με την Ελένη Επιδεξίου, εφημερίδα Ταχυδρόμος, 31.10.2025.

Βιετνάμ¹⁰⁵ να βρίσκεται στην τελευταία φάση του, τις εχθροπραξίες στην Καμπότζη και το Λάος, το σκάνδαλο Γουάτεργκαϊτ.¹⁰⁶ Η υπενθύμιση της ολέθριας κατάληξης της αμερικανικής παρέμβασης στην Ασία, δημιουργούσε παραλληλισμούς και για την Ελλάδα, με εγνωσμένη την αμερικανική επιρροή στην επιβολή της χούντας. Η συστηματική ανάδειξη των έκνομων πρακτικών των πολιτικών κέντρων εξουσίας και η έμφαση στον ανατρεπτικό ρόλο της ερευνητικής δημοσιογραφίας συνιστούσαν έμμεσο σχόλιο για την ελληνική πολιτική πραγματικότητα.

Εντούτοις, οι περιορισμοί στη λειτουργία της δημοσιογραφίας παρέμεναν ενεργοί και υπήρχαν περίοδοι κατά τις οποίες μόνο έμμεσες αναφορές σε εξωτερικά γεγονότα επέτρεπαν στα μέσα ενημέρωσης να διατηρούν μια σχετική ανεξαρτησία από τις κυβερνητικές επιδιώξεις. Αν για παράδειγμα έπαιρνε κανείς το φύλλο της 13^{ης} Απριλίου 1973¹⁰⁷, περιόδου κατά την οποία οι φήμες για απόπειρες «εκδημοκρατικοποίησης» του καθεστώτος διαχέονταν ευρέως, θα έλεγε ότι ήταν ένα εντελώς ουδέτερο φύλλο με αναφορές στη διεθνή κυρίως σκηνή για τον πόλεμο της Καμπότζης και του Βιετνάμ και την εκτέλεση τριών παλαιστίνιων ηγετών από ισραηλινές δυνάμεις. Εντούτοις θα προσέξει κανείς μία φωτογραφική αποτύπωση, στη λεζάντα της οποίας γίνεται αναφορά στα ασφυκτικά μέτρα του καθεστώτος του Φράνκο στη Ισπανία και τις διαδηλώσεις των πολιτών. Αυτή η έμμεση αναφορά αποτελούσε και την άμυνα της εφημερίδας, την κωδικοποιημένη υπόμνηση των δημοκρατικών ελευθεριών.

Την επόμενη μέρα στις 14 Απριλίου 1973,¹⁰⁸ η εφημερίδα επικεντρώνεται στα εκκλησιαστικά ζητήματα, αφενός για τον χηρεύοντα αρχιερατικό θρόνο στην Ελλάδα, αλλά και στην Κύπρο για την καθαίρεση του Μακαρίου από την Κυπριακή Ιερά Σύνοδο. Είναι ένα ζήτημα που υπέβασκε από πολλού και άλλωστε αποτέλεσε και το προανάκρουσμα της κρίσης του Κυπριακού και της Τουρκικής εισβολής στην Κύπρο.

¹⁰⁵ Ο πόλεμος του Βιετνάμ, 1955 έως 1975, μία από τις πλέον μακροχρόνιες συγκρούσεις του 20^{ου} αιώνα μεταξύ Βορείου και Νοτίου Βιετνάμ στην ουσία υπήρξε η σύρραξη μεταξύ καπιταλισμού κομμουνισμού κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Ο πόλεμος έληξε το 1975 με τη νίκη των κομμουνιστών του Χο Τσι Μινχ και ήττα του Νοτίου Βιετνάμ υποστηριζόμενου από τις ΗΠΑ με τεράστιες απώλειες και για τις δυο πλευρές. <https://neapaideia.gr/wp-content/uploads/> (πρόσβαση Απρίλιος 2026)

¹⁰⁶ Η υπόθεση Γουάτεργκαϊτ αφορά ένα πολιτικό σκάνδαλο στις ΗΠΑ τη δεκαετία του 70 μετά από διάρρηξη στην έδρα της Εθνικής Επιτροπής Δημοκρατικών (DNC). Το σκάνδαλο οδήγησε στην ανακάλυψη καταχρήσεων εξουσίας από τα μέλη της κυβέρνησης του τότε προέδρου Ρίτσαρντ Νίξον με αποτέλεσμα την παραίτηση του. <https://www.ethnos.gr/todayinhistory/article/212571/watergateskandalopoygkremisetonnixonkaithnaxiopistiatonpolitongiatiskybernhsistonhpa> (πρόσβαση Απρίλιος 2026)

¹⁰⁷ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 13^{ης} Απριλίου 1973.

¹⁰⁸ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 14^{ης} Απριλίου 1973.

Εικόνα 1, Φύλλο της εφημερίδας Ταχυδρόμος της 5/6/1973

Εικόνα 2, Φύλλο της εφημερίδας Ταχυδρόμος της 5/6/1973

Πλησιάζουμε ήδη κρίσιμες περιόδους, έτσι στις 5 Ιουνίου 1973¹⁰⁹ – που ο δαίμων του τυπογραφείου ετεροχρόνισε σε 1793 – αρχίζουν πλέον να παίρνουν δημοσιότητα οι φήμες για το δημοψήφισμα που θα έκρινε το πολιτειακό ζήτημα. «Δημοκρατία και όχι δικτατορία» είναι η βασική αναφορά της εφημερίδας, που σαφέστατα υποδεικνύουν ότι η υπέρβαση του παρόντος καθεστώτος είναι η υπέρβαση της δικτατορίας. Ήταν μια δήλωση από τον Βύρωνα Σταματόπουλο, που άρχισε σαν υπεύθυνος τύπου, και κάποια στιγμή ορίστηκε υφυπουργός Τύπου, και ο οποίος ουσιαστικά σχεδίαζε την προβολή της χούντας. Παγώνονται από τη στιγμή εκείνη στις εσωτερικές σελίδες της εφημερίδας οι αναφορές στην αρθρογραφία των εφημερίδων για το πολιτειακό ζήτημα, πράγμα που επιτρέπει στον Ταχυδρόμο να δίνει έμμεσα

στον αναγνώστη την ανάγκη αντίδρασης στο καθεστώς. Καθώς εντούτοις υποχρεώνεται η εφημερίδα να φιλοξενήσει πληθώρα συγχαρητήριων τηλεγραφημάτων Κοινοτήτων, Οργανώσεων, Σωματείων και λοιπών φορέων, προς τον «Πρόεδρο της Δημοκρατίας» για την πρωτοβουλία του σχετικά με το δημοψήφισμα, η εφημερίδα το κάνει συγκεντρώνοντάς τα σε ανώδυνη, υποδεέστερη θέση, ώστε το επαναλαμβανόμενο περιεχόμενο τους να τονίζει το ότι ήταν υπαγορευόμενα (βλ. π.χ. [https://www.txt.gr/1/19730605%20\(3\).jpeg](https://www.txt.gr/1/19730605%20(3).jpeg)). Στη σχετικά μικρή κοινωνία που η εφημερίδα λειτουργούσε, οι αναγνώστες γνώριζαν και το παρελθόν όσων υπέγραφαν τις ανακοινώσεις όσο και τις διαδικασίες μέσω των οποίων είχαν αναλάβει την ευθύνη των οργανώσεων και φορέων που δημοσιοποιούσαν τις θέσεις τους (άλλωστε αντίστοιχη πρακτική εντοπιζόταν στο φύλλο της 27^{ης} Νοεμβρίου 1973 όταν αντίστοιχοι φορείς

¹⁰⁹ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 5^{ης} Ιουνίου 1973.

υπέγραφαν συγχαρητήρια τηλεγραφήματα προς τον Ιωαννίδη για την ανατροπή του Παπαδόπουλου μερικούς μήνες μετά).

Τις επόμενες ημέρες, συστηματικά φιλοξενείται ως πρωτοσέλιδο το ζήτημα του δημοψηφίσματος, με αιχμές φυσικά που υποδηλώνουν την ανωμαλία της τότε τρέχουσας κατάστασης, εστιάζοντας στην υπόσχεση του καθεστώτος για την άρση του στρατιωτικού νόμου, ή την κατάλυση της μοναρχίας, εκθέτοντας παράλληλα και την ευρεία δημοσιότητα στο διεθνές επίπεδο σχετικά με τις επιφυλάξεις για την αναγνώριση του νέου καθεστώτος.¹¹⁰ Συν τω χρόνω, συζητείται ή πρόθεση συντόμευσης της αναμονής μέχρι το δημοψήφισμα, για διάφορους λόγους – κυρίως σε επίγνωση συγκρουόμενων πιέσεων και αντιρρήσεων στο εσωτερικό του στρατεύματος οι οποίοι στη συνέχεια οδήγησαν στην ανατροπή της ηγεσίας. Όπως γίνεται και αναφορά στις κινητοποιήσεις, από οργανώσεις και συλλόγους, υποστήριξης της «εγκαθίδρυσης της δημοκρατίας» μέσω της οποίας υπαινικτικά δηλώνεται η έλλειψη αυτής.¹¹¹

Πρωτοσέλιδες παραμένουν και τις επόμενες ημέρες οι αναφορές στο δημοψήφισμα και την οριστικοποίηση της ημερομηνίας του, εν μέσω διεθνών εξελίξεων. Η ουσιαστικότερη συζήτηση γίνεται όμως στο εσωτερικό των σελίδων της εφημερίδας, πάντοτε υπό το πρόσχημα της αναφοράς στην πολιτική αρθρογραφία των αθηναϊκών εφημερίδων.¹¹²

¹¹⁰ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της [6ης Ιουνίου 1973](#)

¹¹¹ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλα Απριλίου 1973.

¹¹² Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλα Απριλίου 1973.

Στις 9 Ιουνίου 1973¹¹³ αρχίζει να συζητείται με περισσότερη λεπτομέρεια το περιεχόμενο του δημοψηφίσματος και τα ερωτήματα τα οποία θα έθετε, όπως και γενικότερα λεπτομερώς οι σχεδιαζόμενες πολιτειακές αλλαγές, που εξυπονούν την απόσταση του τότε καθεστώτος έστω και από την υπαγορευόμενη «εκδημοκρατικοποίηση». Με την ευκαιρία αυτή περνάνε στις στήλες της εφημερίδας τα ζητήματα αμνηστίας και στρατιωτικού νόμου, όπως και η άρση

Εικόνα 3, Πρωτοσέλιδο της εφημερίδας Ταχυδρόμος της 12/6/1973

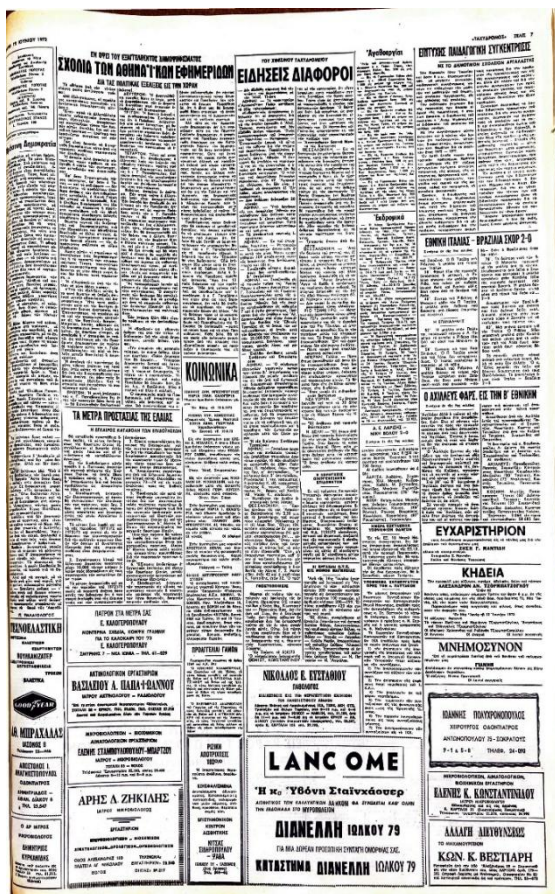
απαγόρευσης λειτουργίας των παλαιών πολιτικών προσώπων. Κατά πάγια πρακτική των ολιγαρχικών καθεστώτων, αυτό γίνεται για να τονώσει την αίσθηση ειλικρίνειας στις προθέσεις εκδημοκρατισμού. Όμως και η απλή αναφορά στις συσσωρευμένες απαγορεύσεις οι οποίες είχαν νομοθετικά επιβληθεί ήταν περίτρانه απόδειξη του πόσο δυσχερής θα ήταν η επάνοδος στη δημοκρατία με την ισχυροποίηση της θέσης των ιδίων προσώπων. Η αναφορά στο διάβημα διαμαρτυρίας της Ελληνικής κυβέρνησης προς την Ιταλική κυβέρνηση για τις υποχρεώσεις αποχής από πολιτική δραστηριότητα όσων απολαύουν πολιτικού ασύλου, φέρνει στην επιφάνεια τις δηλώσεις του πρώην Βασιλέως για το πολιτειακό και την ανάληψη από μέρους του αγώνα εναντίον της πολιτειακής μεταβολής.

Στο ίδιο φύλλο υπάρχει και η είδηση ότι αναμένεται επίσκεψη του αντιπροέδρου Παττακού στο Βόλο. Η πρακτική αυτή αποτελεί επιβεβαίωση της τακτικής των αυταρχικών καθεστώτων να οργανώνουν επισκέψεις παραγόντων του καθεστώτος για να τονίζουν σε τοπικό επίπεδο το ιδεολογικό πλαίσιο. Ξανά χαρακτηριστικό τόνο δίνουν τα καθημερινά δημοσιεύματα από την πολιτική αρθρογραφία αθηναϊκών εφημερίδων.¹¹⁴

¹¹³ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 9^{ης} Ιουνίου 1973.

¹¹⁴ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλα Ιουνίου 1973.

Στις 12 Ιουνίου 1973¹¹⁵ εν μέσω ειδήσεων για τη γενική επίθεση κατά του Νότιου Βιετνάμ, τα

ζητήματα του Γουότεργκεϊτ, τις κατηγορίες για το κίνημα του Κωνσταντίνου όπως έγινε το Δεκέμβριο του 1967, γίνεται αναφορά στην προτελευταία σελίδα στα σχόλια των αθηναϊκών εφημερίδων.

Εικόνα 4, Φύλλο της εφημερίδας Ταχυδρόμος της 12/6/1973

¹¹⁵ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 12^{ης} Ιουνίου 1973.

Εικόνα 5, Φύλλο της εφημερίδας Ταχυδρόμος της 13/6/1973

Την επομένη, στις [13 Ιουνίου 1973](#)¹¹⁶, επανέρχεται η εφημερίδα στην εσωτερική ειδησεογραφία με την οριστικοποίηση της διεξαγωγής του δημοψηφίσματος, ενώ παρεισφρεύουν εντέχνως πληροφορίες για την αποχώρηση του Παττακού και ευκαιρίας δοθείσας γίνεται αναφορά για την προοπτική κεντροαριστεράς κυβέρνησης που προβλέπεται να σχηματιστεί στην Ιταλία.

¹¹⁶ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 13^{ης} Ιουνίου 1973.

Εικόνα 6, Πρωτοσέλιδο της εφημερίδας Ταχυδρόμος της 14/6/1973

Τις επόμενες μέρες, στις [14 Ιουνίου 1973](#),¹¹⁷ ημέρα ανακοίνωσης της υπογραφής της συμφωνίας Αμερικής-Βιετνάμ για ειρήνευση και την έναρξη συζήτησης για λύση του Κυπριακού, ανακοινώνονται οι προτεινόμενες τροποποιήσεις του Συντάγματος, ενώ τονίζεται η έλλειψη αντιδράσεων του Παττακού για τις φήμες περί παραιτήσεώς του. Στις [15 Ιουνίου](#)¹¹⁸ ανακοινώνονται οι οριστικές κατευθύνσεις και αλλαγές, καθώς αναμένεται να ορισθεί αντιπρόεδρος δημοκρατίας ο Οδυσσέας Αγγελής, είδηση που επιβεβαιώνεται την επομένη, [16 Ιουνίου 1973](#).¹¹⁹

Από εκείνο το σημείο αρχίζει να γίνεται πιο ανοικτή η τοποθέτηση της εφημερίδας απέναντι στο καθεστώς, καθώς γίνεται

αντιληπτή η αμηχανία του τελευταίου να ασκήσει πίεση στις εφημερίδες, δεδομένου ότι ενόψει του δημοψηφίσματος δεν θέλει να δώσει δείγματα αντιδημοκρατικής συμπεριφοράς. Δείγμα χαρακτηριστικό της ανοχής του καθεστώτος η πάγια αναδίφηση της πολιτικής αρθρογραφίας των αθηναϊκών εφημερίδων η οποία προτάσσεται πλέον στην τρίτη σελίδα για μεγαλύτερη αναγνωσιμότητα, εκεί δηλαδή όπου συζητείται η αντίδραση στις προτάσεις επί του πολιτειακού.¹²⁰ Τις επόμενες μέρες δημοσιοποιούνται οι φήμες περί πρωθυπουργοποίησης του Σπύρου Μαρκεζίνη, όπως και οι ανακοινώσεις του Σταματόπουλου, του αρμόδιου υπουργού, περί σχεδιασμού «δημοκρατίας και όχι δικτατορίας» οι οποίες αποτελούν ομολογία δημοκρατικού ελλείματος. Στις [19 Ιουνίου 1973](#)¹²¹ συζητούνται, ως αντιφατικές, πληροφορίες για τις πολιτικές εξελίξεις, τόσο αφορά τον προγραμματισμό όσο και τα πρόσωπα που θα απομακρυνθούν. Η ελάφρυνση του ελέγχου στον Τύπο δίνει την ευκαιρία να καλυφθούν

¹¹⁷ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 14^{ης} Ιουνίου 1973.

¹¹⁸ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 15^{ης} Ιουνίου 1973.

¹¹⁹ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 16^{ης} Ιουνίου 1973.

¹²⁰ Κώστας Πώποτας, «εφημερίδα Ταχυδρόμος, δικτατορία και λογοκρισία», συνέντευξη με την Ελένη Επιδεξίου, Λουξεμβούργο, 15.04.2026.

¹²¹ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλα της 19^{ης} Ιουνίου 1973.

εκτεταμένα οι κινητοποιήσεις των βιομηχανικών εργατών στην πόλη Παμπλόνα της Ισπανίας που στο δημοσίευμα φέρουν τον τίτλο «ταραχές και απεργίες» ενώ καλύπτονται με λεπτομέρειες οι αντιδημοκρατικές πρακτικές του εκεί δικτατορικού καθεστώτος υπό το πρόσχημα της διατάραξης της δημόσιας τάξης – μην ξεχνάμε τα πρόσφατα επεισόδια της κατάληψης της Νομικής που παρουσιάζουν ομοιότητες. Ξαναεμφανίζονται οι αναφορές στην αρθρογραφία των αθηναϊκών εφημερίδων, στην τρίτη πια σελίδα της εφημερίδας.

Στις [20 Ιουνίου 1973](#),¹²² ένα σχεδόν μήνα πριν το ψευδο-δημοψήφισμα¹²³ και ενώ στο επίκεντρο του διεθνούς ενδιαφέροντος βρισκόταν η επίσκεψη του Μπρέζνιεφ στις Ηνωμένες Πολιτείες, οι πληροφορίες περί απομάκρυνσης του Παττακού διαψεύστηκαν τελικά. Ωστόσο, στο μεταξύ είχαν ήδη γίνει εμφανή τα συγκεχυμένα αντανάκλαστικά του καθεστώτος. Η επίσημη διάψευση ήρθε με καθυστέρηση μίας εβδομάδας, καθώς η τοποθέτηση του Αγγελή είχε ουσιαστικά παραγκωνίσει τον Παττακό, ο οποίος, σύμφωνα με τις φήμες, ήταν δυσαρεστημένος. Παράλληλα η εφημερίδα επωφελείται για να ανοίξει την πολιτική συζήτηση γύρω από το δημοψήφισμα.

Στις [19 Ιουλίου](#)¹²⁴ αρχίζουν να συζητιούνται οι φήμες περί γενικής αμνηστίας. Ακολουθεί την [επόμενη μέρα](#) η δημοσίευση της διακήρυξης των βουλευτών της ΕΡΕ οι οποίοι καλούν τον ελληνικό λαό να ψηφίσει «ΟΧΙ», ενώ την ίδια στιγμή δημοσιεύεται η είδηση για την παραπομπή των Καραμανλή, Αβέρωφ, Γαρουφαλιά, και άλλων για το «Κίνημα του Ναυτικού» όπως και των Ναυάρχων και Αξιωματικών του Πολεμικού Ναυτικού. Όσο πλησιάζουμε προς το δημοψήφισμα η εφημερίδα παίρνει σαφέστατα θέση υπέρ του «ΟΧΙ», με άρθρα και σκίτσα. Παράλληλα φιλοξενεί τις δηλώσεις του Σπύρου Μαρκεζίνη, αλλά φροντίζει, με υποδεικτική τοποθέτηση να «ευτελίσει» τα τηλεγραφήματα φορέων υποστήριξης της ψευδεπίγραφης δημοκρατίας.

Τις επόμενες μέρες παγιώνεται η, ανοιχτή πλέον, συζήτηση για τις συνέπειές του δημοψηφίσματος. Καθιερώνεται επίσης στην αριστερή πλευρά της εφημερίδας το κλισέ με την προτροπή για το «ΟΧΙ». Την ημέρα διεξαγωγής του δημοψηφίσματος, την [Κυριακή 29 Ιουλίου](#),¹²⁵ ο πηχυαίος τίτλος αναφέρεται στο ρεύμα υπέρ του «ΟΧΙ», δηλωτική της σαφούς θέσης της εφημερίδας. Επικουρικά, ως δεύτερη είδηση προβάλλονται τα συγχαρητήρια του

¹²² Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 20^{ης} Ιουνίου 1973.

¹²³ Όπως αποδείχθηκε και από την έκβαση

¹²⁴ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 19^{ης} Ιουλίου 1973.

¹²⁵ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 29^{ης} Ιουλίου 1973.

πρέσβεως Τάσκα προς τον Κανελλόπουλο και η υποστήριξη της Αμερικανικής ομογένειας στο «ΟΧΙ».

Εικόνα 7, Πρωτοσέλιδο της εφημερίδας Ταχυδρόμος της 29/7/1973

Εντούτοις τη [Δευτέρα 30 Ιουλίου](#)¹²⁶ ανακοινώνονται τα αποτελέσματα του δημοψηφίσματος, με ποσοστό σχεδόν 80% υπέρ του «ΝΑΙ». Τις [επόμενες μέρες](#) η εφημερίδα εμφανίζει σε πηχυαίο τίτλο τις επιφυλάξεις για το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος και τα αρνητικά σχόλια ξένων δημοσιογράφων. Ενδεικτικά, φιλοξενεί σε δεύτερη μοίρα το ευχαριστήριο του Γ. Παπαδόπουλου. Ακολουθεί δημοσίευμα για τις καταγγελίες για λαθροχειρίες που μετέτρεψαν το «ΟΧΙ» σε «ΝΑΙ», και ξανά τα επικριτικά σχόλια των αθηναϊκών εφημερίδων.

Στις [2 Αυγούστου](#) 1973¹²⁷ η εφημερίδα προβάλλει την είδηση της κατάθεσης ενστάσεων κατά του δημοψηφίσματος από τέσσερις αντιπολιτευόμενους (Κίμωνας Βασιλειάδης, Α. Φλώρος, Κ.

Σταματελάτος και Αγνή Ρουσοπούλου), των διώξεων που ασκήθηκαν κατά του Δημητρίου Παπασπύρου¹²⁸, για την εκστρατεία εναντίον του «ΝΑΙ» - ενδεικτικό του κλίματος είναι και η κεντρική είδηση για τα σοβαρά επεισόδια που διαδραματίζονται στην Κύπρο μετά την απαγωγή υπουργού και την αδρανοποίηση ομάδας αξιωματικών και αστυνομικών που λειτουργούσαν τρομοκρατικά στο περιβάλλον Γρίβα. Στις 5 Αυγούστου¹²⁹ η εφημερίδα καταγγέλλει ανοικτά τις πιέσεις στις εφημερίδες. Την ίδια περίοδο επιτείνεται η κρίση στην

¹²⁶ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 30^{ης} Ιουλίου 1973.

¹²⁷ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 2^{ας} Αυγούστου 1973.

¹²⁸ Δημήτριος Παπασπύρου (1902-1987) δικηγόρος, βουλευτής Αττικοβοιωτίας, Υπουργός Δικαιοσύνης πολιτικός και Πρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων. εισηγητής του Συντάγματος του 1952, αργότερα διευθυντής των αθηναϊκών ημερήσιων εφημερίδων *Ελεύθερος Λόγος* και *Αθηναϊκή*.

¹²⁹ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 5^{ης} Αυγούστου 1973.

Κύπρο και σε διεθνές επίπεδο ετοιμάζεται να καταληφθεί η Πνομ Πενχ στην Καμπότζη. Στις [10 Αυγούστου](#)¹³⁰ ανοίγει η συζήτηση επί των ενστάσεων κατά του κύρους του δημοψηφίσματος, ενώ συζητιέται ανασχηματισμός, ενόψει του οποίου ο Ζολώτας αρνείται να αναλάβει την πρωθυπουργία.

Από κει και μετά πλέον η εφημερίδα αρχίζει να αναδεικνύει ανοιχτά τα πολιτικά προβλήματα τα οποία το καθεστώς προκαλεί. Για παράδειγμα, στις [11 Αυγούστου](#),¹³¹ πέραν από το σχέδιο δολοφονίας Μακαρίου, προβάλλεται η φυλάκιση των μελών της ΕΑΝ¹³², το ενδεχόμενο ανασχηματισμού και εμφάνισης νέου κόμματος μετά τη συνάντηση Παπαδόπουλου-Μαρκεζίνη, με απομάκρυνση των Παττακού και Μακαρέζου (οι οποίοι με τον Παπαδόπουλο αποτελούσαν την αρχική τριανδρία της χούντας). Την ημέρα εκείνη διατάσσεται και προκαταρκτική δικαστική εξέταση σε βάρος του Ταχυδρόμου για τα δημοσιεύματα σε σχέση με το δημοψήφισμα. Το καθεστώς δεν περιορίζεται πλέον σε δικαστικές διώξεις αλλά από το σημείο αυτό ψάχνει ευκαιρία για τη διακοπή της έκδοσης με προσχήματα λαθρεμπορίας και σφράγισης μηχανημάτων.¹³³ Αυτό δεν πτόησε την εφημερίδα η οποία συνέχισε να προβάλλει τη συζήτηση στον Άρειο Πάγο για το κύρος του δημοψηφίσματος. Παράλληλα αρχίζουν να αποκαλύπτονται και γενικότερα ζητήματα που η λογοκρισία ως τότε συγκάλυπτε, όπως ο προγραμματισμός πραξικοπήματος για την κατάληψη της εξουσίας στην Κύπρο. Στις 12 Αυγούστου 1973, αναγγέλλεται η παραίτηση υπουργών και υφυπουργών, ενώ εξάίρεται η στάση των καθηγητών που κατέθεσαν υπέρ των φοιτητών στο Πανεπιστήμιο της Πάτρας.¹³⁴

Το φύλλο της [14^{ης} Αυγούστου 1973](#)¹³⁵ αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα της αντιφατικότητας του καθεστώτος, καθώς συνυπάρχουν σε αυτό δημοσιεύματα που προαναγγέλλουν μια πορεία εκδημοκρατισμού υπό το νέο πολιτικό σχήμα και, ταυτόχρονα, κείμενα που παραπέμπουν στην επαναφορά της κατασταλτικής και διωκτικής λογικής του προηγούμενου καθεστώτος. Δημοσιεύεται έτσι σε κεντρικό πρωτοσέλιδο, η είδηση για τις διώξεις και το έκτακτο στρατοδικείο για 62 αστυνομικούς, αξιωματικούς και 8 πολίτες κατόπιν του κινήματος του

¹³⁰ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 10^{ης} Αυγούστου 1973.

¹³¹ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 11^{ης} Αυγούστου 1973.

¹³² Ελληνική Αντιδικτατορική Νεολαία αποτελούμενη από Ιπποκράτη Σαβούρα (μετέπειτα βουλευτή), Κυριάκο Σπυριούνη (πρώην αστυνομικό διευθυντή), Ιωάννη Ρούμπο, Αλέξανδρο Σαρκάδο, Νικόλαο Παπανικολάου και Λεωνίδα Βασιλακόπουλο.

¹³³ Κώστας Πώποτας, «εφημερίδα Ταχυδρόμος, δικτατορία και λογοκρισία», συνέντευξη με την Ελένη Επιδεξίου, Λουξεμβούργο, 15.04.2026.

¹³⁴ Οι οποίοι υποστήριζαν ότι και η φοιτητική λέσχη καλύπτεται από το πανεπιστημιακό άσυλο.

¹³⁵ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 14^{ης} Αυγούστου 1973.

Ναυτικού και την ανάκριση σε βάρος του Κωνσταντίνου Καραμανλή. Παράλληλα επιβεβαιώνεται το ρήγμα στο εσωτερικό του καθεστώτος με την ανακοίνωση της υποβολής παραιτήσεων υπουργών. Σε συνδεδεμένη τοποθέτηση δημοσιοποιείται η απόρριψη των ενστάσεων κατά του δημοψηφίσματος. Στο ίδιο πρωτοσέλιδο σε ξεχωριστό θέμα δημοσιεύεται η είδηση της συνέντευξης του τέως βασιλέως Κωνσταντίνου σε γερμανικό περιοδικό και η κριτική του κατά του δημοψηφίσματος.

Στις [23 Αυγούστου](#)¹³⁶ αρχίζει η συζήτηση για το ενδεχόμενο πολιτικής κυβέρνησης υπό τον Μαρκεζίνη, ενώ ταυτόχρονα αίρονται τα έκτακτα μέτρα και απονέμεται αμνηστία. Το ρεπορτάζ της [επόμενης μέρας](#) αφορά φυσικά την αποφυλάκιση των πολιτικών κρατουμένων. Σε αυτό το τεχνητό κλίμα, συνυπάρχουν η συζήτηση για τα ζητήματα της πρωθυπουργίας Μαρκεζίνη με τις δηλώσεις Κανελλοπούλου για την αμνηστία και άλλες ακόμη, όπως και του Ανδρέα Παπανδρέου και της Ελένης Βλάχου. Το κλίμα αυτό διατηρείται και τις επόμενες ημέρες με την αποφυλάκιση του Αλέξανδρου Παναγούλη. Η κατάσταση στην Κύπρο προκαλεί την ανησυχία του δικτάτορα Παπαδόπουλου, ενώ αναμένεται η ορκωμοσία κυβερνήσεως υπό τον Μαρκεζίνη. Ο Μακάριος ομιλεί τις επόμενες μέρες για την απειλή στρατιωτικής επέμβασης στην Κύπρο ενώ η στρατιωτική κυβέρνηση καλεί τους πολιτικούς από τους οποίους είχε αφαιρεθεί η ιθαγένεια να επανέλθουν στην Ελλάδα. Η εφημερίδα της 26^{ης} Σεπτεμβρίου¹³⁷ δημοσιεύει την είδηση της συνάντησης Παπαδόπουλου/Μαρκεζίνη και τις δηλώσεις Μαύρου για τα πολιτικά ζητήματα.

Στις [28 Σεπτεμβρίου](#)¹³⁸ φημολογείται παραίτηση του Μακαρέζου, και η εφημερίδα αναλύει τις αναμενόμενες πολιτικές εξελίξεις. Οι φήμες επιβεβαιώνονται τις επόμενες μέρες και ακολουθούν παραιτήσεις και άλλων υπουργών και υφυπουργών, ενώ αναμένεται ανάθεση εντολής σχηματισμού κυβέρνησης στον Μαρκεζίνη. Στις 5 Οκτωβρίου η εφημερίδα επικεντρώνει στη στάση των πολιτικών κομμάτων που αρνούνται να συμμετάσχουν στις εκλογές. Στις 7 Οκτωβρίου¹³⁹ η είδηση της παραίτησης της κυβέρνησης και της ορκωμοσίας Μαρκεζίνη πέφτει σε δεύτερη μοίρα διότι έχει κηρυχθεί πόλεμος στη Μέση Ανατολή μεταξύ Ισραηλινών και Αράβων. Χαμηλότερα όμως, αλλά στην πρώτη σελίδα, ανακοινώνεται η ετοιμότητα του Ανδρέα Παπανδρέου να επιστρέψει στην Ελλάδα.

¹³⁶ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 23^{ης} Αυγούστου 1973.

¹³⁷ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 26^{ης} Σεπτεμβρίου 1973.

¹³⁸ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλα της 28^{ης} Σεπτεμβρίου 1973.

¹³⁹ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλα Οκτωβρίου 1973.

Στις [19 Οκτωβρίου](#)¹⁴⁰ επιβεβαιώνεται πλήρης άρνηση των κομμάτων να μετάσχουν στην οιοιική πολιτική ομαλοποίηση. Εκδηλώνεται παράλληλα και η σύγκρουση στο εσωτερικό του καθεστώτος με την ανοικτή επίθεση του Ασλανίδη κατά του Παπαδόπουλου.

Ο Νοέμβριος του 1973 είναι ως γνωστόν κομβική περίοδος για την πολιτική μεταβολή και ο *Ταχυδρόμος* όπως τονίστηκε νωρίτερα παρακολουθεί εκ του σύνεγγυς τις εξελίξεις προσπαθώντας μέσα σε ένα εντεινόμενο αρνητικό κλίμα να δώσει το στίγμα επερχόμενων αλλαγών. Τα πρόδρομα σημάδια άρχισαν ήδη από τον Οκτώβριο. Το φύλλο της [23^{ης} Οκτωβρίου](#)¹⁴¹ αναφέρεται στη σύγκρουση Ασλανίδη κατά του Γεωργίου Παπαδόπουλου. Στις [25 Οκτωβρίου](#)¹⁴² ο δεύτερος κεντρικός τίτλος αναφέρεται στον θολό πολιτικό ορίζοντα. Τις [28 Οκτωβρίου](#)¹⁴³ γίνεται η πρώτη αναφορά στις αντιδράσεις του αντιπρύτανη του πανεπιστημίου Αθηνών για την ενόχλησή του για την παρουσία αστυνομίας στους χώρους του πανεπιστημίου. Αυτό αποτελεί και το προανάκρουσμα των φοιτητικών κινητοποιήσεων.

Το φύλλο της [30^{ης} Οκτωβρίου](#)¹⁴⁴ παίρνει ανοικτά θέση κατά των κυβερνητικών σχεδιασμών με τίτλο «ΑΠΟΧΗ ΑΠΟ ΕΚΛΟΓΑΣ» και υπέρτιτλο «ο πολιτικός κόσμος δεν πιστεύει εις υποσχέσεις». Στις [31 Οκτωβρίου](#)¹⁴⁵ ο κεντρικός τίτλος της εφημερίδας επικεντρώνεται στις σοβαρές δυσχέρειες της κυβερνητικής παράταξης με δεδομένη την άρνηση του πολιτικού κόσμου να συμπράξει στα σχέδιά της για σχηματισμού κυβερνήσεως εθνικού συνασπισμού. Χαρακτηριστικό είναι ότι στην προσπάθειά της αυτή η κυβέρνηση αναζητά στήριξη από τους εκδότες των εφημερίδων και προκειμένου να την εξασφαλίσει συνάντησε τον Νάσο Μπότση, ιδιοκτήτη της εφημερίδας «Ακρόπολις». Παράλληλα ο *Ταχυδρόμος* φιλοξενεί την συνέντευξη του Ανδρέα Παπανδρέου ο οποίος επιμένει στο «ΟΧΙ» και τονίζει την παρωδία των κοινοβουλευτικών διαδικασιών. Χαμηλότερα σε μικρό δίστηλο εμφανίζεται η είδηση της αμνήστευσης του καθηγητού Μαγκάκη για την απόδραση του στο εξωτερικό. Διαβάζοντας τα σχόλια και την κεντρική επιφυλλίδα θα διαπιστώσει κανείς επιπλέον ότι βρισκόμαστε στην πετρελαϊκή κρίση του 1973 η οποία επιφέρει αύξηση των τιμών καυσίμων, ενώ η Λιβύη

¹⁴⁰ Αρχείο εφημερίδας *Ταχυδρόμος* Βόλου, φύλλο της 19^{ης} Οκτωβρίου 1973.

¹⁴¹ Αρχείο εφημερίδας *Ταχυδρόμος* Βόλου, φύλλο της 23^{ης} Οκτωβρίου 1973.

¹⁴² Αρχείο εφημερίδας *Ταχυδρόμος* Βόλου, φύλλο της 25^{ης} Οκτωβρίου 1973.

¹⁴³ Αρχείο εφημερίδας *Ταχυδρόμος* Βόλου, φύλλο της 28^{ης} Οκτωβρίου 1973.

¹⁴⁴ Αρχείο εφημερίδας *Ταχυδρόμος* Βόλου, φύλλο της 30^{ης} Οκτωβρίου 1973.

¹⁴⁵ Αρχείο εφημερίδας *Ταχυδρόμος* Βόλου, φύλλο της 31^{ης} Οκτωβρίου 1973.

αρνείται να δώσει πετρέλαιο στην ολλανδική κυβέρνηση, ως κύρωση για την αναγνώριση του Ισραήλ.

Τον Νοέμβριο λοιπόν είναι πλέον πασιφανές ότι η πολιτική κρίση είναι σημαντική. Στο φύλλο της [4ης Νοεμβρίου](#)¹⁴⁶, ο τίτλος της εφημερίδας αναφέρεται στη διόγκωση του κύματος δυσφορίας και την αποτυχία των πολιτικών ελιγμών και της κυβέρνησης λόγω και των συχνών ανατιμήσεων. Γίνεται επίσης εκτεταμένη αναφορά στο μνημόσυνο Παπανδρέου και την αναμενόμενη παρουσία εκατομμυρίων Ελλήνων που θα διαβεβαιώσουν την πίστη στα δημοκρατικά ιδεώδη. Στο κέντρο του πρωτοσέλιδου γίνεται εκτεταμένη αναφορά στις δηλώσεις του Ηλία Ηλιού, ηγέτη της Αριστεράς, ο οποίος επανεμφανίζεται στο πολιτικό προσκήνιο, διαψεύδοντας φήμες συνεργασίας με τον Μαρκεζίνη.

Στις [9 Νοεμβρίου](#)¹⁴⁷ το κεντρικό θέμα είναι οι συγκρούσεις αστυνομικών και φοιτητών στο κέντρο της πρωτεύουσας γύρω από το Πανεπιστήμιο και η συγκέντρωση 2000 ατόμων στο Πολυτεχνείο, δηλωτικό του ότι η κινητοποίηση έχει λάβει ανεξέλεγκτες για το καθεστώς διαστάσεις. Δίπλα εμφανίζεται η είδηση για τη δίκη των 17 που συνελήφθησαν μετά τα γεγονότα που ακολούθησαν το μνημόσυνο για τα 5 χρόνια του θανάτου του Γεωργίου Παπανδρέου, στις 4 Νοεμβρίου 1973, το οποίο εξελίχθηκε σε μαζική αντιδικτατορική διαμαρτυρία, με επεισόδια. Τραυματίστηκαν τότε 70 πολίτες, συνελήφθησαν 37 και οδηγήθηκαν σε δίκη 17. Η παραπομπή σε δίκη των συλληφθέντων στις 9 Νοεμβρίου δείχνει και την αδυναμία του καθεστώτος να χειριστεί πλέον τη λαϊκή αντίδραση.

Η κάλυψη όμως των γεγονότων του Πολυτεχνείου ήταν τελικώς αρκετά διαφορετική από αυτή που το καθεστώς θα επιθυμούσε. Είχε προηγηθεί η καρικατούρα πολιτειακής αλλαγής, οι παραιτήσεις πρωτοκλασάτων στελεχών της κυβέρνησης της χούντας περί τα τέλη Σεπτεμβρίου και μέσα σε αυτό το κλίμα, οι εφημερίδες είχαν δοκιμάσει τα όρια της εξουσίας και είχαν ήδη δικαστικές και άλλες εκκρεμότητες (βλ. πχ το φύλλο της 31^{ης} Οκτωβρίου 1973).¹⁴⁸

¹⁴⁶ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 4^{ης} Νοεμβρίου 1973.

¹⁴⁷ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 9^{ης} Νοεμβρίου 1973.

¹⁴⁸ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 31^{ης} Οκτωβρίου 1973.

Εικόνα 8, Πρωτοσέλιδο της εφημερίδας Ταχυδρόμος της 31/10/1973

Η εφημερίδα συντάσσεται σαφώς με τα κινήματα των φοιτητών τις επόμενες μέρες. Όπως τονίστηκε πιο πάνω ο Ταχυδρόμος παρακολούθησε μέσω ενδιαμέσων δημοσιογράφων στην Αθήνα τα γεγονότα του Πολυτεχνείου.

Εικόνα 9, Πρωτοσέλιδο της εφημερίδας Ταχυδρόμος της 17/11/1973

Στις 17 Νοεμβρίου,¹⁴⁹ με ειδική έκδοση επί του πιεστηρίου, η εφημερίδα ενημερώνει για τα δραματικά γεγονότα των Αθηνών χαρακτηρίζοντας αληθινές μάχες τις συγκρούσεις μεταξύ αστυνομίας και διαδηλωτών και αναφέρεται στις πληροφορίες για νεκρούς διαδηλωτές. Για την έκδοση αυτή οι δημοσιογράφοι ξενύχτησαν. Σε σύνδεση τηλεφωνική διαρκείας με τους συναδέλφους τους των Αθηνών κατέγραφαν και εν τέλει δημοσίευσαν τις εξελίξεις «επί του πιεστηρίου» όπως άλλωστε εμφανίζεται από την προμετωπίδα της εφημερίδας. Όπως και τις προηγούμενες νύχτες, μια πρωτόλεια τεχνική επέτρεπε να καταγράφονται οι ανακοινώσεις του ραδιοφωνικού σταθμού του πολυτεχνείου, η ίδια που η εφημερίδα χρησιμοποιούσε για την καταγραφή

των τηλεφωνικών συνεντεύξεων: ένα μικρόφωνο προσαρμοσμένο πάνω σε μια βεντούζα επέτρεπε να προσκολλάται το σύνολο στο σώμα του τηλεφώνου από βακελίτη, και έτσι να καταγράφει την συνομιλία στο μαγνητόφωνο GRUNDIG με μπομπίνα. Κατόπιν αναλάμβανε ο δημοσιογράφος Γιάννης Καλαντζής να τα αποδελτιώσει¹⁵⁰.

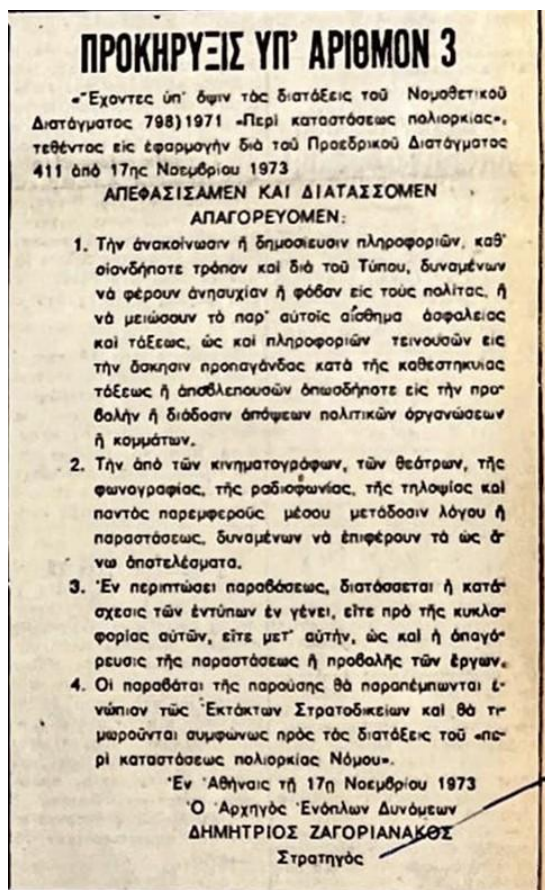
Στις 18 Νοεμβρίου¹⁵¹ το προσωπείο της δημοκρατικότητας του καθεστώτος καταπίπτει με την επιβολή στρατιωτικού νομού και εκ νέου προληπτική λογοκρισία. Επανέρχεται η απλή τεχνική

¹⁴⁹ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 17ης Νοεμβρίου 1973.

¹⁵⁰ Κώστας Πώποτας, «εφημερίδα Ταχυδρόμος, δικτατορία και λογοκρισία», συνέντευξη με την Ελένη Επιδεξίου, Λουξεμβούργο, 15.04.2026.

¹⁵¹ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 18ης Νοεμβρίου 1973.

της έκθεσης των υποβολιμαίων θέσεων : όπως και για τις επίσημες ανακοινώσεις, οι υπαγορευμένες ειδήσεις και άρθρα δημοσιεύονταν μέσα σε πλαίσιο.

Η εφημερίδα δημοσιεύει πρωτοσέλιδες, σε πλαίσιο, τις τρεις προκηρύξεις που εισάγουν εκ νέου μεγάλο αριθμό απαγορεύσεων, περιλαμβανομένων των περιορισμών που επιβάλλονται για τις εφημερίδες και την απαγόρευση κυκλοφορίας. Με τον τρόπο αυτό οι αναγνώστες συνειδητοποιούν τον υποβολιμαίο χαρακτήρα των δημοσιευμάτων που θα ακολουθήσουν τις επόμενες μέρες. Για τον Ταχυδρόμο ο οποίος βρισκόταν σε φάση μετεγκατάστασης από την οδό Δημητριάδος στην Αντωνοπούλου, στο νέο κτίριο της εφημερίδας, η απαγόρευση κυκλοφορίας πρόσθεσε νέα προβλήματα καθώς τμήμα της παραγωγής από τις λινοτυπικές μηχανές παρέμενε στο παλιό κτίριο και οι στοιχειοθετημένες στήλες μεταφερόντουσαν στο χώρο που υπήρχε το νέο τυπογραφείο και το νέο πιεστήριο. Το καθήκον αυτό ανέλαβε ο γιος του

συνιδιοκτήτη με αυτοσχέδιο πλαίσιο μεταφοράς στο ποδήλατό του.¹⁵²

Στις [20 Νοεμβρίου](#)¹⁵³ παρά τη λογοκρισία και για να εξηγήσει μάλιστα τη στάση της από τούδε και στο εξής η εφημερίδα δημοσιεύει σε πλαίσιο το διάταγμα για τη λογοκρισία με τίτλο «έλεγχος και λογοκρισία». Πλην δεν παραλείπει να αναφερθεί στα επεισόδια και τους νεκρούς της εισβολής στο Πολυτεχνείο. Δημοσιεύεται επίσης , εντός πλαισίου για να υποδεικνύει τον υποβολιμαίο χαρακτήρα, καταδικαστική δήλωση εναντίον των Κανελλόπουλου και Μαύρου, παλαιών πολιτικών που το καθεστώς, για την υποστήριξη που παρείχαν προς την «αναρχία».

¹⁵² Κώστας Πώποτας, «εφημερίδα Ταχυδρόμος, δικτατορία και λογοκρισία», συνέντευξη με την Ελένη Επιδεξίου, Λουξεμβούργο, 15.04.2026.

¹⁵³ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 20^{ης} Νοεμβρίου 1973.

Στις [21 Νοεμβρίου](#)¹⁵⁴ παρά τον ήπιο τόνο του κεντρικού δημοσιεύματος, η δεύτερη είδηση αναφέρεται στη διακοπή της λειτουργίας των ανωτάτων σχολών και την έκθεση για τα γεγονότα στο πολυτεχνείο, δημοσιεύματα που δίνουν τον τόνο της κρίσης. Στις [23 Νοεμβρίου](#)¹⁵⁵ κεντρική είδηση είναι ο κατ' οίκον περιορισμός των παλαιών πολιτικών Κανελλόπουλου, Μαύρου και Ζίγδη, δείγματα της αναθέρμανσης του αυταρχικού χαρακτήρα του καθεστώτος. Φτάνουμε στις [25 Νοεμβρίου](#)¹⁵⁶ και παρά τη λογοκρισία, η πολιτική κρίση διαφαίνεται από τις ειδήσεις για συλλήψεις 302 ατόμων. Παρά τις διαβεβαιώσεις ότι θα εφαρμοστεί το πρόγραμμα για τη διενέργεια των εκλογών, το αδιέξοδο φαίνεται καθώς, ανακοινώνεται η κατά – παραγγελία – παραίτηση του Υπουργού Δημόσιας Τάξης , «δια προσωπικούς λόγους». Την ώρα που η εφημερίδα τυπωνόταν ανατρέπεται και συνελήφθη ο δικτάτορας Παπαδόπουλος, μετά από πραξικόπημα που οργάνωσε ο «αόρατος» δικτάτορας Ιωαννίδης.

Αυτό αποκαλύπτεται δύο ημέρες μετά, στις [27 Νοεμβρίου](#)¹⁵⁷ όταν η βαρυσήμαντη είδηση της αποπομπής του δικτάτορα/προέδρου Παπαδόπουλου καταλαμβάνει την κεφαλίδα της πρώτης σελίδας, με υπότιτλους που ενημερώνουν ότι ο εν λόγω κρατείται και ότι αναμένεται ο διορισμός – δήθεν – πολιτικής νέας κυβέρνησης. Τον Γεώργιο Παπαδόπουλο αντικαθιστά ο εκ Βόλου ορμώμενος Φαίδων Γκιζίκης ο οποίος θα είναι και ο πρόεδρος της μετάβασης προς τη δημοκρατία. Πρωθυπουργός ανέλαβε ο προ μηνών παραιτηθείς υπουργός Ανδρουτσόπουλος. Χαμηλότερα στο ίδιο φύλλο γίνεται λεπτομερής αναφορά στο χρονικό της επεμβάσεως των ενόπλων δυνάμεων. Το νέο καθεστώς χαιρετίζουν οι ίδιοι που συνέχαιραν τον παυθέντα δικτάτορα στο παρελθόν με «[τηλεγραφήματα προς την κυβέρνηση](#)». Το μικρό μονόστηλο στη βάση της πρώτης σελίδας ενημερώνει ότι αφέθησαν ελεύθεροι οι προ διήμερου συλληφθέντες πολιτικοί αρχηγοί, Κανελλόπουλος, Μαύρος και Ζίγδης. Οι εκδότες των αθηναϊκών εφημερίδων «εκλήθησαν στο πεντάγωνο όπου τους εξηγήθηκε από τον ταξίαρχο Ιωαννίδη ότι δεν πρόκειται να λογοκρίνεται ο Τύπος και ότι μπορούν να επιδοθούν στην αποκάλυψη των σκανδάλων της εξαετίας εντός των πλαισίων της κείμενης νομοθεσίας».¹⁵⁸

¹⁵⁴ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 21^{ης} Νοεμβρίου 1973.

¹⁵⁵ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 23^{ης} Νοεμβρίου 1973.

¹⁵⁶ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 25^{ης} Νοεμβρίου 1973.

¹⁵⁷ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 27^{ης} Νοεμβρίου 1973.

¹⁵⁸ Κώστας Πώποτας, «εφημερίδα Ταχυδρόμος, δικτατορία και λογοκρισία», συνέντευξη με την Ελένη Επιδεξίου, Λουξεμβούργο, 15.04.2026.

Το φύλλο της [28^{ης} Νοεμβρίου](#)¹⁵⁹ είναι ενδεικτικό της πολιτικής ασάφειας που επικρατεί. Ένα μικρό μονόστηλο ενημερώνει επίσης για την κατάργηση των μισητών περιφερειακών διοικήσεων. Βεβαίως συνεχίζει το καθεστώς λογοκρισίας, αυστηρότερης μάλιστα, η οποία ευνουχίζει τις εφημερίδες και τον *Ταχυδρόμο*.

Η χρονιά κλείνει σε καθεστώς λογοκρισίας και αναμονής για τις εξελίξεις. Ενδεικτικά, στο φύλλο της [21^{ης} Δεκεμβρίου](#), η εφημερίδα επιλέγει ως πρώτη είδηση τη δολοφονία Ισπανού υπουργού, στυλοβάτη του φασιστικού καθεστώτος, ενώ ειρωνικά, ένα μικρό μονόστηλο, κάτω χαμηλά, αναφέρεται στην αναγνώριση του νέου πολιτειακού ελληνικού σχήματος από το στρατιωτικό καθεστώς της Χιλής.

3.1.2 Η πορεία προς τη Μεταπολίτευση: οι μοιραίες εξελίξεις του 1974

Το 1974 είναι φυσικά η χρονιά όπου όλα άλλαξαν για την Ελλάδα. Το επιμύθιο της κρίσης του Πολυτεχνείου και των εσωτερικών τριβών της χούντας έφερε την κρίση στην Κύπρο, την Τουρκική εισβολή και την επαναφορά της δημοκρατίας στην Ελλάδα. Είναι επίσης η περίοδος αυτή κρίσιμη και για τη στάση της εφημερίδας *Ταχυδρόμος*, καθώς προσπαθεί να ελιχθεί μέσα από διώξεις και κατατρεγμούς με την πεποίθηση πλέον ότι η χούντα πνέει τα λοίσθια.

Η έκδοση της [6^{ης} Ιανουαρίου 1974](#)¹⁶⁰ είναι ενδεικτική του κλίματος αναμονής αλλά και της χαοτικής πλέον λειτουργίας της νέας κυβέρνησης. Ο κεντρικός τίτλος της εφημερίδας αναφέρεται στις συντακτικές πράξεις που θα άρουν τη μονιμότητα των δημοσίων υπαλλήλων, των διοικήσεων των οργανισμών αλλά και στην αναδιάρθρωση του Υπουργικού Συμβουλίου. Αναφέρεται επίσης στην τοποθέτηση νέων προσώπων στα κενά υπουργεία, ενάμιση μήνα μετά την αλλαγή της ηγεσίας της δικτατορίας.

Οι εξελίξεις κυλούν αργά την περίοδο εκείνη στην Ελλάδα. Έτσι μόλις στις [31 Ιανουαρίου 1974](#)¹⁶¹ αναφαίνεται η προοπτική δημοσίευσης συντακτικής πράξης για το νόμο περί ευθύνης υπουργών μετά την τροποποίηση συνταγματικών διατάξεων και την έναρξη διενέργειας ανακρίσεων για την ανακάλυψη καταχραστών. Το νέο καθεστώς ουσιαστικά με τον τρόπο αυτό επιδίδεται σε μια προσπάθεια αποστασιοποίησης του από τις προηγούμενες αποκαλυφθείσες έκνομες πρακτικές μελών της δικτατορίας. Στο κέντρο του πρωτοσέλιδου εμφανίζεται μια είδηση η οποία προδιαγράφει την τύχη της Κύπρου και τη μοίρα της

¹⁵⁹ Αρχείο εφημερίδας *Ταχυδρόμος* Βόλου, φύλλο της 28^{ης} Νοεμβρίου 1973.

¹⁶⁰ Αρχείο εφημερίδας *Ταχυδρόμος* Βόλου, φύλλο της 6^{ης} Ιανουαρίου 1974.

¹⁶¹ Αρχείο εφημερίδας *Ταχυδρόμος* Βόλου, φύλλο της 31^{ης} Ιανουαρίου 1974.

δικτατορίας. Η είδηση αναφέρεται στην κηδεία του Γεώργιου Γρίβα και την απουσία εκπροσώπησης της Κυπριακής κυβέρνησης.

Το φύλλο της εφημερίδας της [3^{ης} Φεβρουαρίου 1974](#)¹⁶² αποδίδει αυτό το κλίμα ασάφειας για τις ενέργειες της κυβέρνησης, καθώς κεντρική είδηση αποτελεί η προετοιμασία του νομοθετικού διατάγματος προκειμένου να ασκηθεί ποινική δίωξη υπουργών και υφυπουργών της δικτατορίας, ενδεικτική της εσωτερικής διαπάλης μεταξύ των πραξικοπηματιών. Αυτό το εσωτερικό κλίμα αποδίδει και το φύλλο της [24^{ης} Φεβρουαρίου 1974](#)¹⁶³. Δίνεται βεβαίως επίσης το προανάκρουσμα της κρίσης με την Τουρκία ενόψει της παραχώρησης από την γείτονα αδειών γεωτρήσεων στο Βόρειο Αιγαίο. Φιλοξενείται επί του πιεστηρίου και μια είδηση για πέντε εκρήξεις βομβών στο Λαύριο. Εξίσου αδρανής και η ειδησεογραφία στις [3 Μαρτίου 1974](#)¹⁶⁴ που αναφέρεται στη νίκη των Άγγλων εργατικών και σε μικρό μονόστηλο στην αναμενόμενη επίσκεψη του διορισμένου προέδρου της δημοκρατίας Φαίδωνα Γκιζίκη.

Στις [5 Μαρτίου 1974](#)¹⁶⁵ κεντρική είδηση αποτελεί η μεγαλύτερη αεροπορική τραγωδία όλων των εποχών κοντά στο Παρίσι με την κατάρριψη αεροσκάφους των τουρκικών αερογραμμών από τρομοκρατική ενέργεια με 345 νεκρούς. Η υποδοχή του προέδρου της Δημοκρατίας περιορίζεται σε μικρό δίστηλο. Μεγαλύτερη προβολή έχει η παραπομπή σε έκτακτο στρατοδικείο προσώπων που μετέφεραν από το Μόναχο στη Νίκαια «προκηρύξεις κομμουνιστικάς», όπως και η αναμενόμενη ανακοίνωση «σημαντικών οικονομικών μέτρων». Το φύλλο της [15^{ης} Μαρτίου 1974](#)¹⁶⁶ αναφέρεται στις τριβές στο εσωτερικό του NATO και τη σχετική δυσaréσκεια από δηλώσεις του Κίσινγκερ σχετικά με τη νομιμότητα των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων - τις οποίες δηλώσεις ανακάλεσε αργότερα. Στο φύλλο της [25^{ης} Μαρτίου](#)¹⁶⁷ η προσοχή επικεντρώνεται στις συνομιλίες Μπρέζνιεφ-Κίσινγκερ ενόψει συμφωνίας για τα πυρηνικά όπλα, και άλλες διεθνείς ειδήσεις, ενδεικτικό των συνεπειών της λογοκρισίας και του ουδέτερου κλίματος που οι εφημερίδες οφείλουν να προβάλλουν.

Στις [2 Μαΐου](#)¹⁶⁸ όμως, η πορτογαλική επανάσταση των Γαρυφάλλων επιτρέπει να επαναφερθούν στο πρωτοσέλιδο απαγορευμένες έννοιες, «Άνεμος Αλλαγής-Ελευθερίας πνέει

¹⁶² Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 3^{ης} Φεβρουαρίου 1974.

¹⁶³ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 24^{ης} Φεβρουαρίου 1974.

¹⁶⁴ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 3^{ης} Μαρτίου 1974.

¹⁶⁵ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 5^{ης} Μαρτίου 1974.

¹⁶⁶ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 15^{ης} Μαρτίου 1974.

¹⁶⁷ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 25^{ης} Μαρτίου 1974.

¹⁶⁸ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 2^{ας} Μαΐου 1974.

εις ολόκληρον την Πορτογαλίαν, ηνωμένοι στρατός και λαός πανηγυρίζουν». Και οι δηλώσεις του Σπινόλα ¹⁶⁹ «θα αποδείξωμεν ότι είμεθα ώριμοι δια την δημοκρατίαν». Σε δεύτερη είδηση παρουσιάζονται οι εορταστικές εκδηλώσεις για την πρωτομαγιά.

Την περίοδο αυτή υπό λογοκρισία, η οποία δεν γίνεται αντιληπτή από το κοινό, η πρακτική πλέον της εφημερίδος είναι να επικεντρώνει σε τοπικές και διεθνείς ειδήσεις όπως π.χ. στο φύλλο της [10^{ης} Μαΐου 1974](#)¹⁷⁰. Παράλληλα γίνεται και πάλι εμφανής η προσπάθεια του καθεστώτος να αποστασιοποιηθεί από φαύλες πρακτικές του προηγούμενου καθεστώτος, όταν π.χ στις [25 Μαΐου](#)¹⁷¹ κεντρική είδηση αποτελούν τα παρελθόντα σκάνδαλα ατασθαλιών στον ΕΟΤ, χορηγήσεων δανείων διά ναυπήγηση σκαφών και οι προεργασίες για την «δίκη των κρεάτων»¹⁷². Στο ίδιο κλίμα, μεταξύ σκανδαλογίας και διεθνών ειδήσεων για την προσπάθεια ειρήνευσης μεταξύ Συρίας και Ισραήλ κινείται το φύλλο της [26^{ης} Μαΐου](#)¹⁷³, όπως και της [28^{ης} Μαΐου](#)¹⁷⁴ που διευρύνει τις αποκαλύψεις για τα σκάνδαλα – ειδήσεις που τροφοδοτούνται βεβαίως από το καθεστώς σε μια προσπάθεια αποκάλυψης αληθινών μεν σκανδάλων, πλην σε μια λογική απόδειξης της εντιμότητας του παρόντος καθεστώτος. Στο τελευταίο αυτό φύλλο εμφανίζονται κατά πρώτον και οι Τουρκικές διεκδικήσεις για την υφαλοκρηπίδα που συνεχίζονται ως σήμερα. Η αντίδραση στις τουρκικές διεκδικήσεις αποτελεί την κεντρική είδηση της επομένης [29^{ης} Μαΐου](#)¹⁷⁵ μαζί με τις συζητήσεις περί ανασχηματισμού και ερευνών για άλλες ατασθαλίες. Το κλίμα αυτό, μίγματος σκανδαλογίας, επικέντρωσης σε διεθνείς ειδήσεις και τοπικά νέα διατηρείται ως το

¹⁶⁹Ο Αντόνιο Σεμπαστιάο Ριμπέιρο ντε Σπινόλα (1910-1996) ήταν Πορτογάλος στρατιωτικός, συγγραφέας και συντηρητικός πολιτικός. Κατά τη διάρκεια του καθεστώτος του Νέου Κράτους έγινε ένας από τους ανώτατους στρατιωτικούς διοικητές της Πορτογαλίας, ηγούμενος στρατιωτικών επιχειρήσεων κατά των κινημάτων ανεξαρτησίας. Μετά την Επανάσταση των Γαρυφάλων, η οποία οργανώθηκε εν μέρει από κατώτερους αξιωματικούς, κλήθηκε να αναλάβει καθήκοντα ως Πρόεδρος της Πορτογαλίας. Ο ρόλος του υπήρξε αμφιλεγόμενος.

https://el.wikipedia.org/Αντόνιο_ντε_Σπινόλα (πρόσβαση Μάιος 2026)

¹⁷⁰ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 10^{ης} Μαΐου 1974.

¹⁷¹ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 25^{ης} Μαΐου 1974.

¹⁷²Η Δίκη των Κρεάτων ήταν μια σημαντική υπόθεση διαφθοράς που εκδικάστηκε τον Ιούνιο του 1974 στο Στρατοδικείο Ρουφ, λίγο πριν την πτώση της δικτατορίας στην Ελλάδα. Αφορούσε την εισαγωγή και πώληση ακατάλληλων κρεάτων, κυρίως από τη Ροδεσία, τα οποία έφταναν στον Πειραιά με πλαστά πιστοποιητικά και παρουσιάζονταν ως προερχόμενα από άλλες χώρες για αποφυγή ελέγχων και παράνομο κέρδος. Κεντρικό πρόσωπο ήταν ο Μιχαήλ Μπαλόπουλος, ο οποίος αργότερα καταδικάστηκε σε ισόβια ως ένας από τους πρωταίτιους της χούντας.

<https://www.reader.gr/san-simera/o-mihail-mpalopoylos-ta-sapia-kreata-kai-skandalo-diafthoras-poy-exethese-ti-hoynta/637088> (πρόσβαση Μάιος 2026)

¹⁷³ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 26^{ης} Μαΐου 1974.

¹⁷⁴ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 28^{ης} Μαΐου 1974.

¹⁷⁵ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 29^{ης} Μαΐου 1974.

καλοκαίρι, όπως στο φύλλο της [31^{ης} Μαΐου](#)¹⁷⁶, με την ελληνοτουρκική ένταση να παίρνει διαστάσεις, και κατόπιν στα φύλλα της [1^{ης}](#), [2^{ας}](#), [4^{ης}](#) Ιουνίου.¹⁷⁷ Η εφημερίδα εκμεταλλεύεται φυσικά την ανοχή που επιδεικνύει η χούντα, αλλά και κινείται γύρω από το ενδιαφέρον που το κοινό εκδηλώνει για το θέμα μαζί με την ανησυχία αν η χούντα μπορεί να αντιμετωπίζει μια τέτοια Τουρκική απειλή. Στις [5 Ιουνίου](#)¹⁷⁸ παρατηρείται μια μεταστροφή, καθώς το ερευνητικό υδρογραφικό πλοίο «Τσανταρλί» επιστρέφει στη βάση του, ενώ προγραμματίζονται γυμνάσια στην ανατολική Μεσόγειο. Κεντρικό θέμα αποτελεί πλέον η δίκη των κρεάτων όπου ο Ταχυδρόμος αποστέλλει συνεργείον συντακτών. Ο Ιούνιος εξαντλείται με κεντρική θεματική τη δίκη των κρεάτων και τις συνεχείς αποκαλύψεις, αλλά και την ξανά κλιμακούμενη ελληνοτουρκική διένεξη (εκδόσεις των [6](#), [7](#), [8](#), [11](#), [21](#), [28](#) Ιουνίου 1974). Στις [6 Ιουλίου](#)¹⁷⁹ κεντρικό θέμα αποτελεί η διένεξη ΗΠΑ-Τουρκίας για την επανακαλλιέργεια οπίου και την ανάκληση του Αμερικανού πρεσβευτή από την Άγκυρα. Έτσι στο επόμενο φύλλο της [7^{ης} Ιουλίου](#)¹⁸⁰ η εφημερίδα επικεντρώνει στον κίνδυνο παραίτησης της τουρκικής κυβέρνησης λόγω της έντασης με τις ΗΠΑ, αλλά εντοπίζει και την Ελληνοκυπριακή ένταση λόγω της εθνοφρουράς και της απάντησης του Προέδρου Γκιζίκι προς τον Μακάριο. Σημειωτέον ότι οι εφημερίδες γνωρίζουν τη συγκέντρωση στρατευμάτων στην Αττάλεια και Μερσίνα της Τουρκίας αλλά δεν μπορούν να αναφερθούν στις σχετικές ανησυχίες. Και φυσικά γνώριζαν και δημοσίευαν προσεκτικά θέματα σχετικά με την τριβή της χούντας με τον Μακάριο και τις προηγούμενες απόπειρες απομάκρυνσης του τελευταίου.

Στις [13 Ιουλίου](#)¹⁸¹ επανέρχεται το ζήτημα των τουρκικών ερευνών στο Αιγαίο, ενώ κεντρική είδηση αποτελεί το ζήτημα των καθαιρεθέντων μητροπολιτών και της πλήρωσης των κενών θέσεων, του της Δημητριάδος μεταξύ αυτών, όπως δημοσιεύεται και η απόφαση του στρατοδικείου Ιωαννίνων για την καταδίκη 27 κατηγορουμένων της οργάνωσης Άρης Βελουχιώτης. Στις [14 Ιουλίου](#)¹⁸² διαφαίνονται οι εντάσεις γύρω από το Κυπριακό ζήτημα, καθώς συγκαλείται σύσκεψη υπό την προεδρία Γκιζίκι με συμμετοχή του πρωθυπουργού, σε συνδυασμό με την αστάθεια της Τουρκικής κυβέρνησης. Παράλληλα γίνεται γνωστή η εκλογή

¹⁷⁶ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 31^{ης} Μαΐου 1974.

¹⁷⁷ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλα της 1^{ης}, 2^{ας}, 4^{ης} Ιουνίου 1974.

¹⁷⁸ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 5^{ης} Ιουνίου 1974.

¹⁷⁹ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 6^{ης} Ιουλίου 1974.

¹⁸⁰ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 7^{ης} Ιουλίου 1974.

¹⁸¹ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 13^{ης} Ιουλίου 1974.

¹⁸² Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 14^{ης} Ιουλίου 1974.

ως Μητροπολίτη Δημητριάδος του Χριστόδουλου Παρασκευαΐδη που θα πρυτανεύει στις εκκλησιαστικές εξελίξεις τα επόμενα χρόνια.

Στις [16 Ιουλίου](#)¹⁸³ η ένταση κορυφώνεται και το οκτάστηλο κεντρικό θέμα είναι η ανατροπή του Μακαρίου και ο διορισμός ως νέου προέδρου Κύπρου, του Νίκου Σαμψών. Φυσικά και τις επόμενες μέρες, η εφημερίδα αντανakλά το κλίμα κρίσης στο Κυπριακό με τις αντιδράσεις στο εξωτερικό και την Τουρκία, με κεντρικά θέματα στις [17 Ιουλίου](#)¹⁸⁴ και στις [18 Ιουλίου](#)¹⁸⁵. Στις [20 Ιουλίου](#)¹⁸⁶ κεντρικό θέμα είναι οι συνομιλίες επί του Κυπριακού με τον Αμερικανό υφυπουργό εξωτερικών Σίσκο στην Αθήνα και Άγκυρα, και παράθεση της είδησης για τον αναμενόμενο θάνατο του Φράνκο στην Ισπανία και τη μεταβίβαση της εξουσίας στον Χουάν Κάρλος.

Η εφημερίδα της [21^{ης} Ιουλίου](#)¹⁸⁷ ανακοινώνει έκτακτα την Τουρκική εισβολή στην Κύπρο και μεταφέρει το κλίμα αυτό κάτω από καθεστώς γενικής (χαοτικής) επιστράτευσης, και διάσπαρτες εκκλήσεις για εξοικονόμηση καυσίμων και ηλεκτρικής ενέργειας. Στις [23 Ιουλίου](#)¹⁸⁸ οι ειδήσεις αφορούν την ανακωχή και τις ειρηνευτικές συνομιλίες στη Γενεύη, ενώ φιλοξενείται και η ανακοίνωση για την επάρκεια της αγοράς. Αυτή είναι η μέρα της κατάρρευσης της χούντας, έτσι την επομένη, από την μία μέρα στην άλλη, οι εφημερίδες ανακτούν την ελευθερία τους. Το βράδυ εκείνο, η εφημερίδα καθόλη την προετοιμασία της έκδοσης είχε στο «διαπασών» ανοικτό μέχρι τις πρωινές ώρες, το ραδιόφωνο όπου συνήθως ελαμβάνοντο συνωμοτικά οι ειδήσεις από τους ξένους ραδιοφωνικούς σταθμούς, οι οποίοι την ημέρα εκείνη φιλοξενούσαν συνεχώς τραγούδια της αντίστασης. Αυτό προκάλεσε την ενόχληση γειτόνων που κάλεσαν την αστυνομία, οπότε και κατά μεταβολή του τόνου, πολύ διακριτικά, μικτό κλιμάκιο με αξιωματικό του στρατού προσήλθε και ζήτησε ευγενέστατα την μείωση της έντασης χωρίς να παραμείνει για να διαπιστώσει αν δόθηκε σε αυτό συνέχεια. Ήδη η εφημερίδα είχε αποσφραγίσει τα μηχανήματα που της είχαν σφραγιστεί κάτω από το προηγούμενο καθεστώς χωρίς φυσικά αυτό να αποτελέσει αντικείμενο ελέγχου από το

¹⁸³ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 16^{ης} Ιουλίου 1974.

¹⁸⁴ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 17^{ης} Ιουλίου 1974.

¹⁸⁵ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 18^{ης} Ιουλίου 1974.

¹⁸⁶ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 20^{ης} Ιουλίου 1974.

¹⁸⁷ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 21^{ης} Ιουλίου 1974.

¹⁸⁸ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 23^{ης} Ιουλίου 1974.

κλιμάκιο¹⁸⁹. Η έκδοση της 24^{ης} Ιουλίου¹⁹⁰ μετέφερε αυτό το κλίμα ενθουσιασμού από τη μια πλευρά για την αποκατάσταση της δημοκρατίας και την θριαμβευτική επιστροφή Καραμανλή, και από την άλλη τους περιορισμούς τραπεζικών συναλλαγών και διάθεσης καυσίμων.

Εικόνα 10, Πρωτοσέλιδο της εφημερίδας Ταχυδρόμος της 24/07/1974

Εντονότερη είναι η εσωτερική ειδησεογραφία και αρθρογραφία στο φύλλο της 25^{ης} Ιουλίου¹⁹¹ όπου φιλοξενείται και η ανακοίνωση για την ανάγκη άρσης του Νόμου περί Τύπου. Στην αλλαγή ύφους των εφημερίδων περιλαμβάνεται φυσικά και η πρόσκληση σε όσους κατέχουν θέσεις εξουσίας υπό το προηγούμενο καθεστώς να παραιτηθούν. Καταιγιστική είναι τις επόμενες ημέρες η ειδησεογραφία που περιλαμβάνει στις 26 Ιουλίου¹⁹² το διάγγελμα Καραμανλή με υπενθύμιση του χρέους προς την Κύπρο, την απελευθέρωση κρατουμένων από

¹⁸⁹ Κώστας Πώποτας, «εφημερίδα Ταχυδρόμος, δικτατορία και λογοκρισία», συνέντευξη με την Ελένη Επιδεξίου, Λουξεμβούργο, 15.04.2026.

¹⁹⁰ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 24^{ης} Ιουλίου 1974.

¹⁹¹ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 25^{ης} Ιουλίου 1974.

¹⁹² Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 26^{ης} Ιουλίου 1974.

τα στρατόπεδα και την επιστροφή πολιτικών από το εξωτερικό, την αφαίρεση των εμβλημάτων της χούντας, αλλά και τη διάψευση(!) της παραίτησης Ιωαννίδη, όπως και τις καταγγελίες του Γεωργίου Μαύρου για την αποβίβαση επιπλέον τουρκικών στρατευμάτων στην Κύπρο. Όπως είναι φυσικό και αναμενόμενο η διαχείριση των ειδήσεων έχει μπει σε άλλη κλίμακα που απαιτεί πρακτικά ολόημερη εξοντωτική παρουσία του προσωπικού στους χώρους της εφημερίδας και συνεχή αναδιάρθρωση της ύλης, πράγμα που μαρτυρείται από τη διάσπαση των ομοειδών θεμάτων σε περισσότερα του ενός δημοσιεύματα (βλ. το φύλλο της [27^{ης} Ιουλίου](#)¹⁹³). Η έκδοση αυτή περιλαμβάνει στα σημειώματα και την αυτοκριτική του Συνδέσμου Ελληνικών Βιομηχανιών για τη στάση του στην περίοδο της χούντας. Η κριτική προς την ίδια κατεύθυνση γίνεται πλέον συστηματική, όπως στο φύλλο της [28^{ης} Ιουλίου](#)¹⁹⁴ όπου εκτός από τις πολιτικές ειδήσεις, η εφημερίδα βάλλει ευθέως κατά των τοπικών σκανδάλων και καλεί σε κατάργηση των παχυλών μισθών των εκλεκτών της δικτατορίας υπενθυμίζοντας ότι μερίδα του τύπου είχε αντιταχθεί στη νομοθετική αυτή ρύθμιση. Την ημέρα εκείνη ενθρονίζεται και ο Χριστόδουλος ως Μητροπολίτης Δημητριάδος.

Το γενικό χαοτικό κλίμα αλλά και η αποκατάσταση της ελευθερίας έκφρασης βρίσκουν αντανάκλαση στη νέα διάρθρωση της ύλης (π.χ. στο φύλλο της [2ας Αυγούστου 1974](#)¹⁹⁵), με μεγαλύτερα στοιχεία στους τίτλους, αλλά και καταγγελτικό λόγο, με παράλληλες καθησυχαστικές αναφορές, τόσο για το πολιτειακό και την εφαρμογή του Συντάγματος του 1952, όσο π.χ. στη συνέχιση του φεστιβάλ Επιδαύρου, και την παράταση προθεσμίας για το Φεστιβάλ ελληνικού κινηματογράφου. Στο φύλλο της [4^{ης} Αυγούστου](#)¹⁹⁶ αναρτάται δημόσια για πρώτη φορά φωτογραφία του «αόρατου» δικτάτορα Ιωαννίδη, και αναφορές αλλοδαπών δημοσιευμάτων για το ρόλο των δικτατόρων, ενώ διαπιστώνει κανείς μια σχετική συγκράτηση με αναφορές στις εξελίξεις των διαπραγματεύσεων του Κυπριακού. Σε κλίμα έντονου πολιτικού προβληματισμού, αναζητήσεων για την εξέλιξη του πολιτεύματος και αποκατάστασης της ηγεσίας του δικαστικού σώματος και των απομακρυνθέντων δικαστών εκδίδεται το φύλλο της [6^{ης} Αυγούστου](#).¹⁹⁷ Γεμάτη πολιτικής σημασίας ειδήσεις το φύλλο της εφημερίδας της [11^{ης} Αυγούστου](#),¹⁹⁸ όπου ο Ταχυδρόμος δημοσιοποιεί την ευρύτητα της κυκλοφορίας του, και στο οποίο προφητικά δημοσιεύεται ο χάρτης που προβάλλει

¹⁹³ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 27^{ης} Ιουλίου 1974.

¹⁹⁴ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 28^{ης} Ιουλίου 1974.

¹⁹⁵ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 2^{ας} Αυγούστου 1974.

¹⁹⁶ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 4^{ης} Αυγούστου 1974.

¹⁹⁷ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 6^{ης} Αυγούστου 1974.

¹⁹⁸ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 11^{ης} Αυγούστου 1974.

διεκδικητικά τα όρια του Τουρκοκυπριακού κράτους – όπως αποδείχθηκε εκ των υστέρων. Έτσι στις [14 Αυγούστου](#)¹⁹⁹ το βαρύ κλίμα συναγερμού και αναμονής εξελίξεων στο Κυπριακό καταλαμβάνει το μέγιστο της πρώτης σελίδας ενώ οι παρελθόντες αιρετοί εκδηλώνουν τη δυσαρέσκεια για τη διατήρηση ελέγχου των διορισμένων της χούντας. Το φύλλο της [15^{ης} Αυγούστου](#)²⁰⁰ περιγράφει τα δραματικά γεγονότα του Αττίλα II, του δεύτερου κύματος τουρκικής εισβολής δηλαδή, την αποχώρηση της Ελλάδας από το στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ, σε ένα κλίμα εθνικής σύμπτωσης, το οποίο φυσικά δεν αφήνει περιθώρια για την προβολή της κριτικής θέσης της εφημερίδας, η θέση αυτή γίνεται περισσότερο εμφανής από τις [24 Αυγούστου](#) και έπειτα.²⁰¹

¹⁹⁹ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 14^{ης} Αυγούστου 1974.

²⁰⁰ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 15^{ης} Αυγούστου 1974.

²⁰¹ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 24^{ης} Αυγούστου 1974.

Κεφάλαιο Δ

4. Μεταπολίτευση, περίοδος 1974/1975, σχολιασμός και ιστορικό πλαίσιο

4.1. Η κατάρρευση της δικτατορίας (Ιούλιος 1974)

Η χούντα, ήδη αποδυναμωμένη από εσωτερικές συγκρούσεις και τη διεθνή απομόνωση, κατέρρευσε οριστικά μετά την τουρκική εισβολή στην Κύπρο στις [20 Ιουλίου 1974](#), την οποία προκάλεσε το πραξικόπημα της ΕΟΚΑ Β' με την υποστήριξη της ελληνικής στρατιωτικής κυβέρνησης. Οι αξιωματικοί της δικτατορίας στην Ελλάδα χωρίς καμία πολεμική εμπειρία βρέθηκαν σε αδιέξοδο. Ο συνδυασμός ακραίου εθνικισμού με ακραίο αντικομμουνισμό οδήγησε σε πραξικόπημα εναντίον του Μακαρίου στην Κύπρο και την εισβολή της Τουρκίας. Ελλάδα και Τουρκία βρίσκονται στα πρόθυρα πολεμικής σύρραξης. Κηρύσσεται γενική επιστράτευση η οποία φέρνει στην επιφάνεια την κακή κατάσταση του στρατού μέσα στην επταετία.²⁰² Το καθεστώς αποδείχθηκε ανίκανο να διαχειριστεί την κρίση, γεγονός που επέτεινε την κοινωνική αγανάκτηση. Με πρωτοβουλία του στρατού και –καθοριστικότερα– υπό την επίδραση της κοινωνικής πίεσης, προκρίνεται πολιτική λύση με την επιστροφή του Κωνσταντίνου Καραμανλή από το Παρίσι στις 24 Ιουλίου 1974. Στις 3 τα μεσάνυχτα το αεροπλάνο του προέδρου της Γαλλικής Δημοκρατίας προσγειώνεται στην Αθήνα με τον αυτοεξόριστο έως τότε Κωνσταντίνο Καραμανλή ο οποίος στη συνέχεια ορκίζεται πρωθυπουργός επιχειρώντας να αλλάξει σελίδα στην ελληνική ιστορία εγκαθιδρύοντας μία σύγχρονη κοινοβουλευτική δημοκρατία.²⁰³ Η περίοδος που ακολουθεί ονομάζεται Μεταπολίτευση, αρχικά εύθραυστη αλλά με ισχυρή δυναμική εκδημοκρατισμού. Ως συνέχεια έχουμε μία έντονη πολιτικοποίηση της κοινωνίας. Η έξοδος από τον αυταρχισμό της δικτατορίας δημιούργησε μια έκρηξη πολιτική συμμετοχής με ενεργοποίηση κομμάτων (καθίσταται πλέον νόμιμη η Αριστερά συμπεριλαμβανομένου του ΚΚΕ), άνοιγμα του δημόσιου διαλόγου για ζητήματα ελευθεριών, ανθρωπίνων δικαιωμάτων και εθνικής ταυτότητας. Οι μνήμες καταστολής και η ανάγκη «εξαγνισμού» του πολιτικού συστήματος ενίσχυσαν τη συμμετοχή κυρίως των νέων.²⁰⁴

²⁰² Λιάκος, *Ο ελληνικός 20^{ος} αιώνας*, 399-400.

²⁰³ Στο ίδιο, 401.

²⁰⁴ Στο ίδιο, 409-410.

4.2. Κρίσιμες θεσμικές αλλαγές (1974/1975)

Η διετία 1974/75 περιλαμβάνει θεμελιώδεις μεταρρυθμίσεις, όπως το δημοψήφισμα το Δεκέμβριο του 1974 και στη συνέχεια κατάργηση της βασιλείας και εγκαθίδρυση Προεδρευομένης Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας. Το Σύνταγμα του 1975, υπήρξε ίσως το πιο προοδευτικό στην ως τότε ελληνική ιστορία με κατοχύρωση πολιτικών ελευθεριών, ενίσχυση του κοινοβουλευτισμού και περιορισμό του στρατού στο θεσμικό του ρόλο. Επιπλέον επήλθε ανασύνταξη της παιδείας, της ενημέρωσης, των συνδικάτων και επιστροφή των εξόριστων πολιτικών.²⁰⁵

Ιδιαίτερη σημασία προσέλαβε και ο «Κυπριακός Αύγουστος», ο οποίος λειτούργησε ως κεντρικός άξονας της δημόσιας πολιτικής συζήτησης της περιόδου. Η τραυματική εμπειρία της τουρκικής εισβολής και η σύνδεσή της με το πραξικόπημα της 21ης Απριλίου συνέβαλαν στη διαμόρφωση ενός συλλογικού αιτήματος για «ποτέ ξανά χούντα», συνοδευόμενου από έντονη καχυποψία απέναντι στον πολιτικό ρόλο των Ενόπλων Δυνάμεων.²⁰⁶ Παράλληλα, οι πολιτικές δυνάμεις που επανενεργοποιήθηκαν, ευνόησαν τη σταθεροποίηση του πολιτικού συστήματος γύρω από τους δημοκρατικούς θεσμούς και την υιοθέτηση μιας εξωτερικής πολιτικής που αυτοπροσδιοριζόταν ως πολιτική «εθνικής υπευθυνότητας».²⁰⁷

Η περίοδος 1974/1975 αποτέλεσε μια ιστορική και πολιτική καμπή ευρύτερης σημασίας, η οποία χαρακτηρίστηκε από βαθιές ανασφάλειες και φόβους, αλλά και από μια εξαιρετικά ισχυρή δημοκρατική δυναμική, με ευρωπαϊκό προσανατολισμό και συνταγματικό φιλελευθερισμό. Συνιστά, υπό αυτή την έννοια, μια καίρια στιγμή «επανεκκίνησης» του ελληνικού πολιτικού βίου, η οποία επηρέασε καθοριστικά τη φυσιογνωμία της Μεταπολίτευσης και τη μετέπειτα εξέλιξη του κομματικού και θεσμικού συστήματος.²⁰⁸

²⁰⁵ Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος, «Πολιτική Μεταπολίτευση (1974–75): οι μήνες της τομής», *Ψηφιακές Εκθέσεις*, στο τηλεοπτικό ένητο *ΤΕΧΝΕΣ*, επιμέλεια Ματίνα Καλτάκη, ΕΡΤ, 2024

[Πολιτική Μεταπολίτευση \(1974-75\): οι μήνες της τομής - exhibitions.nlg.gr](https://exhibitions.nlg.gr) (πρόσβαση Μάρτιος 2026)

²⁰⁶ Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, *Η ελληνική εξωτερική πολιτική, 1945–1981* (Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 2004), 201–205.

²⁰⁷ Ευάγγελος Βενιζέλος, *Το Σύνταγμα και η κρίση* (Αθήνα: Πατάκης, 2013), 45–47.

²⁰⁸ Γιώργος Κασσιμάτης, «Η μεταβίβαση στη Δημοκρατία και το Σύνταγμα του 1975», στο *30 χρόνια από το Σύνταγμα του 1975. Τα ελληνικά Συντάγματα από το Ρήγα έως σήμερα* (Αθήνα: Βουλή των Ελλήνων, 2004), 1–2.

4.3. Στάση του Τύπου και ειδικότερα της εφημερίδας *Ταχυδρόμος* την περίοδο 1974/1975

Η κατάρρευση της δικτατορίας τον Ιούλιο του 1974 και η μετάβαση στη δημοκρατία έβγαλε τη χώρα από μια μακρά περίοδο πολιτικής αστάθειας και εγκαινίασε για τον Τύπο μια περίοδο «δημοσιογραφικής άνοιξης».²⁰⁹ Κατά τη διάρκεια τέτοιων πολιτικών αλλαγών, οι εφημερίδες λειτουργούν ως κρίσιμοι μεσολαβητές που επαναπροσδιορίζουν τη συλλογική μνήμη και καθορίζουν ποια γεγονότα θεωρούνται «ιστορικά σημαντικά». Τίθενται ξανά σε κυκλοφορία αθηναϊκές εφημερίδες που είχαν παύσει να κυκλοφορούν κατά την περίοδο της δικτατορίας 1967/1974, όπως η *Καθημερινή* και η *Αυγή* ενώ νέες, όπως η *Ελευθεροτυπία*, έκαναν την εμφάνισή τους. Άλλες εφημερίδες που εκδίδονταν κατά τη διάρκεια της δικτατορίας συνέχισαν την κυκλοφορία τους, όπως *Το Βήμα* και ο *Ελεύθερος Κόσμος* – ο τελευταίος διατηρώντας της υποστήριξη των θέσεων της χούντας.²¹⁰

Το γενικό πρότυπο που παρατηρήθηκε στην κάλυψη του ελληνικού Τύπου κατά τη μετάβαση ήταν μια άμεση αλλαγή στάσης. Πριν από τη μετάβαση, ο τόνος ήταν συμμορφωτικός και ιδεολογικά ευθυγραμμισμένος με το προηγούμενο καθεστώς. Μετά την αλλαγή, ο τόνος θα γινόταν κριτικός και αναστοχαστικός, υποδεικνύοντας μετατόπιση της νομιμοποίησης. Η μετατόπιση περιλάμβανε την «επανεμφάνιση απαγορευμένων εννοιών» στο δημόσιο λόγο. Συγκεκριμένα, έννοιες όπως «δημοκρατία», «λαϊκή συμμετοχή» θα επανεμφανίζονταν στο περιεχόμενο των εφημερίδων. Το λεξιλόγιο μετατοπίστηκε από τους «ευφημισμούς, τη λογοκρισία και τους κώδικες» που χρησιμοποιούνταν κατά την προ-μεταβατική περίοδο σε «άμεση ονοματοδοσία και αποκαλύψεις», σηματοδοτώντας την εμφάνιση μιας νέας ιστορικής «αλήθειας». Το εθνικό αφήγημα επαναπροσδιορίστηκε ώστε να επικεντρώνεται γύρω από την αποκατάσταση του κοινοβουλευτισμού και αργότερα την ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα.²¹¹

²⁰⁹ Σπυρίδων-Εμμανουήλ Λυγκούρης και Αρτεμισία Αθανασίου, «Μεταπολίτευση, Τύπος και η εικόνα του Γερμανού στο δημόσιο λόγο: το παράδειγμα των “μαύρων επετείων”», στο *20ός Αιώνας: Ιστορική, Κοινωνική και Πολιτική Επιθεώρηση* <https://eikostosaionas.gr/article/metapolitefsi-typos-kai-i-eikona-tou-germanou-sto-dimosio-logo-to-paradeigma-ton-mavron-epeteion/> (πρόσβαση Μάρτιος 2026)

²¹⁰ Λυγκούρης και Αθανασίου, «Μεταπολίτευση, Τύπος και η εικόνα του Γερμανού στο δημόσιο λόγο».

²¹¹ Κωνσταντίνος Τσουκαλάς, *Κράτος, κοινωνία, εργασία στη μεταπολεμική Ελλάδα* (Αθήνα: Θεμέλιο, 1989), 310–315.

Η μελέτη του Ταχυδρόμου στοχεύει ειδικά στην ανάδειξη των μεταπτώσεων στάσης και των ιδεολογικών ανακατατάξεων του Τύπου κατά τη διάρκεια αυτής της εποχής. Με βάση το πλαίσιο ανάλυσης της συμπεριφοράς του Τύπου κατά τη Μεταπολίτευση στην Ελλάδα, η συντακτική μετατόπιση της εφημερίδας περιλάμβανε αρκετά βασικά στοιχεία όπως μετατόπιση ύφους και τόνου, από «συμμόρφωση» σε «κριτική».²¹² Η έννοια της «θεσμικής επιβίωσης» (*institutional survival*) προτείνεται να χρησιμοποιηθεί ως ερμηνευτικό πλαίσιο για την κατανόηση των μετατοπίσεων στη στάση μιας εφημερίδας, ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια περιόδων πολιτικής μετάβασης,²¹³ στην περίπτωση του Ταχυδρόμου για την προσαρμογή της εφημερίδας στην περίοδο της χούντας, αλλά και την γρήγορη ανάκτηση της παραδοσιακής της στάσης μετά την κατάρρευση της τελευταίας.

Η δημοσιογραφική μετατόπιση συνετέλεσε ώστε και η εφημερίδα Ταχυδρόμος να συμμετέχει ενεργά στη συγκρότηση του νέου μεταπολιτευτικού «δημοκρατικού παραδείγματος», λειτουργώντας ως φορέας ιστορικής επανερμηνείας. Στα φύλλα του 1974/1975 μπορεί να δει κανείς πώς η τοπική κοινωνία του Βόλου αντιμετώπιζε την πολιτική αλλαγή μετά τη δικτατορία. Η εφημερίδα κάλυψε εθνικά γεγονότα όπως η επιστροφή Καραμανλή, το τέλος της δικτατορίας και οι πρώτες ελεύθερες εκλογές (Νοέμβριος 1974), διερευνώντας αν επικρατούσε κλίμα ενθουσιασμού, φόβου ή συγκρατημένης αισιοδοξίας.²¹⁴

4.1.1. Η επαναδιατύπωση των θέσεων του Ταχυδρόμου την περίοδο 1974/1975

Όπως προαναφέρθηκε η Μεταπολίτευση (1974) συνιστά κομβικό σημείο στη νεότερη ελληνική ιστορία, καθώς σηματοδοτεί τη μετάβαση από το αυταρχικό καθεστώς της δικτατορίας των Συνταγματαρχών σε ένα δημοκρατικό πολίτευμα με θεσμοθετημένες πολιτικές ελευθερίες. Κεντρικό ρόλο στη διαδικασία αυτή διαδραμάτισε ο Τύπος, τόσο σε εθνικό όσο και σε τοπικό επίπεδο. Η εφημερίδα Ταχυδρόμος του Βόλου αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα της λειτουργίας του τοπικού Τύπου ως φορέα πολιτικής ενημέρωσης και δημόσιου διαλόγου στη νέα δημοκρατική συγκυρία.

²¹² Daniel C. Hallin and Paolo Mancini, *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics* (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), 67–75.

²¹³ Douglass C. North, *Institutions, Institutional Change and Economic Performance* (Cambridge: Cambridge University Press, 1990), 3–10.

[https://epistemh.pbworks.com/f/8.%20Institutions Institutional Change and Economic Performance.pdf](https://epistemh.pbworks.com/f/8.%20Institutions%20Institutional%20Change%20and%20Economic%20Performance.pdf) (πρόσβαση Μάρτιος 2026)

²¹⁴ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλα Νοεμβρίου 1974.

Κατά την περίοδο της δικτατορίας (1967/1974), ο Ταχυδρόμος λειτουργούσε υπό καθεστώς προληπτικής λογοκρισίας, όπως και το σύνολο του ελληνικού Τύπου. Η δυνατότητα άσκησης πολιτικής κριτικής ήταν περιορισμένη και η ειδησεογραφία ελεγχόταν από κρατικούς μηχανισμούς. Η κατάρρευση του καθεστώτος τον Ιούλιο του 1974 δημιούργησε συνθήκες ριζικού μετασχηματισμού του δημοσιογραφικού λόγου.²¹⁵ Έτσι, στα φύλλα του φθινοπώρου του 1974 παρατηρείται μετατόπιση της θεματολογίας προς τις πολιτικές εξελίξεις, όπως η επανεμφάνιση των κομμάτων, η συζήτηση για το νέο Σύνταγμα και οι δημόσιες πολιτικές συγκεντρώσεις στον Βόλο. Ο Ταχυδρόμος καλύπτει τις εξελίξεις αυτές, λειτουργώντας ως μεσολαβητής μεταξύ της κεντρικής πολιτικής σκηνής και της τοπικής κοινωνίας.

Από τον Σεπτέμβριο του 1974, αναπτύσσεται σταδιακά η αίσθηση αποκατάστασης της Δημοκρατίας μαζί με τις ενέργειες που οδηγούν στην «αποχουντοποίηση». Η εφημερίδα μπαίνει πλέον σε ρυθμούς κανονικότητας, που επιβεβαιώνεται από την εξαιρετικά υψηλή κυκλοφορία της, καθώς το αναγνωστικό κοινό αναγνωρίζει ότι η εφημερίδα λειτουργεί πλέον δημοκρατικά και χωρίς περιορισμούς.

Σύμφωνα με τον Μάκη Μπαλλή «...με τη Μεταπολίτευση ανάσανε όλος ο Τύπος και φυσικά και ο Ταχυδρόμος, μπορούσαν να γράφονται πλέον τα ρεπορτάζ ελεύθερα, υπήρχε ένα διαφορετικό κλίμα, υπήρχε στην κοινωνία ένα διαφορετικό κλίμα ανάτασης, ελπίδας ότι τελειώσαμε από τα χειρότερα... οι δημοκρατικές εφημερίδες, όπως ο Ταχυδρόμος έδωσαν ελεύθερα τον δημοκρατικό τους τόνο... ο Ταχυδρόμος ήταν πρώτη σε κυκλοφορία σε περιφερειακό Τύπο ενώ υπήρξαν εποχές που συναγωνιζόταν σε κυκλοφορία μεγάλες αθηναϊκές εφημερίδες... είχε διείσδυση στην κοινωνία και ανεβασμένες πωλήσεις...είχε στιβαρή και σοβαρή δημοσιογραφία και την εμπιστευόταν ο κόσμος...».²¹⁶

Ο Χριστόδουλος Σπανός αναφέρεται επίσης στην κυκλοφορία του Ταχυδρόμου «... είχαμε κυκλοφορία την Κυριακή γύρω στις εντεκάμιση χιλιάδες φύλλα με μέσο όρο οκτώμιση με εννέα χιλιάδες φύλλα... είχε περισσότερη κυκλοφορία από πολλές αθηναϊκές εφημερίδες...».²¹⁷

²¹⁵ Γιώργος Κασσιμάτης, *Συνταγματική Ιστορία της Ελλάδας (1967–1975)* (Αθήνα: Σάκκουλας, 1984), 112–140.

²¹⁶ Μάκης Μπαλλής, «εφημερίδα Ταχυδρόμος, περίοδος 1973/1975», συνέντευξη με την Ελένη Επιδεξίου, εφημερίδα Ταχυδρόμος, 31.10.2025.

²¹⁷ Χριστόδουλος Σπανός, «εφημερίδα Ταχυδρόμος, περίοδος 1973/1975», συνέντευξη με την Ελένη Επιδεξίου, εφημερίδα Ταχυδρόμος, 31.10.2025.

Στο φύλλο της [1^{ης} Σεπτεμβρίου 1974](#),²¹⁸ με πηχυαίο πρωτοσέλιδο τίτλο, χαιρετίζεται η πρώτη πολιτική συγκέντρωση του Κωνσταντίνου Καραμανλή που χαρακτηρίζεται «Επίδειξις ισχύος της Δημοκρατίας». Ταυτόχρονα χαιρετίζεται η αποχώρηση από το ΝΑΤΟ, αλλά και η στήριξη της Ελλάδας από την ΕΟΚ. Στο τοπικό επίπεδο δίνεται έμφαση στην καθαίρεση της πλάκας που φέρει τα ονόματα των δοτών δημάρχων του Βόλου και χαιρετίζεται η παραίτηση του Δημάρχου και των δημοτικών συμβούλων. Εκτεταμένη εσωτερική αναφορά υπάρχει για τον συνταγματάρχη Οπρόπουλο, βασανισμένο από τους χουντικούς μηχανισμούς.

Στις [3 Σεπτεμβρίου](#)²¹⁹ εγείρεται πλέον το θέμα της διενέργειας βουλευτικών εκλογών. Παράλληλα, γίνεται αναφορά στην ίδρυση κόμματος από τον Ανδρέα Παπανδρέου. Ταυτόχρονα, η αντιπολίτευση εξαπολύει πολιτικές επιθέσεις με αφορμή τη συγκέντρωση της κυβερνητικής παράταξης στη Θεσσαλονίκη. Έκταση έχει και η είδηση για την παραπομπή της συζύγου του δικτάτορα Παπαδόπουλου.

Στις [4 Σεπτεμβρίου](#)²²⁰ η εφημερίδα φιλοξενεί τις ειδήσεις για τη δραστηριότητα ανασυγκρότησης των κομμάτων της Ένωσης Κέντρου αφενός, με την οποία η εφημερίδα διατηρεί ιστορικά δεσμούς, και βεβαίως την είδηση της εξαγγελίας ίδρυσης νέου κόμματος από τον Ανδρέα Παπανδρέου υπό τον τίτλον «Πανελλήνιον Σοσιαλιστικόν Κίνημα». Στις [5 Σεπτεμβρίου](#),²²¹ κεντρικό ζήτημα είναι η πίεση των κομμάτων προς την κυβέρνηση προκειμένου να προηγηθεί κάθαρση πριν τη διενέργεια εκλογών με τιμωρία των ανθρώπων της χούντας, ενώ επιβεβαιώνεται η ποινική δίωξη κατά της Δέσποινας Παπαδοπούλου. Σε μικρότερη έκταση δίνεται η είδηση για την αναχώρηση του Υπουργού Εξωτερικών Γεωργίου Μαύρου στις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες για την επανασύνδεση με την Κοινή Αγορά.

Στις [8 Σεπτεμβρίου](#)²²² τονίζεται η ακόμη επικρατούσα αβεβαιότητα, με αίτημα την επιτάχυνση της ομαλοποίησης των πολιτικών συνθηκών στην Ελλάδα. Χαρακτηριστικό δείγμα της ατμόσφαιρας και της γενικότερης πολιτικής στάσης είναι βεβαίως και ο εμπλουτισμός και η αλλαγή δομής των εσωτερικών σελίδων της εφημερίδας με δημοσιεύσεις που αποτυπώνουν την στάση της. Μαρτυρία της νέας προσέγγισης είναι η δημοσίευση που αναφέρεται στη φιλομογαφία του Γκοντάρ και τη δήλωσή του ότι «ο φασισμός πρέπει να περάσει και θα

²¹⁸ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 1^{ης} Σεπτεμβρίου 1974.

²¹⁹ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 3^{ης} Σεπτεμβρίου 1974.

²²⁰ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 4^{ης} Σεπτεμβρίου 1974.

²²¹ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 5^{ης} Σεπτεμβρίου 1974.

²²² Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 8^{ης} Σεπτεμβρίου 1974.

περάσει όπως το ιστιοφόρο, οι μίνι φούστες, το ροκ». Φιλοξενούνται οι αποκαλύψεις για τους τόπους όπου βασανίστηκαν οι αγωνιστές εναντίον της δικτατορίας. Δίνεται επίσης χώρος στις μοχλεύσεις για τη στελέχωση των πολιτικών κομμάτων, με την αναφορά στην προσχώρηση του Αλέξανδρου Παναγούλη στην Ένωση Κέντρου.

Στις [11 Σεπτεμβρίου](#)²²³ δίνεται έμφαση στις ανακρίσεις για τα αιματηρά γεγονότα του Πολυτεχνείου και τις καταθέσεις των γονιών. Δεύτερη κατά σειρά είδηση αποτελεί η συνέντευξη του υφυπουργού Λαμπρία, για την προοπτική διενέργειας εκλογών και τις προθέσεις του Πρωθυπουργού. Οι ειδησεογραφία διανθίζεται με αναφορά για την παρουσία του υπουργού της χούντας Μίχαλου στην Αθήνα, την ανάκριση της Δέσποινας Παπαδοπούλου και τη μήνυση που δικηγόρος Λαρίσης κατέθεσε εναντίον αρθρογράφου αθηναϊκής εφημερίδας για άρθρα του περί δικτατορίας. Στο κλίμα της εποχής, ειδήσεις στις εσωτερικές σελίδες επικεντρώνουν στην παρουσία πρακτόρων της CIA στην Ελλάδα. Αλλά και υπάρχει αναφορά στην δραστηριότητα της Δέσποινας Παπαδοπούλου και στα 5 «παλατάκια» του Παπαδόπουλου τα οποία διέθεσε για «τη Δέσποινα, τους γαμπρούς του και το σόι».

Στις [18 Σεπτεμβρίου](#)²²⁴ γίνεται σαφές πλέον ότι η χώρα θα προχωρήσει με τις εκλογές και θα μπει σε προεκλογική περίοδο. Την ίδια στιγμή επιβεβαιώνεται η μήνυση εναντίον των Παπαδόπουλου, Οδυσσέα Αγγελή, Μαρκεζίνη και άλλων υπουργών για τα γεγονότα του Πολυτεχνείου. Στο ίδιο φύλλο γίνεται αναφορά για την καθυστέρηση της έναρξης λειτουργίας του εργοστασίου της «Πεζώ-Ρενώ» στο Βόλο.

Δύο μέρες μετά στις [20 Σεπτεμβρίου](#)²²⁵ ανακοινώνεται και επίσημα η έγκριση και δημοσίευση του εκλογικού νομοσχεδίου με πρόβλεψη 300 βουλευτών και αναφορά στην οργάνωση της διάθεσης των εδρών. Αναφορά γίνεται και στις δηλώσεις του Μαύρου για την κατάρρευση του φασιστικού καθεστώτος. Στις εσωτερικές σελίδες αναλύεται πώς ο Ιωαννίδης ανέτρεψε το παλιό αφεντικό του και μνημονεύεται η αυτοπυρπόληση του Κώστα Γεωργάκη σαν αντίδραση προς τη χούντα.

Στις [22 Σεπτεμβρίου](#)²²⁶ η χώρα μπαίνει επίσημα πλέον σε προεκλογική περίοδο, συζητούνται οι συνεργασίες των κομμάτων, επιβεβαιώνεται η θέση σε αργία των βασανιστών και άλλων

²²³ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 1974.

²²⁴ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 18^{ης} Σεπτεμβρίου 1974.

²²⁵ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 20^{ης} Σεπτεμβρίου 1974.

²²⁶ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 22^{ας} Σεπτεμβρίου 1974.

εμπλεκόμενων σε έκνομες ενέργειες κατά τη διάρκεια της χούντας, και επιβεβαιώνεται η είδηση της νομιμοποίησης του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδος (ΚΚΕ). Σε τοπικό επίπεδο η αποχουντοποίηση ξεκινά με τον ορισμό του πρωτοδίκη Χρήστου Τσιάμη ως δημάρχου Βόλου.

Στις [25 Σεπτεμβρίου](#)²²⁷ η κεντρική είδηση αναφέρεται τις αντιδράσεις για την επίσπευση των εκλογών με τα αιτήματα ανασχηματισμού της κυβέρνησης, ενώ στο πλαίσιο της αποχουντοποίησης μπαίνουν σε διαθεσιμότητα οι υπουργοί και υφυπουργοί της επταετίας και επαναφέρονται οι αιρετές διοικήσεις στους γεωργικούς συνεταιρισμούς. Η εκλογική κινητικότητα και ασάφεια τονίζεται στις [26 Σεπτεμβρίου](#)²²⁸ καθώς δεν έχει ανακοινωθεί ακόμη η ημερομηνία των εκλογών, ενώ η Ένωση Κέντρου επιταχύνει την οργάνωσή της με την εκλογή προσωρινής επιτροπής.

Στις [29 Σεπτεμβρίου](#)²²⁹ τονίζεται η κινητοποίηση όλων των πολιτικών σχηματισμών με κυρίως αναφορά στην ίδρυση του κόμματος «Νέα Δημοκρατία». Παράλληλα μεταφέρεται στον αναγνώστη η αναδιοργάνωση της Ένωσης Κέντρου και δημοσιεύεται ανακοίνωση συνεργασίας ΕΔΑ-ΚΚΕ «εξωτερικού».

Την [1^η Οκτωβρίου](#)²³⁰ εξαγγέλλεται εν τέλει η ημερομηνία διεξαγωγής εκλογών με προοπτική έναρξης της προεκλογικής περιόδου την επερχόμενη εβδομάδα. Η «Νέα Δημοκρατία» θεσπίζει τον κανονισμό της, η «Ένωση Κέντρου» επικρίνει τις εξαγγελίες της Νέας Δημοκρατίας, και στο πλαίσιο της αποχουντοποίησης δάσκαλοι διορίζονται προσωρινά πρόεδροι κοινοτήτων του νομού Μαγνησίας.

Στις [3 Οκτωβρίου](#)²³¹ δημοσιεύεται η είδηση της οριστικής ημερομηνίας των εκλογών που προσδιορίζεται την 17^η Νοεμβρίου - οι οποίες θα ακολουθηθούν από το δημοψήφισμα για το πολιτειακό το αργότερο μέχρι την 2^η Ιανουαρίου. Στις [4 Οκτωβρίου](#)²³² λοιπόν ανακοινώνεται ανασχηματισμός της κυβέρνησης, ουσιαστικά ο διορισμός υπηρεσιακής κυβέρνησης, και αρχίζει ο προεκλογικός αγώνας. Ο Ανδρέας Παπανδρέου με ανακοινώσεις του καταγγέλλει

²²⁷ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 25^{ης} Σεπτεμβρίου 1974.

²²⁸ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 26^{ης} Σεπτεμβρίου 1974

²²⁹ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 29^{ης} Σεπτεμβρίου 1974.

²³⁰ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 1^{ης} Οκτωβρίου 1974.

²³¹ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 3^{ης} Οκτωβρίου 1974.

²³² Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 4^{ης} Οκτωβρίου 1974.

ότι ο διαχωρισμός δημοψηφίσματος/εκλογών αποσκοπεί σε επαναφορά της μοναρχίας. Την ίδια μέρα απαγορεύεται η έξοδος από τη χώρα του ενεχόμενου σε πολλά σκάνδαλα Ασλανίδη, ο οποίος κατηγορείται σε βαθμό κακουργήματος, ενώ αναγγέλλεται η προσαγωγή στον εισαγγελέα του δικτάτορα Παπαδόπουλου. Την [Κυριακή 6 Οκτωβρίου](#)²³³ δημοσιεύεται η αναμονή παραίτησης της κυβέρνησης, ενώ αρχίζει και η συζήτηση για την πολιτική κίνηση στο Βόλο και τη Θεσσαλία. Ανακοινώνεται επίσης η πρώτη συνεδρίαση του αιρετού δημοτικού συμβουλίου. Η μέρα αυτή είναι σημαντική για τον Ταχυδρόμο καθώς συμπίπτει με τη 10^η επέτειο από το θάνατο του Αλέξανδρου Μέρου. Έτσι στις [10 Οκτωβρίου](#)²³⁴ αντικείμενο συζήτησης είναι αν θα παραιτηθεί ο Γεώργιος Μαύρος από την υπηρεσιακή κυβέρνηση για να ασχοληθεί με τον προεκλογικό αγώνα. Αίρεται παράλληλα ο στρατιωτικός νόμος με εξαίρεση τις ακριτικές περιοχές. Αναπτύσσεται επίσης στις στήλες της εφημερίδας με λεπτομέρειες η προεκλογική κίνηση στη Μαγνησία και τη Θεσσαλία.

Την [Παρασκευή 11 Οκτωβρίου](#)²³⁵ ανακοινώνονται πέντε πολιτικοί σχηματισμοί, και συζητείται η τοπική πολιτική κίνηση. Όπως και προηγουμένως με άλλους πολιτικούς χώρους, αναγγέλθηκε η ενοποίηση του ΠΑΣΟΚ με την Δημοκρατική Άμυνα. Την [Τετάρτη 16 Οκτωβρίου](#)²³⁶ παραιτείται τελικώς ο Γεώργιος Μαύρος για να ηγηθεί της προεκλογικής εκστρατείας της Ένωσης Κέντρου Νέων Δυνάμεων (ΕΚΝΔ), ενώ αναπτύσσεται διακομματική κίνηση για αποφυγή της οξύτητας και την επίτευξη συμφωνίας για ήπιες εκλογές. Δημοσίευμα αναφέρει ότι αναμένεται η έκδοση του πορίσματος για τα γεγονότα του Πολυτεχνείου, ενώ ταυτόχρονα αποκαλύπτεται ότι υπήρξαν κρούσματα απειθαρχίας ανδρών των ΛΟΚ τη νύχτα της σφαγής στο Πολυτεχνείο.

Την [Κυριακή 20 Οκτωβρίου](#)²³⁷ η εφημερίδα δίνει εκτεταμένη κάλυψη στο πρόγραμμα της Ενώσεως Κέντρου Νέων Δυνάμεων, ενώ ανακοινώνεται η ημερομηνία δημοσιοποίησης των συνδυασμών του σχηματισμού. Την [Τρίτη 22 Οκτωβρίου](#)²³⁸ κεντρική είδηση αποτελεί η παραπομπή των Παπαδόπουλου, Ιωαννίδη, Ρουφογάλη και Ζαγοριανάκου για τη σφαγή του Πολυτεχνείου. Στο προεκλογικό επίπεδο αναλύονται οι περιοδείες των ηγετών και η ομιλία

²³³ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 6^{ης} Οκτωβρίου 1974.

²³⁴ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 10^{ης} Οκτωβρίου 1974.

²³⁵ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 11^{ης} Οκτωβρίου 1974.

²³⁶ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 16^{ης} Οκτωβρίου 1974.

²³⁷ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 20^{ης} Οκτωβρίου 1974.

²³⁸ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 22^{ας} Οκτωβρίου 1974.

του Ανδρέα Παπανδρέου ενώπιον μεγάλης συγκέντρωσης. Στις [27 Οκτωβρίου](#)²³⁹ εντείνεται η μήνις κατά των πρωταίων την επταετίας, με δηλώσεις του Καραμανλή προς τους αξιωματικούς, την ίδια στιγμή που τίθεται σε αυστηρό περιορισμό ο Ιωαννίδης ο οποίος τραυματίστηκε στο πόδι από πυροβολισμό όταν επιχείρησε να φύγει κρυφά από το σπίτι του. Την ίδια μέρα η Ενωμένη Αριστερά δίνει τη διακήρυξη των θέσεων της.

Στις [29 Οκτωβρίου](#)²⁴⁰ η εφημερίδα δίνει στίγμα της πολιτικής της θέσης με τον τρόπο που παρουσιάζει τις προεκλογικές κινητοποιήσεις, αφιερώνοντας τον κεντρικό τίτλο και μια αυτόνομη είδηση στις συγκεντρώσεις του αρχηγού της ΕΚΝΔ στα Ιωάννινα. Αυτόνομη είδηση αποτελεί ο λόγος του Ιωάννη Πεσμαζόγλου για τις θέσεις της ΕΚΝΔ. Αναφορά γίνεται επίσης στην τριήμερη περιοδεία του Ανδρέα Παπανδρέου στο Ηράκλειο και τα Χανιά, και κατόπιν στο λόγο του Κωνσταντίνου Καραμανλή ενώπιον συγκεντρώσεως στη Θεσσαλονίκη. Η εφημερίδα δημοσιεύει εξάλλου κατάλογο των βουλευτών επικρατείας ΕΚΝΔ και ΠΑΣΟΚ. Στις [30 Οκτωβρίου](#)²⁴¹ η εφημερίδα επικεντρώνει στην προεκλογική κίνηση με κύρια είδηση την αναμενόμενη ομιλία του Γεώργιου Μαύρου στο Βόλο, την τηλεοπτική εμφάνιση του Ανδρέα Παπανδρέου και τη διακήρυξη των υποψηφίων της Ενωμένης Αριστεράς. Την επομένη, [31 Οκτωβρίου](#),²⁴² η εφημερίδα καλύπτει εκτεταμένα την ομιλία του αρχηγού της ΕΚΝΔ, ενώ ξενίζει η είδηση για την εξαφάνιση του αόρατου δικτάτορα Δημητρίου Ιωαννίδη που ευρίσκονταν σε κατ' οίκον περιορισμό. Η ανοιχτή πλέον υποστήριξη της ΕΚΝΔ από πλευράς εφημερίδας ερμηνεύεται βεβαίως από την υποψηφιότητα του διευθυντή της εφημερίδας Θανάση Πώποτα, ο οποίος πολιτεύεται με το κόμμα αυτό και του οποίου διαφημιστικές προβολές εμφανίζονται πέραν της ειδησεογραφικής κάλυψης των εκδηλώσεων και λόγων του.

Ιδιαίτερη σημασία παρουσιάζουν τα φύλλα του Δεκεμβρίου 1974, κατά την περίοδο του δημοψηφίσματος για το πολιτειακό ζήτημα, όπου δημοσιεύονται ρεπορτάζ για τις τοπικές συγκεντρώσεις και παρουσιάζονται οι θέσεις των αντιμαχόμενων παρατάξεων.²⁴³ Παράλληλα, στα φύλλα των αρχών του 1975 καταγράφονται εργατικές κινητοποιήσεις και συνδικαλιστικές δραστηριότητες στη βιομηχανική περιοχή του Βόλου, γεγονός που κατά την περίοδο της

²³⁹ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 27^{ης} Οκτωβρίου 1974.

²⁴⁰ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 29^{ης} Οκτωβρίου 1974.

²⁴¹ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 30^{ης} Οκτωβρίου 1974.

²⁴² Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 31^{ης} Οκτωβρίου 1974.

²⁴³ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλα Δεκεμβρίου 1974.

δικτατορίας είτε αποσιωπούνταν είτε παρουσιαζόταν αποπολιτικοποιημένα.²⁴⁴ Η μεταβολή αυτή υποδηλώνει ότι ο Ταχυδρόμος αρχίζει να λειτουργεί ως διάυλος κοινωνικής έκφρασης και όχι απλώς ως φορέας διοικητικής πληροφόρησης.

Στον τομέα της αρθρογραφίας παρατηρείται η εμφάνιση αξιολογικού λόγου σχετικά με το παρελθόν καθεστώς και η ανάδειξη της ανάγκης «δημοκρατικής ομαλότητας» και «πολιτικής ανασυγκρότησης». Ο νέος αυτός δημόσιος λόγος εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο εκδημοκρατισμού των μέσων ενημέρωσης κατά τη Μεταπολίτευση. Ο τοπικός Τύπος, μέσα από τη συγκεκριμένη περίπτωση του Ταχυδρόμου, συμβάλλει στη διαδικασία πολιτικής κοινωνικοποίησης των πολιτών και στη συγκρότηση τοπικού δημόσιου χώρου.

Ο Ταχυδρόμος είχε ήδη παράδοση κάλυψης πολιτικών και κοινωνικών θεμάτων πριν τη δικτατορία (π.χ. πολιτικές ειδήσεις, διεθνή θέματα, εργατικά ζητήματα). Το 1975 δεν ξεκινά από το μηδέν, αλλά μετασχηματίζει το περιεχόμενο σε πιο ελεύθερη και πολυφωνική κατεύθυνση. Δίνει μεγαλύτερο βάρος σε τοπικά ζητήματα (οικονομία του Βόλου, βιομηχανία, αγροτική παραγωγή). Κατά τη μεταπολιτευτική περίοδο, αναλαμβάνει την ανάδειξη των εθνικών πολιτικών εξελίξεων (Σύνταγμα 1975, δημοψήφισμα, κομματική ανασυγκρότηση) και των τοπικών κοινωνικών και οικονομικών ζητημάτων, λειτουργώντας ως σύνδεσμος μεταξύ της κοινωνίας του Βόλου και των πολιτικών μεταβολών της χώρας. Παράλληλα, προβάλλει ζητήματα τοπικής ανάπτυξης, κοινωνικά αιτήματα και τις διεκδικήσεις επαγγελματικών και κοινωνικών ομάδων, αντανακλώντας τις ανάγκες της τοπικής κοινωνίας.

Όπως προαναφέρθηκε το 1975 είναι χρονιά σταθεροποίησης και πολιτικής αποκρυστάλλωσης. Το αρχικό κλίμα ομοψυχίας που χαρακτήριζε την αρχή της Μεταπολίτευσης τεμνόταν πλέον από την προσπάθεια του κάθε κόμματος να αυτοπροσδιοριστεί πολιτικά, πράγμα που ακολουθούσαν και οι εφημερίδες όπως και ο Ταχυδρόμος. Έτσι στο φύλλο της [3ης Ιανουαρίου 1975](#)²⁴⁵ το κεντρικό θέμα της εφημερίδας είναι η συνταγματική μεταβολή και η συζήτηση για τις πολιτικές θέσεις των κομμάτων και της κυβέρνησης. Σε δεύτερο θέμα τοποθετείται η σύγκρουση μεταξύ των «μεγάλων» και των «μικρών» της χούντας στην προσπάθεια των τελευταίων να αποσείσουν τις ευθύνες τους για την περίοδο της δικτατορίας. Ταυτόχρονα διαπιστώνει κανείς την επιστροφή της θεματολογίας στην καθημερινότητα με αναφορές π.χ.

²⁴⁴ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλα Ιανουαρίου–Φεβρουαρίου 1975.

²⁴⁵ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 3^{ης} Ιανουαρίου 1975.

στις επιπτώσεις της κακοκαιρίας αλλά και τον σχολιασμό στην καθιερωμένη πλέον στήλη «Σημειώματα» των τοπικών ζητημάτων. Σταδιακά βεβαίως αναζωπυρώνεται το ζήτημα της δίωξης των χουντικών υπευθύνων της επταετίας. Στο φύλλο της [15ης Ιανουαρίου 1975](#)²⁴⁶ κεντρικό θέμα αποτελεί η φυλάκιση του Δ. Ιωαννίδη και οι αναμενόμενες απολογίες των υπολοίπων χουντικών, των επονομαζόμενων «εξορίστων της Κέας» καθώς έχουν εκτοπιστεί στο νησί αυτό, ενώ διατυπώνεται σε δεύτερη θέση η ανησυχία για το χρόνο παραγραφής των εγκλημάτων της χούντας. Φιλοξενούνται επίσης στοιχεία για το φόνο γυναίκας που προέρχονταν από την περιοχή τη νύχτα της 21^{ης} Απριλίου είδηση που η εφημερίδα είχε αποκαλύψει τον Νοέμβριο του 1974. Ταυτόχρονα η εφημερίδα αναφέρεται στις προσφυγές δικαστικών που είχαν υπηρετήσει τη χούντα και υποβιβάστηκαν μετά τη Μεταπολίτευση. Στις [18 Ιανουαρίου 1975](#)²⁴⁷ το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στο Κυπριακό και τα επεισόδια στην Κύπρο και Αθήνα κατά των Αγγλικών πρεσβειών. Δημοσιεύεται επίσης το ψήφισμα της Βουλής για τη δίωξη των κινηματιών. Σε μικρό μονόστηλο γίνεται γνωστή η αφαίρεση του «πουλιού» από τα πηλήκια των τελωνειακών.

Το νέο ύφος στην ειδησεογραφία διαπιστώνει κανείς και μέσα από τη σελιδοποίηση της εφημερίδας, το «κασέ», που για παράδειγμα στο φύλλο της [19ης Φεβρουαρίου 1975](#)²⁴⁸ πέρα από το κεντρικό θέμα της έναρξης της συζήτησης για το Κυπριακό ενώπιον του Συμβουλίου ασφαλείας του ΟΗΕ, η ύλη κατανέμεται σε ισομήκη περίπου δίστηλα αριστερά και δεξιά που παραθέτουν ειδήσεις τοπικού χαρακτήρα αλλά και τις ανακρίσεις των βασανιστών της χούντας, τις αποζημιώσεις επιστρατευθέντων αγροτών, όπως και «Σημειώματα» για τοπικά προβλήματα.

Βέβαια η δημοκρατία ήταν ακόμη επισφαλής. Έτσι στις [25 Φεβρουαρίου 1975](#)²⁴⁹ η εφημερίδα καλύπτει εκτενέστατα την πάταξη σχεδιαζόμενου κινήματος από χουντικούς αξιωματικούς και σε περίοπτο πλαίσιο καταγγέλλει την έλλειψη μέτρων αποχουντοποίησης καθώς και καλεί σε τιμωρία των ενόχων. Το φύλλο της [27ης Φεβρουαρίου 1975](#)²⁵⁰ αποκαλύπτει την έκταση του κινήματος και την εμπλοκή του Δ. Ιωαννίδη, την αλλαγή κλίματος, την ανησυχία και λαϊκή αντίδραση με διαδηλώσεις και ψηφίσματα που απαιτούν την τιμωρία των ενόχων. Η έντονη

²⁴⁶ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 15^{ης} Ιανουαρίου 1975.

²⁴⁷ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 18^{ης} Ιανουαρίου 1975.

²⁴⁸ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 19^{ης} Φεβρουαρίου 1975.

²⁴⁹ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 25^{ης} Φεβρουαρίου 1975

²⁵⁰ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 27^{ης} Φεβρουαρίου 1975

ανησυχία και η πολιτική καταδίκη είναι έκδηλες και στο φύλλο της [1ης Μαρτίου 1975](#)²⁵¹ του οποίου το πρωτοσέλιδο σχεδόν αποκλειστικά αφιερώνεται στην κάλυψη των διαφόρων πτυχών, πολιτικών χειρισμών κατά και των αντιδράσεων απέναντι στο αποτραπέν πραξικόπημα. Βέβαια λίγο αργότερα μεταβάλλεται η οπτική γωνία κάτω από το πνεύμα των δημοτικών εκλογών της 30^{ης} Μαρτίου 1975 και του σχετικού προεκλογικού κλίματος. Έτσι το φύλλο της [1ης Απριλίου 1975](#)²⁵² επιδίδεται σε ένα θρίαμβο για την «νίκη των δημοκρατικών δυνάμεων».

Η σταδιακή επιστροφή σε κλίμα κανονικότητας γίνεται αντιληπτή π.χ. στο φύλλο της [24ης Μαΐου 1975](#)²⁵³ το οποίο έχει μια κανονική κατανομή των ειδήσεων. Το κεντρικό ζήτημα αναφέρεται εντούτοις σε περιστατικά απάτης σε βάρος του Δημοσίου με παράνομη κτήση κυριότητας ιδιοκτησιών (με μεθοδεύσεις που θυμίζουν τωρινά σκάνδαλα ΟΠΕΚΕΠΕ και κτηματολογίου). Η τάση αυτή επιστροφής στην κανονικότητα διαταράσσεται βεβαίως κάθε φορά που ένα σημαντικό γεγονός το οποίο συνδέεται με την επταετία επανέρχεται στην επικαιρότητα, όπως στο φύλλο της [22ας Οκτωβρίου 1975](#)²⁵⁴ τα ρεπορτάζ από τη δίκη των ενόχων του Πολυτεχνείου αναμοχλεύει την οργή για τα γεγονότα, τη στάση των υπαιτίων και τους βασανισμούς που ακολούθησαν.

²⁵¹ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 1^{ης} Μαρτίου 1975

²⁵² Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 1^{ης} Απριλίου 1975

²⁵³ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 24^{ης} Μαΐου 1975

²⁵⁴ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλο της 22^{ας} Οκτωβρίου 1975

Εικόνα 11, Πρωτοσέλιδο της εφημερίδας Ταχυδρόμος της 22/10/1975

Κεφάλαιο Ε

5. Το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο του Βόλου κατά τη μεταπολιτευτική περίοδο (1974/1975) μέσα από την εφημερίδα Ταχυδρόμος

5.1. Ο Βόλος κατά τη Μεταπολίτευση: κοινωνία, πολιτική και τοπικός Τύπος

Ο Βόλος αποτελούσε ένα σημαντικό και βιομηχανικό εμπορικό κέντρο στη Θεσσαλία. Η ύπαρξη λιμανιού, βιομηχανικών εγκαταστάσεων και μεταποιητικών μονάδων προσδίδει στην πόλη έντονο εργατικό χαρακτήρα. Η κοινωνική της δομή περιελάβανε μια πολυπληθή εργατική τάξη, μικροαστικά στρώματα (έμποροι και ελεύθεροι επαγγελματίες), καθώς και έναν αγροτικό πληθυσμό από την ευρύτερη περιοχή.²⁵⁵ Κατά την περίοδο της Μεταπολίτευσης, ο Βόλος βρίσκεται σε διαδικασία μετάβασης, όπου η οικονομική ανάπτυξη συνυπάρχει με κοινωνικές ανισότητες και την ανάγκη εκσυγχρονισμού των υποδομών.²⁵⁶

Η εφημερίδα Ταχυδρόμος συνιστά βασική πηγή πληροφόρησης για την τοπική κοινωνία της εποχής. Η αποκατάσταση της ελευθερίας του Τύπου μετά το 1974 επέτρεψε την ελεύθερη διατύπωση απόψεων, γεγονός που αντανακλάται τόσο στη θεματολογία όσο και στον λόγο της εφημερίδας²⁵⁷. Μέσα από τα δημοσιεύματά της καταγράφονται καθημερινά γεγονότα και εξελίξεις, αναπτύσσεται πολιτικός διάλογος και αποτυπώνονται οι κοινωνικές εντάσεις και προσδοκίες. Η μελέτη των φύλλων του 1975 αποκαλύπτει μια πόλη σε δυναμική μετάβαση, με έντονη πολιτική δραστηριότητα, κοινωνικές διεκδικήσεις και προσπάθειες εκσυγχρονισμού.²⁵⁸

5.1.1. Πολιτικό κλίμα και δημόσιος λόγος

Κατά τη διάρκεια της Μεταπολίτευσης, ο δημόσιος λόγος στον Βόλο χαρακτηρίζεται από έντονη πολιτικοποίηση και αυξημένη συμμετοχή των πολιτών στα κοινά. Η εφημερίδα Ταχυδρόμος αναδεικνύει μια κοινωνία που επαναπροσδιορίζει τη σχέση της με τη δημοκρατία

²⁵⁵ Vilma Hastaoglou-Martinidis, “Volos in the Network of Mediterranean Cities: Comparative Mapping of the City’s Spatial Evolution Through the Nineteenth and Twentieth Centuries,” in *Mediterranean Port Cities: Connectivity in Modern Times*, ed. Eyüp Özveren, Filiz Yenişehirlioğlu, and Tülin Selvi Ünlü (Cham: Springer, 2023), 185

²⁵⁶ “Βόλος στο πέρασμα του χρόνου”, 45-46.

²⁵⁷ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλα 1974, 1975.

²⁵⁸ Αρχείο εφημερίδας Ταχυδρόμος Βόλου, φύλλα 1975.

μετά την περίοδο της δικτατορίας. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην καταγραφή πολιτικών συγκεντρώσεων, ομιλιών και κομματικών εκδηλώσεων, οι οποίες αποτελούν βασικά στοιχεία της δημόσιας ζωής.²⁵⁹

Οι δημόσιοι χώροι της πόλης μετατρέπονται σε πεδία πολιτικής έκφρασης, όπου πολίτες διαφορετικών ιδεολογικών κατευθύνσεων συμμετέχουν ενεργά στο διάλογο. Η εφημερίδα δεν λειτουργεί μόνο ως μέσο ενημέρωσης αλλά και ως φορέας διαμόρφωσης της κοινής γνώμης, προβάλλοντας πολιτικές θέσεις, αντιπαραθέσεις και εξελίξεις σε τοπικό και εθνικό επίπεδο.²⁶⁰ Παράλληλα, ο λόγος των άρθρων αποτυπώνει την ένταση και την πόλωση της εποχής, στοιχεία που συνδέονται με το ευρύτερο πολιτικό κλίμα της μεταπολιτευτικής Ελλάδας.²⁶¹

5.1.2 Κοινωνικές διεκδικήσεις και εργατικό κίνημα

Η έντονη βιομηχανική δραστηριότητα του Βόλου συνέβαλε στη συγκρότηση ισχυρής εργατικής τάξης και στην ανάπτυξη ταξικής συνείδησης. Οι δύσκολες συνθήκες εργασίας και οι κοινωνικές ανισότητες αποτέλεσαν βασικούς παράγοντες κινητοποίησης των εργαζομένων.²⁶² Η ανασυγκρότηση των συνδικάτων υπήρξε χαρακτηριστικό γνώρισμα της περιόδου, με τη διεξαγωγή συνελεύσεων, εκλογών και συλλογικών δράσεων.²⁶³

Τα δημοσιεύματα του *Ταχυδρόμου* καταγράφουν ποικίλες μορφές εργατικών αγώνων, όπως απεργίες, διαδηλώσεις, καταλήψεις χώρων εργασίας και συγκεντρώσεις σωματείων.²⁶⁴ Οι εργαζόμενοι διεκδικούσαν κυρίως αυξήσεις μισθών και βελτίωση των συνθηκών εργασίας. Παράλληλα, η εφημερίδα παρουσιάζει τις αντιδράσεις των εργοδοτών και των τοπικών αρχών, αναδεικνύοντας τις κοινωνικές εντάσεις της εποχής.²⁶⁵

²⁵⁹ Αρχείο εφημερίδας *Ταχυδρόμος* Βόλου, φύλλα 1975.

²⁶⁰ Αντώνης Λιάκος, *Πώς στοχάστηκαν το έθνος αυτοί που ήθελαν να αλλάξουν τον κόσμο* (Αθήνα: Πόλις, 2001), 134–140.

²⁶¹ Γιάννης Βούλγαρης, *Η Ελλάδα της Μεταπολίτευσης 1974–1990* (Αθήνα: Θεμέλιο, 2001), 78–82.

²⁶² Χριστίνα Αγριαντώνη (επιμ.), *Η συγκρότηση των εργατικών στρωμάτων στον Βόλο, 1880–1960* (Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, χ.χ.).

https://www.ha.uth.gr/index.php?page=hist-research-pythagoras2&utm_source=chatgpt.com (πρόσβαση Απρίλιος 2026)

²⁶³ Ηλέκτρα-Κατερίνα Προσήλια, *Το Εργατικό Κέντρο Βόλου (1908–1914)* (Αθήνα: Εκδόσεις των Ξένων, 2025).

²⁶⁴ Νίτσα Κολιού, *Οι ρίζες του εργατικού κινήματος και ο «Εργάτης» του Βόλου* (Αθήνα: Οδυσσέας, 1988).

²⁶⁵ Αρχείο εφημερίδας *Ταχυδρόμος* Βόλου, φύλλα 1975.

Συμπέρασμα

Η παρούσα έρευνα επιχείρησε να αναδείξει το ρόλο της εφημερίδας *Ταχυδρόμος* ως πηγή δημόσιας ιστορίας και ως φορέα διαμόρφωσης της συλλογικής μνήμης της πόλης του Βόλου κατά την κρίσιμη ιστορική περίοδο 1973/1975. Η συγκεκριμένη χρονική φάση χαρακτηρίζεται από σημαντικές πολιτικές και κοινωνικές μεταβολές, καθώς περιλαμβάνει τα τελευταία χρόνια της δικτατορίας των Συνταγματαρχών και τη μετάβαση στη δημοκρατική περίοδο της Μεταπολίτευσης. Η μελέτη του τοπικού Τύπου στο πλαίσιο αυτό προσφέρει τη δυνατότητα κατανόησης όχι μόνο των γεγονότων που καταγράφονται κατά τη διάρκεια μιας πολιτειακής μεταβολής, αλλά και των τρόπων με τους οποίους αυτά παρουσιάζονται, ερμηνεύονται και ενσωματώνονται στη δημόσια σφαίρα.

Η ανάλυση των φύλλων της εφημερίδας κατέδειξε ότι ο *Ταχυδρόμος* λειτουργούσε ως βασικός μηχανισμός ενημέρωσης της τοπικής κοινωνίας, αντανakλώντας παράλληλα τις πολιτικές συνθήκες και τους περιορισμούς της εποχής. Κατά τη διάρκεια της δικτατορίας, η θεματολογία, η γλώσσα και ο τρόπος παρουσίασης των ειδήσεων πολιτικού κυρίως χαρακτήρα, αλλά και όσων εκφάνσεων της καθεστωτικής δράσης επιδρούσαν στην τοπική κοινωνία, επηρεάζονταν από το καθεστώς λογοκρισίας και τον αυστηρό έλεγχο που ασκούνταν στα μέσα ενημέρωσης. Ωστόσο, ακόμη και μέσα σε αυτό το περιοριστικό πλαίσιο, η εφημερίδα συνέχιζε να καταγράφει πτυχές της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτιστικής ζωής του Βόλου, διατηρώντας πολύτιμα τεκμήρια για την καθημερινότητα της τοπικής κοινωνίας.

Ιδιαίτερη σημασία είχε η συστηματική προβολή τοπικών ζητημάτων, όπως έργα υποδομής, οικονομικές δραστηριότητες, εκπαιδευτικές εξελίξεις, πολιτιστικές εκδηλώσεις και κοινωνικές πρωτοβουλίες. Μέσα από αυτές τις αναφορές διαμορφωνόταν ένα κοινό πλαίσιο αναφοράς για τους πολίτες, ενισχύοντας τη συλλογική ταυτότητα και τη δημόσια εικόνα της πόλης.

Παράλληλα, η μετάβαση από τη δικτατορία στη δημοκρατία αποτυπώνεται με σαφήνεια στο περιεχόμενο της εφημερίδας. Τα δραματικά γεγονότα που οδήγησαν στην πτώση της δικτατορίας, η αποκατάσταση των δημοκρατικών θεσμών και η άρση των περιορισμών στην ελευθερία του λόγου επέφεραν σταδιακές αλλαγές τόσο στη θεματολογία όσο και στον δημοσιογραφικό λόγο και συνόδευσαν τη Μεταπολίτευση σε τοπικό επίπεδο. Η εμφάνιση περισσότερων πολιτικών ειδήσεων και η αντικειμενική παρουσίασή τους, η προβολή διαφορετικών απόψεων και η αυξανόμενη παρουσία ζητημάτων που σχετίζονταν με τη δημοκρατική λειτουργία της κοινωνίας αντανakλούν τη διαδικασία εκδημοκρατισμού που συντελούνταν σε εθνικό και τοπικό επίπεδο και αποτυπώνουν τη μετάβαση από τον

ελεγχόμενο λόγο της δικτατορίας στον πλουραλιστικό λόγο της δημοκρατίας. Η εφημερίδα αποτέλεσε έτσι όχι μόνο μάρτυρα των εξελίξεων, αλλά και ενεργό παράγοντα στη διαμόρφωση του νέου δημόσιου διαλόγου και του εκδημοκρατισμού των δημόσιων λειτουργιών και της τοπικής κοινωνίας.

Από τη σκοπιά της δημόσιας ιστορίας, η έρευνα επιβεβαιώνει ότι οι εφημερίδες δεν συντελούν ουδέτερες καταγραφές της πραγματικότητας, αλλά παράγουν ιστορικές αφηγήσεις που επηρεάζονται από τις πολιτικές, κοινωνικές και πολιτισμικές συνθήκες της εποχής τους. Η μελέτη τους συμβάλλει επομένως στην κατανόηση τόσο των ίδιων των γεγονότων όσο και των μηχανισμών συγκρότησης της δημόσιας μνήμης. Στην περίπτωση του Βόλου, ο *Ταχυδρόμος* λειτούργησε ως χώρος διαμόρφωσης νοημάτων, αξιών και κοινωνικών αναπαραστάσεων, προσφέροντας μια δυναμική εικόνα του ιστορικού γίνεσθαι.

Συνολικά, τα ευρήματα της έρευνας επιβεβαιώνουν ότι ο *Ταχυδρόμος* αποτέλεσε έναν καθοριστικό θεσμό της τοπικής δημόσιας ζωής κατά την εξεταζόμενη περίοδο. Η εφημερίδα λειτούργησε ως διάυλος επικοινωνίας μεταξύ κοινωνίας και δημόσιου λόγου, ως μέσο καταγραφής της ιστορικής πραγματικότητας και ως φορέας διαμόρφωσης της συλλογικής μνήμης. Η μελέτη της συμβάλλει επομένως στην κατανόηση της ιστορίας του Βόλου κατά τη μετάβαση από τη δικτατορία προς τη δημοκρατία τα πρώτα χρόνια της Μεταπολίτευσης και αναδεικνύει τη σημασία του τοπικού Τύπου ως πολύτιμου εργαλείου ιστορικής έρευνας.

Τέλος, η παρούσα εργασία θα μπορούσε να αποτελέσει αφετηρία για περαιτέρω έρευνα σχετικά με τη λειτουργία του τοπικού Τύπου σε άλλες χρονικές περιόδους ή σε σύγκριση με αντίστοιχες εφημερίδες άλλων ελληνικών πόλεων. Μια τέτοια συγκριτική προσέγγιση θα επέτρεπε την καλύτερη κατανόηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του τοπικού δημοσιογραφικού λόγου και της συμβολής του στη συγκρότηση της δημόσιας ιστορίας και της συλλογικής μνήμης στον ελληνικό χώρο.

Ιστορικό φωτογραφικό υλικό της εφημερίδας Ταχυδρόμος

Το κυλινδρικό ταχυπιεστήριο της εφημερίδας Ταχυδρόμος (πλάγια όψη του πιεστηρίου)

Το πιεστήριο της εφημερίδας Ταχυδρόμος με τους κυλίνδρους χαρτιού έτοιμους για εκτύπωση

Προετοιμασία των σελίδων στο τυπογραφείο (στο κέντρο ο υπεύθυνος τυπογραφείου Χριστόδουλος Σπανός)

Τσιγκογραφία (μεταφορά φωτογραφιών σε εκτυπώσιμη γραφή)

Εξοπλισμός για τη μετάβαση στην νέα μέθοδο εκτύπωσης με φωτοσύνθεση

Τα δοκίμια της εφημερίδας για το κλείσιμο μιας έκδοσης

Ο εκδότης της εφημερίδας Ταχυδρόμος Αλέκος Πώποτας με μέρους των δημοσιογράφων σε επίσκεψη πολιτειακού παράγοντα

Η δημοσιογραφική ομάδα του Ταχυδρόμου εφάμιλλη ενός κεντρικού αθηναϊκού εντύπου

Πηγές και Βιβλιογραφία

Αρχεία

Αρχείο της εφημερίδας Ταχυδρόμος του Βόλου, φύλλα 1973/1975

Τύπος

Η Αυγή

Η Ελευθεροτυπία

Το Βήμα

Η Θεσσαλία

Η Καθημερινή

Η Μαγνησία

Η Πρώτη

Ο Ταχυδρόμος

Athen's news

Ιστοσελίδες

<https://www.youtube.com/watch?v=wRkIr9TfCPo>

(πρόσβαση Μάρτιος 2026)

https://en.wikipedia.org/wiki/1988_Chilean_presidential_referendum

(πρόσβαση Μάιος 2026)

<https://www.schooltime.gr/2021/03/06/i-exegersi-tou-kileler-6-martiou-1910-2021>

(πρόσβαση Μάιος 2026)

[file:///C:/Users/35262/Downloads/P0003162%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/35262/Downloads/P0003162%20(3).pdf)

(πρόσβαση Απρίλιος 2026)

https://el.wikipedia.org/wiki/Ελληνικό_δημοψήφισμα_του_1973

(πρόσβαση Απρίλιος 2026)

<https://neapaideia.gr/wp-content/uploads/>

(πρόσβαση Απρίλιος 2026)

<https://www.ethnos.gr/todayinhistory/article/212571/watergatetoskandalopoygkremisetonnixonkaithnaxiopistiatonpolitongiatiskybernhseistonhpa>

(πρόσβαση Απρίλιος 2026)

https://el.wikipedia.org/Αντόνιο_ντε_Σπινόλα

(πρόσβαση Μάιος 2026)

<https://www.reader.gr/san-simera/o-mihail-mpalopoulos-ta-sapia-kreata-kai-skandalo-diafthoras-poy-exethese-ti-hoynta/637088>

(πρόσβαση Μάιος 2026)

Συνεντεύξεις

Βασίλης Δημητριάδης, «εφημερίδα Ταχυδρόμος, περίοδος 1973/1975», συνέντευξη με την Ελένη Επιδεξίου, στην οικία του στο Σέσκλο, 12.05.2026.

Μάκης Μπαλλής, «εφημερίδα Ταχυδρόμος, περίοδος 1973/1975», συνέντευξη με την Ελένη Επιδεξίου, εφημερίδα Ταχυδρόμος, 31.10.2025.

Κώστας Πώποτας, «εφημερίδα Ταχυδρόμος, περίοδος 1973/1975», συνέντευξη με την Ελένη Επιδεξίου, εφημερίδα Ταχυδρόμος, 31.10.2025.

Κώστας Πώποτας, «εφημερίδα Ταχυδρόμος, δικτατορία και λογοκρισία», συνέντευξη με την Ελένη Επιδεξίου, Λουξεμβούργο, 15.04.2026.

Χριστόδουλος Σπανός, «εφημερίδα Ταχυδρόμος, περίοδος 1973/1975», συνέντευξη με την Ελένη Επιδεξίου, εφημερίδα Ταχυδρόμος, 31.10.2025.

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

Anderson, Benedict. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Rev. ed. London: Verso, 2006.

Ashton, Paul, and Hilda Kean Hamilton. *People and Their Pasts: Public History Today*. London: Palgrave Macmillan, 2008.

Assmann, Jan. *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.

https://www.academia.edu/38303747/Assmann_Jan_Cultural_Memory_and_Early_Civilization (πρόσβαση Ιανουάριος 2026)

Belin, Laura. "The Russian Media in the 1990s." *Journal of Communist Studies and Transition Politics* 18, no. 1 (2002): 139–160.

<https://doi.org/10.1080/13523270209696371> (πρόσβαση Μάρτιος 2026)

Berger, Guy. "Theorizing the Media–Democracy Relationship in Southern Africa." *Gazette: The International Journal for Communication Studies* 64, no. 1 (2002): 21–45.

<https://doi.org/10.1177/17480485020640010201> (πρόσβαση Μάρτιος 2026)

Bodnar, John. *Remaking America: Public Memory, Commemoration, and Patriotism in the Twentieth Century*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1993

Carey, James W. "A Cultural Approach to Communication." In *Communication as Culture: Essays on Media and Society*, 13–36. Boston: Unwin Hyman, 1989.

Cauvin, Thomas. "Qu'est-ce que l'histoire publique ? Transmettre." *Pédagogies de l'histoire*, Novembre 8, 2022.

<https://entre-temps.net/quest-ce-que-lhistoire-publique-i/> (πρόσβαση Ιανουάριος 2026)

Curry, Jane Leftwich. *Poland's Journalists: Professionalism and Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.

Dobry, Michel. « Les voies incertaines de la transitologie : choix stratégiques, séquences historiques, bifurcations et processus de path dependence ». *Revue Française de Science Politique* 50, no. 4 (2000): 585–614.

https://www.persee.fr/doc/rfsp_0035-2950_2000_num_50_4_395499

(πρόσβαση Ιανουάριος 2026)

Dufy, Caroline, and Cédric Thiriot. « Les apories de la transitologie : quelques pistes de recherche à la lumière d'exemples africains ». *Revue Internationale de Politique Comparée* 20, no. 3 (2013): 19–39.

<https://doi.org/10.3917/ripc.203.0019> (πρόσβαση Ιανουάριος 2026)

Frisch, Michael. *A Shared Authority: Essays on the Craft and Meaning of Oral and Public History*. Albany: SUNY Press, 1990.

Glassberg, David. "Public History and the Study of Memory." *The Public Historian* 18, no. 2 (1996): 7–23. Accessed January 2026

<https://www.jstor.org/stable/3377910> (πρόσβαση Ιανουάριος 2026)

Habermas, Jürgen. *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. Cambridge: Polity Press, 1989.

Halbwachs, Maurice. *On Collective Memory*. Edited and translated by Lewis A. Coser. Chicago: University of Chicago Press, 1992.

https://books.google.lu/books?id=GPhGukFWC84C&printsec=frontcover&hl=it&source=gb_s_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (πρόσβαση Ιανουάριος 2026)

Hallin, Daniel C., and Paolo Mancini. *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

https://www.academia.edu/28693536/Hallin_Mancini_Comparing_Media_Systems

(πρόσβαση Ιανουάριος 2026)

Hastaoglou-Martinidis, Vilma. "Volos in the Network of Mediterranean Cities: Comparative Mapping of the City's Spatial Evolution Through the Nineteenth and Twentieth Centuries." In *Mediterranean Port Cities: Connectivity in Modern Times*, edited by Eyüp Özveren, Filiz Yenişehirlioğlu, and Tülin Selvi Ünlü, 185–203. Cham: Springer, 2023.

Hayden White H, *Metahistory*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1973.

Huntington, Samuel P. "Democracy's Third Wave." *Journal of Democracy* 2, no. 2 (1991): 12–34.

<https://www.ned.org/docs/Samuel-P-Huntington-Democracy-Third-Wave.pdf>

(πρόσβαση Ιανουάριος 2026)

McCombs, Maxwell E., and Donald L. Shaw. "The Agenda-Setting Function of Mass Media." *Public Opinion Quarterly* 36, no. 2 (1972): 176–187.

<https://www.jstor.org/stable/2747787> (πρόσβαση Ιανουάριος 2026)

McDonald, Robert. "The Greek Press under the Colonels." *Index on Censorship* 3, no. 4 (1974): 41–49.

Maxwell, Kenneth. *The Making of Portuguese Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.

Metaxas Project. "Censorship in the 4th of August State." May 8, 2009.

Metaxas Project. "Propaganda and Ideology of the 4th of August Regime in the Context of Hitler's 'New European Order.'" April 1, 2011.

Nora, Pierre. "Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire." *Representations*, no. 26 (Spring 1989): 7–24.

https://www.academia.edu/20054544/Nora_pierre (πρόσβαση Ιανουάριος 2026)

North, Douglass C. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.

O'Donnell, Guillermo A., Philippe C. Schmitter, and Laurence Whitehead, eds. 2026a. *Transitions from Authoritarian Rule: Prospects for Democracy*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Ricoeur, Paul. *La mémoire, l'histoire, l'oubli*. Paris: Seuil, 2000.

https://www.academia.edu/23870633/Paul_ricoeur_la_memoire_l_histoire_l_oubli

(πρόσβαση Απρίλιος 2026)

Sakr, Naomi, ed. *Arab Media and Political Renewal: Community, Legitimacy and Public Life*. London: I.B. Tauris, 2007.

Tosh, John. *The Pursuit of History: Aims, Methods and New Directions in the Study of History*. 6th ed. London: Routledge, 2015.

Voltmer, Katrin. "Authoritarian Societies and Journalism." In *Oxford Research Encyclopedia of Communication*. Oxford: Oxford University Press, 2019.

<https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228613.013.783> (πρόσβαση Απρίλιος 2026)

Zelizer, Barbie. *Remembering to Forget: Holocaust Memory through the Camera's Eye*. Chicago: University of Chicago Press, 1998.

Zugasti Azagra, Rafael. *La forja de una complicidad: Monarquía y prensa en la Transición española (1975–1978)*. Madrid: Fragua, 2007.

Ελληνική βιβλιογραφία

Αγριαντώνη Χριστίνα (επιμ.), *Η συγκρότηση των εργατικών στρωμάτων στον Βόλο, 1880–1960*. Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας,.

https://www.ha.uth.gr/index.php?page=hist-research-pythagoras2&utm_source=chatgpt.com
(πρόσβαση Απρίλιος 2026)

Anderson, Benedict. *Φαντασιακές κοινότητες: Στοχασμοί για τις απαρχές και τη διάδοση του εθνικισμού*. Μετάφραση Πόπη Χαντζαρούλα. Αθήνα: Νεφέλη, 1997.

Assmann, Jan. *Πολιτισμική μνήμη*. Μετάφραση Δημήτρης Παναγιωτόπουλος. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2017.

Βενιζέλος, Ευάγγελος. *Το Σύνταγμα και η κρίση*. Αθήνα: Πατάκης, 2013.

“Βόλος στο πέρασμα του χρόνου”, εφημερίδα *Πρώτη*, Άνοιξη 2001, ειδική έκδοση.

Βούλγαρης, Γιάννης. *Η Ελλάδα της Μεταπολίτευσης 1974–1990*. Αθήνα: Θεμέλιο, 2001.

Burke, Peter. *Ιστορία και κοινωνική θεωρία*. Αθήνα: Νήσος, 2002.

Γκλαβίνας, Γιάννης. «Η λογοκρισία την περίοδο της Δικτατορίας των Συνταγματαρχών 1967–1974». Στο *Λεξικό λογοκρισίας στην Ελλάδα: καχεκτική δημοκρατία, δικτατορία, μεταπολίτευση*, επιμέλεια Π. Πετσίνη και Δ. Χριστόπουλου. Αθήνα: Καστανιώτης, 2018.

Γκλαβίνας, Γιάννης. «Εφ’ όπλου... “ψαλίδι”: Ο κρατικός μηχανισμός επιβολής λογοκρισίας και το πεδίο εφαρμογής του την περίοδο της Δικτατορίας των Συνταγματαρχών (1967–1974) μέσα από το αρχείο της Γενικής Γραμματείας Τύπου και Πληροφοριών». Στο *Η λογοκρισία στην Ελλάδα*, επιμέλεια Π. Πετσίνη και Δ. Χριστόπουλου. Αθήνα, 2016.

Δρούλια-Μητράκου, Έλλη. «Ο Τύπος ως εργαλείο έρευνας», στο *Ο ελληνικός Τύπος 1784 έως σήμερα: Ιστορικές και θεωρητικές προσεγγίσεις: Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Αθήνα, 23–25 Μαΐου 2002*, επιμ. Λουκία Δρούλια. Αθήνα: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, 2005.

Εθνική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος, «Πολιτική Μεταπολίτευση (1974–75): οι μήνες της τομής», *Ψηφιακές Εκθέσεις*, στο τηλεοπτικό ένθετο *TEXNES*, επιμέλεια Ματίνα Καλτάκη, EPT, 2024
https://exhibitions.nlg.gr/exhibition_page/politiki-metapolitefsi-1974-75-oi-mines-tis-tomis/
(πρόσβαση Μάρτιος 2026)

Εξερτζόγλου, Χάρης. *Η δημόσια ιστορία: Μια εισαγωγή*. Αθήνα: Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, 2020

Κασιμάτης, Γιώργος. *Συνταγματική Ιστορία της Ελλάδας (1967–1975)*. Αθήνα: Σάκκουλας, 1984.

Κασιμάτης, Γιώργος. «Η μεταβίβαση στη Δημοκρατία και το Σύνταγμα του 1975». Στο 30 χρόνια από το Σύνταγμα του 1975. Τα ελληνικά Συντάγματα από το Ρήγα έως σήμερα, 1–2. Αθήνα: Βουλή των Ελλήνων, 2004.

Κολιού, Νίτσα.. *Οι ρίζες του εργατικού κινήματος και ο «Εργάτης» του Βόλου*. Αθήνα: Οδυσσέας, 1988.

Κολιού, Νίτσα. *Τυπο-φωτο-γραφικό Πανόραμα του Βόλου: Ιστοριογραφία του τοπικού Τύπου*. Τόμ. 2, κεφ. 1, «Ο Ταχυδρόμος του Μέρου, εφημερίδα-ορόσημο». Βόλος, 1991

Λιάκος, Αντώνης. *Ο ελληνικός 20ός αιώνας*. Αθήνα: Πόλις, 2019.

Λιάκος Αντώνης, *Πώς στοχάστηκαν το έθνος αυτοί που ήθελαν να αλλάξουν τον κόσμο*. Αθήνα: Πόλις, 2001.

Λυγκούρης, Σπυρίδων-Εμμανουήλ, και Αρτεμισία Αθανασίου. «Μεταπολίτευση, Τύπος και η εικόνα του Γερμανού στο δημόσιο λόγο: το παράδειγμα των "μαύρων επετείων"». *20ός Αιώνας: Κοινωνική, Ιστορική και Πολιτική Επιθεώρηση*.

<https://eikostosaionas.gr/article/metapolitefsi-typos-kai-i-eikona-tou-germanou-sto-dimosio-logo-to-paradeigma-ton-mavron-epeteion/> (πρόσβαση Μάρτιος 2026)

Μπαλλής, Μάκης. *Τύπος, ξεκίνημα και ανάπτυξη σε Ευρώπη, Αμερική, Ελλάδα – και οι εφημερίδες της Θεσσαλίας*. Βόλος: Νεότερη και Σύγχρονη Ελλάδα, 2024.

Nora, Pierre. *Μεταξύ μνήμης και ιστορίας: Les lieux de mémoire*. Μετάφραση Κ. Γαγανάκης. Αθήνα: Νεφέλη, 2008.

Παντελοδήμος, Δημήτρης Ν., *Αλέξανδρος Μέρος (1880–1964): Ο δημοσιογράφος, ο πολιτικός, ο ιδεολόγος*. Βόλος: Αθανασόπουλος-Παπαδήμης, 1995.

“Πολυτεχνείο, η λογοκρισία και πως κάλυψε τα γεγονότα ο Τύπος “Athens Voice”16 Νοεμβρίου 2019.

<https://www.athensvoice.gr/epikairotita/ellada/596893/polytehneio-i-logokrisia-kai-pos-kalypse-ta-gegonota-o-typos/>

Προσήλια, Ηλέκτρα-Κατερίνα. *Το Εργατικό Κέντρο Βόλου (1908–1914)*. Αθήνα: Εκδόσεις των Ξένων, 2025.

Σβολόπουλος, Κωνσταντίνος. *Η ελληνική εξωτερική πολιτική, 1945–1981*. Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 2004.

Thompson, Paul. *Φωνές από το παρελθόν*. Αθήνα: Πλέθρον, 2002. Τσουκαλάς, Κωνσταντίνος. *Κράτος, κοινωνία, εργασία στη μεταπολεμική Ελλάδα*. Αθήνα: Θεμέλιο, 1989.

Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, Νικολέττα. *Ο Δημοσιογραφικός Λόγος: Από τη Μεταπολίτευση έως τα «Μνημόνια»*. Αθήνα: Gutenberg, 2020.

Τζαννετάκος, Γιάννης Π. «Η κατάλυση της ελευθερίας του Τύπου». Καθημερινή, 19 Ιουνίου 2017.

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.